

PLATOON VERZAMELD WERK

Plato

GORGIAS

December 2011

Deze tekst is uitsluitend voor persoonlijk gebruik. Commercieel gebruik is niet toegestaan. Evenmin is het toegestaan de tekst te wijzigen, bewerken, geheel of gedeeltelijk te publiceren, of anderszins te vermenigvuldigen. Toegestaan is het kopiëren van citaten of kleine tekstgedeelten voor studie- en discussiedoeleinden.

© Copyright 2011 - Stichting Ars Floreat

www.arsfloreat.nl

info@arsfloreat.nl

Uit: Platoon Verzameld Werk - deel 5 - ISBN 90 6030 383 0

Vertaling: School voor Filosofie, Amsterdam

Copyright: © 2011 Stichting Ars Floreat, Postbus 74082, 1070 BB Amsterdam

Niets uit deze tekst mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronische media, of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this text may be reproduced in any form, by print, photocopy, microfilm, electronic media, or any other means, without written permission from the publisher.

INLEIDING GORGIAS

Deze dialoog is genoemd naar de redenaar, sofist Gorgias, een van de gesprekspartners in deze dialoog. Centraal in de discussie die Sokrates hier voert, staat de vraag hoe de mens een menswaardig leven kan leiden. Hoe dient hij zijn leven in te richten? Wat is het doel van zijn leven?

De drie tegenspelers van Sokrates (Gorgias, Polos en Kallikles) verwoorden ieder op hun eigen manier de - ook thans nog - gangbare mening die inhoudt dat de mens er is om zich te verrijken en zich zoveel mogelijk te amuseren, ongeacht de gevolgen daarvan voor anderen of voor de omgeving. Als je maar een goed mens lijkt, is dat goed genoeg. Schone schijn is de norm. De waarheid doet niet ter zake. De zelfzucht en het egoïsme dat er het noodzakelijke gevolg van is, zijn van geen belang zolang het gedoogd wordt en mogelijk wordt gemaakt. Het recht van de sterkste, daar gaat het om; de zwakkere mens is noodzakelijk en terecht slachtoffer. Men mag mensen alles aansmeren zolang ze maar denken dat het goed is. Zolang ze niet ontdekt worden, zijn valse beloften, schone voorspiegelingen en manipulaties geoorloofd. Ben ik mijns broeders hoeder? Bijna bijtend complimenteert Sokrates Kallikles met zijn schaamteloze openheid door vast te stellen dat hij ten minste duidelijke taal spreekt, terwijl anderen wel zo denken maar het niet durven zeggen (492d).

Opvallend is dat meer dan de helft van de dialoog niet door een discussie met Gorgias wordt ingenomen, maar door de discussie met deze gewetenloze en grenzeloos ambitieuze Kallikles. Met al zijn kenmerkende vasthoudendheid veegt Sokrates echter al gauw de vloer aan met Kallikles' stelling dat het recht van de sterkste natuurlijk en billijk is. Langzamerhand wordt Kallikles in het nauw gedreven en ten slotte ook door toedoen van Gorgias en Polos gedwongen zich - bijna gevankelijk (509a) - door Sokrates te laten meevoeren tot de uiteindelijke conclusie dat egoïsme tot ellende en afgescheidenheid voert. 'Saamhorigheid is dan onmogelijk, want waar niet gedeeld wordt, kan geen vriendschap zijn' (507e).

Naast de botheid van Kallikles, die het recht van de sterkste verdedigt en alle volwassen filosofen het liefst een goed pak slaag zou geven vanwege hun gezwets en hun gebrek aan 'mannelijkheid' (485d), staan de oppervlakkigheid van Gorgias, die de schone schijn van het mooi- en goedpraten verdedigt, en ook de jeugdige overmoed van Polos, die nog gelooft in de beloften van een politieke carrière, waar wat recht is kromgepraat wordt en wat krom (onrechtvaardig) is voor recht(vaardig) wordt aangezien.

Zoals in bijna alle 'Sokratische dialogen' voert Sokrates zijn gesprekspartners terug tot de noodzaak voor ieder mens om te weten te komen wat goed is en wat slecht, en wat geluk en rechtvaardigheid inhouden. Vervolgens spoort hij ze aan de moed op te brengen naar dat inzicht van het goede te leven. Aldus zal de mens, stap voor stap, leren zichzelf in de hand te hebben en meester te zijn over zichzelf:

Kallikles: Wat bedoelt ge met iemand die leider is van zichzelf?

Sokrates: Niets bijzonders, wat bijna iedereen daarmee bedoelt: iemand die maat weet te houden en zichzelf in de hand heeft, die meester is over zijn lusten en begeerten. (491d)

Ten slotte zegt Sokrates:

Laten wij daarom als leidraad het argument nemen dat ons nu geopenbaard is. Het zegt ons dat de beste manier van leven is ons bij leven en sterven te oefenen in rechtvaardigheid en in al de andere deugden. Laten wij die levenswijze dus volgen en alle andere mensen daartoe aansporen, en niet de manier van leven waarop gij vertrouwt en waartoe gij me wilt brengen. Die heeft immers geen enkele waarde, Kallikles. (527e)

GORGIAS

Gesprekspartners: Kallikles, Sokrates, Chairephoon, Gorgias, Polos.

- 447 a *Kallikles:* Dit is echt de manier, volgens het spreekwoord althans, om aan een gevecht deel te nemen, Sokrates.
Sokrates: Hoezo, zijn we dan, zoals dat spreekwoord zegt, te laat voor het feest?
Kallikles: Ja, en het was een heel fijn feest. Gorgias gaf zojuist heel wat staaltjes van zijn kunnen.
- b *Sokrates:* Het is de schuld van Chairephoon hier, dat we te laat zijn, Kallikles, want hij hield ons een tijd op, op de markt.
Chairephoon: Het doet er niet toe, Sokrates, ik zal het ook weer goedmaken. Want Gorgias is een vriend van mij en hij wil ons vast wel zijn talenten tonen; nu, of anders een andere keer.
Kallikles: Wat zeg je, Chairephoon, wil Sokrates graag Gorgias horen spreken?
Chairephoon: Daarom juist zijn we hier.
Kallikles: Dan zijt ge welkom in mijn huis, want Gorgias logeert bij mij en zal graag een voordracht voor u houden.
- c *Sokrates:* Dat is verleidelijk, Kallikles, maar zou hij ook met ons een gesprek willen voeren? Ik zou graag van hem willen horen wat zijn speciale gave dan wel is en wat hij zoal verkondigt en onderwijst. Die voordracht waar gij op doelt, houdt hij maar een andere keer.
Kallikles: Ge kunt het hem het beste zelf vragen, Sokrates. Want in zijn voordracht maakte hij daar nog een punt van; hij spoorde zojuist nog iedereen in dit huis aan alle vragen te stellen die ze maar wilden, en hij beloofde die te beantwoorden.
Sokrates: Dat is een goed idee. Vraag het hem, Chairephoon.
Chairephoon: Wat moet ik vragen?
Sokrates: Wat hij is.
Chairephoon: Wat bedoelt ge?
- d *Sokrates:* Kijk, wanneer hij toevallig schoeisel zou maken, zou hij denkkelijk antwoorden: 'schoenmaker'. Begrijp je wat ik bedoel?
Chairephoon: Ja, nu wel, ik zal het vragen. Gorgias, zegt u eens, is het waar wat Kallikles vertelt, dat ge belooft alle vragen te beantwoorden?
- 448 a *Gorgias:* Ja, Chairephoon. Dat beloofde ik zoëven en ik kan je wel zeggen dat het lang geleden is dat iemand mij iets nieuws heeft gevraagd.
Chairephoon: Dan zult ge me dus gemakkelijk kunnen antwoorden, Gorgias.
Gorgias: Ga je gang, Chairephoon, neem de proef op de som.
Polos: Ja, maar als je wilt, Chairephoon, kun je ook bij mij terecht. Gorgias is volgens mij moe; hij heeft al een lange uiteenzetting gegeven.
Chairephoon: Hoezo, Polos, denk je dat jij beter kunt antwoorden dan Gorgias?
- b *Polos:* Wat doet dat ertoe, als je maar tevreden bent?
Chairephoon: Het doet er inderdaad niets toe; antwoord me dan maar.
Polos: Wat is je vraag?
Chairephoon: Mijn vraag is: als Gorgias toevallig geschoold was in dezelfde kunst als zijn broer Herodikos, hoe moeten we hem dan noemen? Net als zijn broer?
Polos: Zeker.
Chairephoon: Dus als wij zeggen dat hij dokter is, gebruiken we dan het goede woord?

Polos: Ja.

Chairephoon: En als hij nu ervaren was op hetzelfde gebied als Aristophoon, de zoon van Aglaophoon, of diens broer, hoe zouden we hem dan moeten noemen?

c *Polos:* Schilder natuurlijk.

Chairephoon: Nu is de vraag: in welke kunst is hij bedreven en hoe moeten we hem betitelen?

Polos: Chairephoon, er zijn veel kunsten en beroepen onder de mensen die door ervaring zijn ontstaan. Want ervaringen brengen ons leven op de weg van het meesterschap; zonder ervaringen zijn we onderhevig aan het toeval. Aan al deze bezigheden nemen de verschillende mensen ieder op hun eigen manier deel; de beste bezigheden worden door de beste mensen verricht. Gorgias is een van hen; hij beoefent de allermooiste kunst.

d *Sokrates:* Gorgias, Polos kan goed praten, maar wat hij Chairephoon beloofde, doet hij niet.

Gorgias: Wat bedoelt ge precies, Sokrates?

Sokrates: Hij geeft, lijkt me, niet helemaal antwoord op de vraag.

Gorgias: Maar vraagt gij het hem dan, als ge wilt.

e *Sokrates:* Nee. Als ge zelf bereid zijt te antwoorden, vraag ik het veel liever aan u. Want uit wat Polos zei is het me duidelijk dat hij zich meer heeft toegelegd op wat men redenaarskunst noemt dan op het voeren van een discussie.

Polos: Hoezo, Sokrates?

Sokrates: Omdat, Polos, wanneer Chairephoon u vraagt in welke kunst Gorgias bekwaam is, ge die kunst begint op te hemelen alsof er kritiek op is, in plaats van te zeggen wat die kunst is.

Polos: Maar zei ik dan niet dat het de mooiste kunst is?

449 a *Sokrates:* Zeker. Maar niemand vroeg u hoe de kunst van Gorgias is, maar wat die kunst is en hoe we Gorgias moeten noemen. Geef precies antwoord, zoals daarnet, toen Chairephoon u ondervroeg en gij hem mooi kort antwoordde. Vertel nu op die manier wat zijn kunst is en hoe iemand als Gorgias heet. Of liever nog, Gorgias, vertelt u zelf welke kunst ge beoefent en hoe wij u op grond daarvan moeten noemen.

Gorgias: Retorica, Sokrates.

Sokrates: Dus moeten wij u een redenaar noemen?

Gorgias: Ja, Sokrates, en een goede vraag, want om met Homeros te spreken, 'ik beroem mij erop dat te zijn'.

Sokrates: Dat wil ik graag doen.

Gorgias: Afsproken.

b *Sokrates:* Moeten we dan stellen dat ge ook anderen daartoe kunt opleiden?

Gorgias: Ik beweer dat niet alleen hier en nu, maar dat heb ik altijd gezegd.

Sokrates: Zoudt ge dan, Gorgias, het gesprek zoals we het nu voeren, willen voortzetten met om de beurt vragen en antwoorden, en een lang betoog, zoals Polos aanhief, willen uitstellen tot later? Geef me deze belofte en houd u eraan: probeer kort te antwoorden op de vraag.

c *Gorgias:* Sommige antwoorden, Sokrates, kunnen alleen maar lang zijn, maar ik zal proberen zo kort mogelijk te zijn. Want ook dit is een van mijn stellingen: niemand is korter in het formuleren dan ik.

Sokrates: Dat komt goed uit, Gorgias. Laat mij nu uw bondigheid horen en bewaar uw breedsprakigheid voor later.

Gorgias: Dat zal ik doen en ook gij zult toegeven dat niemand korter van stof is.

- d *Sokrates:* Goed. Ge zegt dat ge kundig zijt in retorica en dat ge ook van iemand anders een redenaar kunt maken. Wat houdt retorica nu precies in? Weven, bijvoorbeeld, houdt verband met kleding, nietwaar?
Gorgias: Ja.
Sokrates: En muziek met melodieën.
Gorgias: Ja.
Sokrates: Mijn hemel, Gorgias, ik bewonder uw antwoorden: ge antwoordt nog korter dan kort.
Gorgias: Ik vind, Sokrates, dat ik dat heel aardig doe.
Sokrates: Ge hebt gelijk. Kom, geeft u me nu op dezelfde manier antwoord over de retorica. Wat behelst dit vak eigenlijk?
Gorgias: Woorden.
- e *Sokrates:* Wat voor soort woorden, Gorgias, de woorden waarmee men aan zieken duidelijk maakt hoe ze gezond kunnen worden?
Gorgias: Nee.
Sokrates: Dus gaat de retorica niet over alle woorden?
Gorgias: Zeker niet.
Sokrates: Maar stelt zij mensen in staat te spreken?
Gorgias: Ja.
Sokrates: Dus ook om de dingen te begrijpen, waarover zij spreken?
Gorgias: Natuurlijk.
- 450 a *Sokrates:* Nu dan, stelt de geneeskunde, waar we het zojuist over hadden, mensen in staat met kennis van zaken te spreken over ziekten?
Gorgias: Dat spreekt vanzelf.
Sokrates: Dus ook de geneeskunde heeft blijkbaar te maken met woorden.
Gorgias: Ja.
Sokrates: Met woorden die over ziekten gaan?
Gorgias: Zeer zeker.
Sokrates: Bedient men zich dus ook in de gymnastiek van woorden om te spreken over de goede en slechte conditie van het lichaam?
Gorgias: Zo is het.
- b *Sokrates:* En zo is het ook met de andere kunsten, Gorgias. Bij elk daarvan gebruikt men de taal die tot die speciale kunst behoort.
Gorgias: Kennelijk.
Sokrates: Waarom schaart ge de andere kunsten dan niet onder retorica? Ze hebben immers te maken met woorden, als ge tenminste datgene wat op het woord is gebaseerd, retorica noemt.
Gorgias: Omdat, Sokrates, van die andere kunsten de complete vakkennis zo te zeggen betrekking heeft op handwerk en dergelijke praktische vaardigheden, maar bij
- c retorica is er geen sprake van handenarbeid; de hele uitoefening en het effect vinden plaats door middel van woorden. Daarom beweert ik dat de redenaarskunst is gebaseerd op het gesproken woord en ik vind het zo prima uitgedrukt.
Sokrates: Moet ik hieruit nu begrijpen hoe gij deze kunst wilt noemen? Nu, dat zal me straks misschien duidelijker worden. Geef maar antwoord, er bestaan toch kunsten?
Gorgias: Ja zeker.
Sokrates: Dan neem ik aan dat het bij sommige kunsten voor een deel gaat om handwerk en er weinig woorden bij nodig zijn, en dat er aan andere kunsten helemaal
- d geen woorden te pas komen, omdat het doel ook in stilte bereikt kan worden, zoals bij

schilderen, beeldhouwen en nog een aantal andere vakken. Dergelijke kunsten bedoelt ge toch, als ge zegt dat ze niet vallen onder retorica?

Gorgias: Uw veronderstelling is geheel juist, Sokrates.

Sokrates: Maar er is een categorie kunsten die geheel bestaat uit het gesproken woord en daar komt geen of heel weinig fysiek werk bij te pas: bijvoorbeeld de getallenleer, de wiskunde, de meetkunde, het damspel en nog meer. Bij sommige wordt ongeveer evenveel gesproken als gehandeld, maar veel kunsten bestaan bijna uitsluitend uit spreken en kunnen alleen door middel van het spreken beoefend worden. Ik denk dat ge bedoelt, dat retorica tot deze categorie behoort.

e *Gorgias:* Inderdaad.

Sokrates: Maar toch geloof ik, dat ge geen van deze vakken retorica wilt noemen, hoewel het uw eigen bewering was dat kunst die zich op het gesproken woord baseert, retorica is. En iemand die u op uw woord wil vangen, zou kunnen tegenwerpen: 'Noemt ge de getallenleer dan retorica, Gorgias?'

451 a *Gorgias:* Ge hebt gelijk, Sokrates, die tegenwerping is op zijn plaats.

Sokrates: Wel, maakt gij dan nu uw antwoord op mijn vraag af. Omdat retorica toevallig een van die vakken is die vooral gebruik maken van het woord - naast andere vakken die dat doen - vraag ik u ons te vertellen wat de retorica, die zich baseert op het gesproken woord, precies behelst. Bij voorbeeld: als iemand mij, naar aanleiding van een van de andere kunsten die ik net noemde, zou vragen: 'Sokrates, wat is getallenleer?', dan kan ik hem zeggen, zoals gij zoëven deed, dat het een van de kunsten is die hun bestaansrecht ontleen aan het woord. En stel dat hij doorging met vragen: 'Waarover gaat het dan?', dan zou ik zeggen: 'Over de even en oneven getallen, onafhankelijk van de grootte van elk'. En als hij vervolgens zou vragen: 'Wat verstaat ge onder rekenkunde?', zou ik antwoorden dat ook deze hoort bij de vakken die geheel en al gebaseerd zijn op taal. En als hij dan verder zou vragen: 'Waar gaat het over?', dan zou ik, net als mensen die een voorstel doen in de volksvergadering, zeggen dat de getallenleer in alle andere opzichten hetzelfde is als de rekenkunde - want het gaat over hetzelfde, namelijk het even en oneven getal -, op dit verschil na, dat de rekenkunde de grootte van de even en oneven getallen beschouwt ten opzichte van zichzelf en ten opzichte van elkaar. Als hij verder zou vragen over de astronomie, en als hij op mijn antwoord dat ook die geheel en al bestaat bij de gratie van taal, de taal van de astronomie, zou zeggen: 'Over welk onderwerp gaat het, Sokrates?', dan zou ik zeggen dat het gaat over de loop van de sterren, zon en maan, en hun relatieve snelheden.

c *Gorgias:* Dan hebt ge gelijk, Sokrates.

d *Sokrates:* Nu is het uw beurt, Gorgias. De retorica behoort dus tot de kunsten die met het woord alles doen en bereiken. Of niet soms?

Gorgias: Inderdaad.

Sokrates: Vertel dan wat het onderwerp is. Waarop hebben die woorden die de retorica gebruikt, eigenlijk betrekking?

Gorgias: Op de belangrijkste der menselijke aangelegenheden, Sokrates, en de hoogste.

e *Sokrates:* Maar, Gorgias, ook hier draait ge eromheen en het is nog niet duidelijk. Nu veronderstel ik dat ge wel eens mensen aan een feestmaal dat drinklied hebt horen zingen waarin de zangers opsommen dat het eerste goede gezondheid, het tweede schoonheid en het derde - volgens de makers van het lied - eerlijk verkregen rijkdom is.

- Gorgias*: Dat lied ken ik ook, maar waarom zegt ge dit?
- 452 a *Sokrates*: Stel dat de mensen die kunnen zorgen voor de dingen die de dichter in zijn lied aanprijst, op dit moment voor u zouden staan, de dokter, de gymnastiekleraar en de koopman, en de dokter zou als eerste zeggen: 'Sokrates, Gorgias is bezig u om de tuin te leiden, want niet zijn kunst maar die van mij beoogt het hoogste goed voor de mensen', en stel dat ik zou vragen: 'Wat zijt ge voor iemand, dat ge dat beweert?', dan zou hij waarschijnlijk zeggen: 'Ik ben dokter.' 'En wat bedoelt ge? Brengt uw kunst het
- b hoogste goed teweeg?' 'Ja zeker, Sokrates, gezondheid', zegt hij dan misschien, 'want wat is er nu belangrijker voor de mens dan gezondheid?'
En als na hem de gymnastiekleraar zegt: 'Het zou mij persoonlijk verbazen, Sokrates, als Gorgias u zou kunnen aantonen dat er in zijn kunst een hoger goed schuilt dan in de mijne', dan zou ik ook tegen hem zeggen: 'Wie zijt gij nu weer, meneer, en wat is uw werk?' 'Gymnastiekleraar', zegt hij dan, 'en het is mijn werk om mensen mooi en sterk van lichaam te maken.'
- c Na de gymnastiekleraar zegt misschien de koopman, vol minachting voor de anderen - tenminste, dat denk ik -: 'Kijk nu eens, Sokrates, of er iets is op het vakgebied van Gorgias of van wie dan ook, dat volgens u meer waard is dan rijkdom.' Wij zouden dan tegen hem zeggen: 'Hoezo? Kunt gij daar dan voor zorgen?' Dat beaamt hij dan. 'Wat zijt ge?' 'Koopman.' 'Denkt ge dat het hoogste goed voor de mens rijkdom is?', zullen wij dan vragen. 'Vanzelfsprekend', zal hij zeggen. 'Maar Gorgias hier beweert juist dat zijn kunst meer goeds brengt dan de uwe.' Het ligt voor de hand dat hij
- d daarna zal vragen: 'En wat voor goeds is dat dan? Laat Gorgias daar maar eens antwoord op geven.'
Kom, Gorgias, denkt u zich in dat u door deze mensen hier en door mij gevraagd wordt te verklaren wat het is waarvan ge zegt dat het het hoogste goed is voor de mens en dat gij daarvoor kunt zorgen.
Gorgias: Het is, Sokrates, werkelijk het hoogste goed en het brengt zowel vrijheid voor de mensen zelf met zich mee als gezag over anderen, in welke stad men ook woont.
Sokrates: Wel, wat bedoelt ge dan?
- e *Gorgias*: Ik bedoel het vermogen om te overreden met woorden: rechters in de rechtszaal, senatoren in de senaat en leden van de volksvergadering in een vergadering of in welke andere publieke bijeenkomst dan ook. En ik verzeker u dat ge met dit vermogen de dokter in uw zak hebt, evenals de gymnastiekleraar. En die koopman zal iemand blijken te zijn die voor een ander en niet voor zichzelf zaken doet, namelijk voor u, omdat gij de gave van het woord hebt en de massa kunt overreden.
- 453 a *Sokrates*: Nu hebt ge me dus precies uitgelegd, Gorgias, wat volgens u de redenaarskunst is en als ik het goed begrijp, zegt ge dat retorica overreding bewerkstelligt en dat de werkelijke beoefening ervan hierop is gericht. Of kunt ge zeggen dat de retorica tot meer in staat is dan de toehoorders te overreden?
Gorgias: Beslist niet, Sokrates, uw definitie lijkt me voldoende, want dat is de essentie.
- b *Sokrates*: Luister dan, Gorgias. Als er ooit iemand is die met een ander debatteert, omdat hij precies wil doordringen tot de kern van de zaak, dan ben ik dat wel en ik neem aan dat gij ook zo iemand zijt. Daar tracht ik mezelf tenminste aan te houden en dat moet ge goed weten.
Gorgias: Hoezo, Sokrates?

- Sokrates:* Dat zal ik vertellen. Wat de overredingskracht is van de retorica waarover ge het hebt, en op welk vlak die overredingskracht werkt, dat weet ik echt nog niet, ofschoon ik een vermoeden heb wat ge bedoelt en waar die overreding op stoelt. Maar
- c toch zal ik u vragen wat ge verstaat onder die overredingskracht van de retorica en waarmee die zich bezighoudt. Waarom vraag ik het als ik er al een vermoeden van heb, en zeg ik het niet zelf? Niet om u, maar omwille van het gesprek, opdat het zich zo ontwikkelt dat het onderwerp ons zo duidelijk mogelijk wordt. En reken maar dat het terecht is dat ik verder vraag. Als ik bijvoorbeeld vraag wat voor schilder Zeuxis is en als gij antwoordt, dat hij figuratief schildert, zou het dan niet terecht zijn dat ik vraag wat voor soort figuren hij schildert en waar?
- Gorgias:* Zeker.
- d *Sokrates:* Volgt daaruit dan, dat er ook andere figuratieve schilders zijn, die allerlei andere figuren schilderen?
- Gorgias:* Ja.
- Sokrates:* Maar als Zeuxis de enige schilder was, zou uw eerste antwoord dan voldoende zijn geweest?
- Gorgias:* Ja, natuurlijk.
- Sokrates:* Spreekt gij dan nu over de retorica. Denkt ge dat alleen retorica met overredingskracht werkt, of andere kunsten ook? Bijvoorbeeld: gebruikt iemand die les geeft in een ander vak, overredingskracht of niet?
- Gorgias:* Zeker, Sokrates, het gaat hem er in de eerste plaats om iemand te overtuigen.
- e *Sokrates:* Laten we dan nu weer over dezelfde kunsten spreken als zoëven. Leert de rekenkunde, of beter gezegd de rekenkundige, ons alles wat betrekking heeft op het getal?
- Gorgias:* Zeker.
- Sokrates:* En overreedt hij ook?
- Gorgias:* Ja.
- Sokrates:* Dan is er dus sprake van rekenkundige overreding.
- Gorgias:* Klaarblijkelijk.
- Sokrates:* Daarom, als men ons zou vragen: 'Wat voor soort overredingskracht is dat en waarop is die gericht?', dan zouden wij hem, dunkt me, kunnen antwoorden dat die
- 454 a van onderwijzende aard is en gericht op even en oneven getallen. En van alle andere kunsten, waar wij net over spraken, zullen wij kunnen aantonen dat ze met overredingskracht werken, wat voor overredingskracht dit is en waar deze op gericht is. Of niet soms?
- Gorgias:* Ja.
- Sokrates:* Dus de retorica is niet de enige kunst die met overreding werkt?
- Gorgias:* Dat is juist.
- Sokrates:* Aangezien de retorica niet als enige dat effect bereikt, maar andere kunsten ook, is het gerechtvaardigd dat we, net als bij de schilder, de spreker vervolgens
- b vragen: 'Welke soort overreding gebruikt de redenaarskunst en waarop is die gericht?' Of vindt ge het niet juist om door te vragen?
- Gorgias:* Jawel.
- Sokrates:* Geef me dan antwoord, Gorgias, als ge er zo over denkt.
- Gorgias:* Ik bedoel de soort overreding, Sokrates, die men gebruikt op rechtszittingen en andere grote bijeenkomsten, zoals ik zojuist al zei, en die betrekking heeft op wat wel en niet rechtvaardig is.
- Sokrates:* Natuurlijk had ik het vermoeden dat ge die soort overreding bedoelde,

- c Gorgias. Maar kijk er niet van op, wanneer ik u straks toch weer vragen stel over iets dat al duidelijk lijkt te zijn? De bedoeling van mijn vragen is ervoor te zorgen dat de redenering helemaal stap voor stap verloopt. Ze zijn niet tegen u gericht. We mogen echter niet in de gewoonte vervallen dat wij maar doorgaan, met niet meer dan een vermoeden van de betekenis van elkaars woorden. Maar gij zijt vrij op uw manier aan het gesprek deel te nemen.
Gorgias: Ik vind dat ook een juiste handelwijze, Sokrates.
Sokrates: Goed, laten we dan eens naar het volgende kijken: bestaat er zoiets als 'leren'?
Gorgias: Ja.
Sokrates: En ook zoiets als 'geloven'?
- d *Gorgias*: Ja.
Sokrates: Denkt gij dan dat 'leren' hetzelfde is als 'geloven' en geleerdheid hetzelfde als geloof, of zijn ze verschillend?
Gorgias: Volgens mij zijn ze verschillend, Sokrates.
Sokrates: Gelijk hebt ge. En dat blijkt wel, want als iemand u vraagt: 'Bestaat er zowel een waar als een onwaar geloof, Gorgias?', dan zoudt ge ja zeggen, neem ik aan.
Gorgias: Ja.
Sokrates: En bestaat er een waar of onwaar leren?
Gorgias: Uitgesloten.
Sokrates: Dan is het dus duidelijk dat ze niet hetzelfde zijn.
Gorgias: Ge hebt gelijk.
- e *Sokrates*: Maar toch zijn zowel de mensen die leren als de mensen die geloven, ooit overtuigd.
Gorgias: Dat is zo.
Sokrates: Mogen we vaststellen dat er twee vormen van overreding zijn: de ene leidt tot geloof zonder kennis en de andere tot weten?
Gorgias: Ja.
Sokrates: Welke vorm van overreding gebruikt de retorica op rechtszittingen en andere grote bijeenkomsten waar het gaat om recht en onrecht? De vorm die leidt tot geloof zonder weten of de vorm die leidt tot weten?
- 455 a *Gorgias*: Natuurlijk de vorm die leidt tot geloof, Sokrates.
Sokrates: Dus retorica leidt blijkbaar tot geloof, maar geeft geen inzicht in recht en onrecht.
Gorgias: Ja.
Sokrates: Dus is ook een redenaar niet iemand die op een rechtszitting of een andere grote vergadering inzicht verschaft in recht en onrecht, maar alleen iemand die iets aannemelijk maakt. Want hij kan zo'n grote vergadering natuurlijk niet in korte tijd inzicht verschaffen in zulke belangrijke zaken.
Gorgias: Nee, natuurlijk niet.
- b *Sokrates*: Kom, laten we eens kijken wat we nu eigenlijk kunnen zeggen over retorica, want ik heb nog geen flauw benul wat ik er zelf van vind. Wanneer er in de stad een vergadering is om een dokter, een scheepsbouwer of een andere vakman aan te stellen, dan zal men de redenaar toch niet om advies vragen? Het is immers duidelijk dat bij elke aanstelling de keus op de meest kundige persoon moet vallen. Ook geven de redenaars geen advies als het gaat om het bouwen van muren of het aanleggen van havens of scheepswerven, maar de bouwmeesters. Ze doen dat evenmin, wanneer er
- c over de keuze van bevelhebbers, of een bepaalde tactiek tegen de vijand, of een

militaire bezetting vergaderd wordt; dan zullen de generaals advies geven en niet de redenaars.

Maar wat zegt gij daarvan, Gorgias? Omdat ge zegt dat ge zelf een redenaar zijt en van anderen een redenaar maakt, is het goed dat we over uw kunst van uzelf horen.

d Geloof me dat ik ook uw belang dien, want misschien wil toevallig een van de aanwezigen hier uw leerling worden. Ik krijg zelfs de indruk dat het er een heleboel zijn, en zij schromen misschien om u vragen te stellen. Beschouwt gij mijn vragen dus als ook door hen gesteld: 'Wat zullen wij, Gorgias, eraan hebben als wij uw onderwijs volgen? Waarover zullen we de staat advies kunnen geven? Alleen over recht en onrecht, of ook over de onderwerpen waar Sokrates het net over had?' Probeert gij hun nu antwoord te geven.

e *Gorgias*: Goed, Sokrates, ik zal trachten de volle reikwijdte van de retorica uit de doeken te doen. Uw aanpak van zojuist bevalt mij wel. Ge weet, neem ik aan, dat die beroemde scheepswerven, de muren van Athene en ook de bouw van de havens tot stand zijn gekomen op advies van Themistokles, en ook van Perikles, en niet op advies van de deskundigen.

Sokrates: Dat verhaal, Gorgias, doet de ronde over Themistokles. Met mijn eigen oren hoorde ik Perikles zijn advies geven over de middelste muur.

456 a *Gorgias*: En wanneer er een verkiezing is van de mensen over wie ge net sprak, Sokrates, zult ge zien dat het de redenaars zijn wier advies hierbij de doorslag geeft.

Sokrates: Dat verbaast me juist, Gorgias, en al de hele tijd vraag ik, wat toch de kracht is van de retorica. Het lijkt wel iets bovennatuurlijks.

b *Gorgias*: Als ge eens ten volle beseft, Sokrates, hoe zij als het ware alle krachten in zich heeft. Een sterk staaltje hiervan is het volgende: dikwijls ga ik mee met mijn broer of met andere doktoren naar een van hun patiënten die weigert een medicijn te gebruiken of zich niet wil laten opereren. En terwijl de dokter er niet in slaagt de patiënt te overreden, lukt mij dat wel, uitsluitend met de kennis van de retorica.

c Sterker nog, als een redenaar en een dokter naar een of andere stad zouden komen en zij moesten in de volksvergadering of in een andere bijeenkomst met woorden wedijveren om de aanstelling als dokter, dan zou de dokter nergens zijn, maar degene die de macht over het woord heeft, zou gekozen worden, als hij dat wilde. En als de redenaar het zou moeten opnemen tegen iemand met een ander beroep, dan zou hij het beste aannemelijk kunnen maken dat hij de voorkeur verdient. Want er is geen onderwerp, waarover een redenaar niet overtuigender kan spreken in een vergadering dan welke andere vakman ook. Dat is de grote en bijzondere kracht van deze kunst.

d Het is wel nodig, Sokrates, de retorica toe te passen als iedere andere vechtsport. Want ook een andere vechtsport mag men niet tegen zomaar iedereen gebruiken, omdat men nu eenmaal zo heeft leren boksen, worstelen of vechten met wapens, dat men van vriend en vijand kan winnen. Dat mag geen reden zijn om vrienden te slaan, te pijnigen of te doden.

e Hemeltje lief, stel dat iemand geregeld de worstelschool heeft bezocht, een goede lichamelijke conditie heeft en worstelaar is geworden, en hij zou dan zijn vader en moeder of iemand anders van zijn huisgenoten of vrienden slaan, dan is dat geen reden om trainers en leraren in het wapenvechten te verafschuwen en hen uit de steden te verbannen. Zij hebben hem immers hun kennis doorgegeven om die op de juiste manier te gebruiken tegen vijanden en mensen die onrecht plegen, ter verdediging en niet om aan te vallen. De schuld ligt bij de leerlingen, die deze kracht en deze kunst misbruiken. Dus zijn niet de leraren slecht, en is ook de kunst zelf niet slecht, maar

457 a

- naar mijn mening alleen zij die er misbruik van maken. Hetzelfde verhaal gaat op voor de retorica. De redenaar is immers in staat tegen iedereen en over alles zo te spreken dat hij bij elke vergadering iedereen weet te overtuigen van wat dan ook.
- b Maar dat geeft hem niet het recht dokters of andere vaklieden van hun goede naam te beroven, alleen omdat hij het vermogen heeft dat te doen. Hij moet de retorica op de juiste wijze gebruiken, net zoals een andere vechtkunst. Als iemand redenaar geworden is en zijn kracht en kunnen verkeerd gebruikt, mag men zijn leraar geen verwijten maken en hem ook niet verbannen. Deze heeft immers zijn vak
- c doorgegeven om het juist te gebruiken, maar de leerling maakt er misbruik van. Dus is het juist dat men degene die het vak misbruikt, verafschuwt, verbant en terechtstelt, maar niet diens leermeester.
- Sokrates:* Ik geloof, Gorgias, dat ook gij een ruime ervaring hebt met discussies en daarbij het volgende zult hebben opgemerkt: mensen kunnen niet goed het onderwerp van gesprek afbakenen door zo goed naar elkaar te luisteren dat het debat beëindigd kan worden. Als zij het over iets oneens zijn en de een de ander verwijt niet juist of niet duidelijk te spreken, worden ze kwaad en denken dat er gesproken wordt uit afgunst en om gelijk te krijgen, en niet omdat men geïnteresseerd is in de kern van het gesprek. En bij sommigen draait het uit op zo'n schandalige scheldtirade en gooien zij
- e elkaar over en weer zulke lelijke woorden naar het hoofd, dat zelfs de andere aanwezigen zich schamen naar zulke mensen te moeten luisteren.
- Waarom zeg ik dit? Omdat ge nu, lijkt me, beweringen doet die in volledige tegenspraak zijn met wat ge eerder zei over de retorica. Maar ik ben wat huiverig om er tegenin te gaan, omdat ge misschien denkt dat ik gelijk wil hebben en u aanval in plaats van het onderwerp te belichten.
- 458 a Wat mij betreft, als ge tot hetzelfde slag mensen behoort als ik, zou ik het nu graag met u willen doorpraten. Maar zo niet, dan laat ik het rusten. Tot wat voor soort mensen behoor ik? Tot de mensen die er graag op gewezen willen worden, als er iets gezegd wordt dat niet waar is, die het niet onaangenamer vinden op een fout gewezen te worden dan om op een fout te wijzen. Want het eerste is een groter goed, denk ik, net zoals het beter is om zelf bevrijd te worden van het allerslechtste dan een ander daarvan te bevrijden. Want ik vind dat niets zo slecht is voor een mens als het hebben van een valse mening over de onderwerpen, waarover ons gesprek nu gaat.
- b Als ge zegt ook tot dit slag mensen te behoren, laten wij dan verder discussiëren. Maar als ge het beter vindt dit onderwerp te laten rusten, laten we dan nu meteen het gesprek beëindigen.
- Gorgias:* Nee, Sokrates, ik verzeker u dat ik zo iemand ben als gij bedoelt. Maar misschien moeten we ons ook even bezighouden met de aanwezigen hier. Want, weet ge, vlak voordat gij beiden arriveerde heb ik voor dit gezelschap al een lange
- c uiteenzetting gehouden en nu maken we het misschien te lang, als we doorgaan. We moeten dus rekening houden met wat zij willen, zodat we niet iemand tegen zijn wil hier vasthouden.
- Chairephoon:* Ge hoort met eigen oren, Gorgias en Sokrates, de instemming van de mannen, die naar ieder woord dat gij te zeggen hebt, willen luisteren. Wat mijzelf aangaat, ik hoop dat ik het nooit zo druk zal hebben, dat ik gesprekken van dit gehalte laat schieten voor iets anders.
- d *Kallikles:* Grote goden, Chairephoon, ook ik heb al veel gesprekken bijgewoond, maar ik betwijfel of er ooit een gesprek was waarvan ik zo genoten heb als dit. Dus mij zult ge er een groot plezier mee doen, ook al wilt ge de hele dag discussiëren.

- Sokrates:* Niets houdt mij tegen, Kallikles, als Gorgias tenminste wil.
- Gorgias:* Het zou ongehoord zijn om nu te weigeren, Sokrates, terwijl ik zelf heb aangekondigd dat iedereen mocht vragen wat hij wilde. Dus als de anderen het ermee eens zijn, gaat u dan door met het gesprek. Vraagt u maar.
- e *Sokrates:* Luister dan, Gorgias, naar wat mij verbaast in uw redenering. Misschien is het wel juist wat ge zegt, maar vat ik het verkeerd op. Gij beweert het vermogen te bezitten een redenaar te maken van iedereen die bij u in de leer wil gaan.
- Gorgias:* Ja.
- Sokrates:* Met als resultaat, dat hij een menigte mensen overal van kan overtuigen, niet door hen iets te leren, maar door hen om te praten.
- 459 a *Gorgias:* Zeker.
- Sokrates:* U zei zojuist, dat zelfs als het over gezondheid gaat, de redenaar overtuigender zal zijn dan de dokter.
- Gorgias:* Dat zei ik, althans voor de grote massa.
- Sokrates:* De grote massa? Dat zijn toch de mensen die er geen verstand van hebben? Ik denk toch dat hij voor de deskundigen niet overtuigender zal zijn dan de dokter.
- Gorgias:* Daar hebt ge gelijk in.
- Sokrates:* En als hij overtuigender is dan de dokter, is hij dan ook overtuigender dan de deskundige?
- Gorgias:* Zeker.
- Sokrates:* Hoewel hij geen dokter is? Bedoelt ge dat?
- b *Gorgias:* Ja.
- Sokrates:* Maar iemand die geen arts is, weet toch, dunkt me, niet wat de dokter weet?
- Gorgias:* Dat spreekt vanzelf.
- Sokrates:* De ondeskundige zal de mensen die er geen verstand van hebben beter kunnen overtuigen dan de deskundige, als men tenminste aanneemt dat de redenaar overtuigender is dan de dokter. Is dat de conclusie of is het anders?
- Gorgias:* In dit geval klopt het.
- c *Sokrates:* Dan geldt voor alle andere kunsten hetzelfde ten opzichte van retorica: werkelijke kennis van zaken heeft de redenaar niet nodig, maar hij moet een listige manier van overreden vinden, om bij mensen die er geen verstand van hebben de indruk te wekken meer te weten dan de deskundige.
- Gorgias:* Is het dan niet heel gemakkelijk, Sokrates, om in plaats van al die andere vakken alleen dit ene vak te leren, en toch in niets onder te doen voor vakmensen?
- Sokrates:* Of de redenaar wel of niet onderdoet voor de anderen, als hij zijn vak beheerst, zullen we dadelijk bekijken, als dit tenminste van belang is voor ons gesprek. Laten we nu eerst het volgende beschouwen: gaat het op dezelfde manier, wanneer de redenaar spreekt over recht en onrecht, lelijk en mooi, goed en slecht, als wanneer hij het heeft over gezondheid en onderwerpen van andere vakgebieden? Weet hij soms niets af van wat goed is of slecht, mooi of lelijk, rechtvaardig of onrechtvaardig, en heeft hij slechts een handige manier bedacht om de onwetenden om te praten en de indruk te wekken dat hij meer weet, hoewel hij het evenmin weet?
- d *Sokrates:* Of is het een voorwaarde om zulke begrippen te kennen en moet iemand hier al kennis van hebben, voordat hij bij u komt om retorica te leren? Zo niet, zult gij dan als leraar in de retorica daarvan niets leren aan degene die bij u komt - dat is immers uw taak niet -, maar zult ge alleen ervoor zorgen dat hij in de ogen van de goegemeente de schijn wekt dat hij kennis heeft van die dingen en een goed mens is, hoewel hij onwetend is? Of zult ge in het geheel niet in staat zijn hem te onderwijzen in de
- e

- 460 a retorica, als hij geen voorkennis heeft van de waarheid omtrent die dingen? Hoe zit dat dan, Gorgias? Mijn God, doet u nu toch - zoals ge net al aankondigde - de volle reikwijdte van de retorica eens uit de doeken.
Gorgias: Ik denk, Sokrates, dat als iemand niets van de waarheid afweet, hij dat ook van mij kan leren.
Sokrates: Wacht even, dat is mooi gezegd. Als ge dus een redenaar van iemand maakt, dan moet hij van tevoren al weten wat rechtvaardig is en wat onrechtvaardig, of hij leert het naderhand van u.
Gorgias: Zeker.
- b *Sokrates:* Goed. Is iemand die geleerd heeft te bouwen, een bouwmeester of niet?
Gorgias: Ja.
Sokrates: En is iemand die muziek gestudeerd heeft, een musicus?
Gorgias: Ja.
Sokrates: En is degene die geneeskunde gestudeerd heeft, een dokter? En gaat voor de andere vakken dezelfde redenering op: dat hij die een vak geleerd heeft, steeds degene is die daarin deskundig is?
Gorgias: Zeker.
Sokrates: Dus volgens die redenering is iemand die geleerd heeft wat rechtvaardig is, rechtvaardig?
Gorgias: Precies.
Sokrates: Een rechtvaardig mens handelt dus rechtvaardig?
Gorgias: Ja.
- c *Sokrates:* Dus moet een redenaar rechtvaardig zijn en als rechtvaardig mens rechtvaardig willen handelen?
Gorgias: Blijkbaar.
Sokrates: Nooit zal een rechtvaardig mens onrecht willen doen.
Gorgias: Beslist niet.
Sokrates: Een redenaar moet volgens deze redenering rechtvaardig zijn.
Gorgias: Ja.
Sokrates: Dus een redenaar zal nooit onrecht willen doen.
Gorgias: Ik denk het niet.
- d *Sokrates:* Maar herinnert u zich nog dat ge zojuist zei, dat men niet de trainers de schuld moet geven en hen moet verbannen, wanneer een bokser niet alleen gebruik maar ook misbruik maakt van de bokskunst? Evenmin moet men dus, als een redenaar de retorica op onjuiste wijze gebruikt, zijn leraar de schuld geven of hem verbannen, maar degene die onrechtvaardig handelt en de retorica niet juist gebruikt. Dat zeiden we toch, of niet?
Gorgias: Dat zeiden we.
- e *Sokrates:* Maar nu komen we tot de ontdekking dat diezelfde man, de redenaar, nooit onrechtvaardig kan handelen, is het niet?
Gorgias: Blijkbaar.
Sokrates: En in het begin van het gesprek, Gorgias, werd gezegd dat de retorica niet gaat over even en oneven getallen, maar over recht en onrecht, of niet soms?
Gorgias: Ja.
- 461 a *Sokrates:* Ik nam echter aan, toen ge dat zei, dat de retorica nooit een onrechtvaardige zaak kan zijn, omdat ze altijd spreekt over rechtvaardigheid. Maar toen ge even later zei dat de redenaar misbruik kan maken van de retorica, was ik verbaasd. Ik meende dat dit niet overeenstemde met wat er was gezegd en zei daarom dat, als ge net als ik

- mocht menen dat het nut zou hebben dit te onderzoeken, het de moeite waard was het gesprek voort te zetten, en dat we het anders maar moesten laten varen. Nu we de zaak bekeken hebben, ziet ge toch ook zelf in dat de slotsom opnieuw luidt, dat de redenaar de retorica niet kan en wil misbruiken. Verdorie nog toe, Gorgias, het vereist een niet geringe discussie om afdoende te onderzoeken hoe die zaken in elkaar zitten.
- b *Polos:* Hoezo, Sokrates? Is wat ge nu zegt, werkelijk uw opvatting over retorica? Zou het niet zo zijn, dat Gorgias zich geneert om toe te geven dat een redenaar niet weet wat rechtvaardig, schoon en goed is, terwijl hij iemand die bij hem komt en deze kwaliteiten niet kent, daarin wel onderwijst? Vermoedelijk ontstond er daardoor later een tegenstrijdigheid, en daar zijt gij dol op. Met dat doel hebt ge dan ook op zulke vragen aangestuurd. Denkt ge werkelijk dat er iemand is die zal toegeven dat hij zelf niet weet wat rechtvaardig is, terwijl hij wel anderen daarin onderwijst? Het is stijlloos om het in een gesprek daarop aan te laten komen.
- c *Sokrates:* Mijn beste Polos, dat is nu juist waarom wij zo graag vrienden en zonen om ons heen willen hebben; wanneer wij zelf oud geworden zijn en misstappen begaan, kunnen jullie, jongeren, ons door jullie aanwezigheid in woord en daad helpen weer recht door het leven te gaan. Als Gorgias en ik ergens in onze redenering struikelen, ben jij er dus om ons overeind te helpen. Dat is je plicht. En ik ben bereid om, als je vindt dat er iets hapert aan de overeenstemming die we net bereikt hebben, mijn mening te herzien over wat je maar wilt, als je, wat mij betreft, maar op een ding let.
- d *Polos:* Wat bedoelt ge?
- Sokrates:* Wees niet zo lang van stof, Polos, zoals in het begin.
- Polos:* Maar waarom? Mag ik niet alles zeggen wat ik wil?
- e *Sokrates:* Wat heb je toch vreselijk veel pech, mijn beste vriend. Nu ben je in Athene, waar meer vrijheid van spreken heerst dan waar ook in Griekenland, en nu zou jij de enige zijn die daarvan niet mag genieten. Maar draai het eens om: als jij breedspakig bent en weigert op de vragen te antwoorden, ben ik dan niet het slachtoffer, als ik niet weg mag gaan en naar je moet blijven luisteren? Als het gesprek dat gevoerd is, je ter harte gaat en je wilt dat weer op gang brengen - ik zei daarnet al dat ik bereid ben mijn mening te herzien over wat je maar wilt -, neem dan deel aan dit spel van vraag en wedervraag, zoals Gorgias en ik deden; weerleg mijn stellingen en laat de jouwe weerleggen. Want je beweert toch, dat je evenveel weet als Gorgias, of niet soms?
- 462 a *Polos:* Ja zeker.
- Sokrates:* Dus jij nodigt ons ook uit jou elke vraag te stellen die we maar willen, om die dan door jou te laten beantwoorden?
- Polos:* Inderdaad.
- b *Sokrates:* Zeg me wat je wilt: vragen of antwoorden.
- Polos:* Ik zal vragen en geeft gij mij dan antwoord, Sokrates. Als gij vindt dat Gorgias niet weet wat retorica is, dan moet gij het maar zeggen.
- Sokrates:* Vraag je me nu te zeggen wat dat voor kunst is?
- Polos:* Precies.
- Sokrates:* Om je de waarheid te zeggen, Polos, voor mij is het geen kunst.
- Polos:* Maar wat is retorica volgens u dan wel?
- c *Sokrates:* Een bezigheid die jij in het boek dat ik kort geleden las, tot kunst hebt geproclameerd.
- Polos:* Wat bedoelt ge daarmee?
- Sokrates:* Het is een bepaalde handigheid.
- Polos:* Dus volgens u is retorica een handigheid?

- Sokrates:* Ja, maar jij zegt dat het iets anders is.
- Polos:* Handigheid waarin?
- Sokrates:* In het verschaffen van genoeg en plezier.
- Polos:* Dus ge denkt dat de retorica iets moois is, in staat de mensen te laten genieten?
- d *Sokrates:* Wat, Polos, heb je soms al van mij gehoord wat retorica is, dat je de vraag stelt die daarop volgt, namelijk of ik het iets moois vind of niet?
- Polos:* Heb ik u dan niet horen zeggen dat het een soort handigheid is?
- Sokrates:* Wel, als het verschaffen van genoeg zo belangrijk voor je is, doe mij dan ook een klein genoeg.
- Polos:* Graag.
- Sokrates:* Vraag me dan nu wat in mijn ogen lekker koken voor een kunst is.
- Polos:* Goed, ik vraag u: wat is lekker koken voor een kunst?
- Sokrates:* Het is geen kunst, Polos.
- Polos:* Wat is het dan wel? Leg dat eens uit.
- Sokrates:* Volgens mij een soort handigheid.
- Polos:* Maar waarin dan? Vertel me dat eens.
- e *Sokrates:* Ik bedoel, Polos, in het verschaffen van genoeg en plezier.
- Polos:* Zijn lekker koken en retorica dan hetzelfde?
- Sokrates:* Beslist niet, maar ze hebben wel dezelfde uitwerking.
- Polos:* Wat bedoelt ge daarmee?
- Sokrates:* Ik vrees dat het al te grof is om de waarheid te zeggen. Daarom aarzel ik terwille van Gorgias, opdat hij niet denkt dat ik zijn discipline bespot. Ik weet immers
- 463 a niet of het inderdaad de retorica is die Gorgias beoefent, want uit het gesprek van zoëven is ons niet duidelijk geworden wat hij er eigenlijk zelf onder verstaat. Wat ik echter retorica noem, maakt deel uit van een weinig fraaie praktijk.
- Gorgias:* Wat is dat dan, Sokrates? Spreek, en schaam u niet voor mij.
- Sokrates:* Volgens mij, Gorgias, is het een bezigheid die niets met kunst te maken heeft, maar is het het werk van een intuïtieve en voortvarende geest die van nature
- b gemakkelijk mensen beïnvloedt. Vleierij noem ik het, daar komt het in wezen op neer. Ik geloof dat deze praktijk zich nog in vele andere vormen voordoet, en een ervan is de kookkunst. Dit lijkt kunst, maar zoals ik al zei, dat is het niet. Het is een
- c handigheid, een hobby, net zoals retorica, mooimakerij en woordenzifterij. Alle vier zijn ze werkzaam op hun eigen terrein. Als Polos nu nog meer wil vragen, laat hij dat dan doen, want hij heeft nog niet gehoord wat voor soort vleierij retorica volgens mij is. Het is hem ontgaan dat ik daar nog geen antwoord op heb gegeven en hij blijft
- maar doorvragen of ik het niet iets moois vind. Ik zal niet eerder antwoord geven op de vraag of ik retorica als iets moois of als iets lelijks beschouw, voordat ik verteld heb wat ze is, want iets anders doen zou niet redelijk zijn, Polos. Dus als je te weten wilt komen wat voor vorm van vleierij retorica volgens mij is, vraag het me dan.
- Polos:* Dan vraag ik u wat voor vorm het is, en geeft u mij dan antwoord.
- d *Sokrates:* Maar zul je het wel begrijpen, als ik antwoord geef? Retorica is volgens mij een afspiegeling van de politiek.
- Polos:* Welnu, beweert ge dat zij mooi of lelijk is?
- Sokrates:* Lelijk, volgens mij. Ik noem namelijk slechte dingen lelijk. Zie je, ik moet je antwoord geven alsof je nu al weet wat ik bedoel.
- e *Gorgias:* Maar, mijn hemel, Sokrates, zelfs ik begrijp niet wat ge bedoelt.
- Sokrates:* Natuurlijk niet, Gorgias, want ik zeg het nog niet duidelijk, maar Polos hier is jong en vlug van begrip.

Gorgias: Ach, let maar niet op hem, maar leg mij eens uit waarom gij de retorica beschouwt als een afspiegeling van de politiek.

Sokrates: Ik zal nu een poging wagen uit te leggen wat retorica in mijn ogen is. En als het niet klopt, maakt Polos wel bezwaar. Bestaat er zoiets als een lichaam en een ziel?

464 a *Gorgias:* Natuurlijk.

Sokrates: En veronderstelt ge dat ze allebei in goede conditie kunnen zijn?

Gorgias: Ja.

Sokrates: Maar ook in een conditie die wel goed lijkt, maar het niet is? Als ik daarvan een voorbeeld mag geven: het lijkt alsof veel mensen lichamen in goede conditie zijn, zodat alleen een arts of een sportleraar gemakkelijk kan inzien dat dit niet waar is.

Gorgias: Ge hebt gelijk.

Sokrates: Volgens mij is er in het lichaam en de ziel iets aanwezig waardoor het lijkt dat deze in goede conditie zijn, terwijl het in werkelijkheid niet waar is.

b *Gorgias:* Dat is zo.

Sokrates: Wel, laat ik proberen u nog beter uit te leggen wat ik bedoel. Volgens mij zijn er twee aspecten met twee bijbehorende specialismen. Het specialisme dat bij de ziel hoort, noem ik politiek; voor het lichaam valt er niet zomaar een naam aan te geven, maar volgens mij is de verzorging van het lichaam in tweeën te delen:

c gymnastiek en geneeskunde. In de politiek zet ik de wetgeving op één lijn met gymnastiek en de rechtspraak met geneeskunde. Zij staan met elkaar in verband, omdat zij over hetzelfde gaan: de geneeskunde en de gymnastiek, de rechtspraak en de wetgeving. Toch zijn er ook verschillen.

Deze vier vakken, die steeds het optimale welzijn van lichaam en ziel behartigen, worden verleid door innerlijke slaptes die zonder inzicht alle kanten opgaat. Deze verdeelt zich eveneens in vieren, neemt hun gedaante aan en geeft zich voor hen uit.

d Ze bekommert zich niet om wat het beste is, maar steeds cultiveert ze met behulp van het aangenaamste de onbezonnenheid en scheidt de illusie af die hoogst waardevol is. Zo vermomt de kookkunst zich als geneeskunde en pretendeert zij te weten wat het beste voedsel is voor het lichaam, zodat, als een kok en een dokter voor een publiek van kinderen of onwetende mannen moesten laten zien wie nu eigenlijk verstand heeft van goed en slecht voedsel, de dokter het zou afleggen.

e Dat noem ik dus verleiding en ik vind het iets schandelijks, Polos - ja, ik wend mij nu tot jou -, omdat het zich richt op het aangename in plaats van op het goede. Volgens mij is dat geen kunst maar handigheid, omdat het geen woord zegt over de ware aard van zijn onderwerpen en de oorzaken van de dingen niet kan aangeven. Ik weiger iets onzinnigs kunst te noemen. Als jij het daar niet mee eens bent, wil ik dat nader

465 a uitleggen. Achter het masker van de geneeskunde verbergt zich vleierij in de vorm van koken en zo gaat achter gymnastiek mooimakerij schuil. Dit is schadelijk, misleidend, ordinair en een vrij man onwaardig. Het verleidt met vormen, kleuren, glans, kleding, en het zorgt dat de mensen zich een kunstmatige schoonheid aanmeten en hun natuurlijke schoonheid, die door de gymnastiek wordt bevorderd, verwaarlozen.

Om het kort te houden zal ik het voor jou op een wiskundige manier formuleren - je zult dat in dit geval best kunnen volgen -: opschikken staat tot gymnastiek als

c woordenzifterij tot wetgeving, en kookkunst staat tot geneeskunde als retorica tot rechtspraak. Zoals ik al zei, dat is het wezenlijke verschil tussen die twee. Maar omdat ze zo nauw verwant zijn, worden sofisten en redenaars met elkaar verward en dat

- geldt ook voor hun onderwerpen. Ze weten zelf niet wat ze aan elkaar hebben en de andere mensen weten niet wat ze aan hen hebben. Want werkelijk, als de ziel niet de
- d leiding had over het lichaam, maar het lichaam op zichzelf stond en de kookkunst en de geneeskunde niet nauwkeurig door de ziel werden bekeken en van elkaar onderscheiden, maar het lichaam zelf afwoog en beslissingen nam op grond van wat het aangenaam vindt, dan zou dit een goed voorbeeld zijn van wat Anaxagoras zei, mijn beste Polos - je bent immers goed thuis in zijn werk -: alle dingen zouden door elkaar gehaald worden, zonder dat erop gelet wordt of ze geneeskrachtig, gezond of smakelijk zijn.
- e Je hebt nu dus gehoord hoe ik de retorica noem: kookkunst voor de ziel, net zoals er kookkunst voor het lichaam is. Misschien is het wel een beetje vreemd, dat jij van mij geen lang verhaal mag houden, terwijl ik dat zelf wel doe. Maar daar heb ik een goed excuus voor. Toen ik het kort hield, begreep je me niet, je kon niets beginnen met het
- 466 a antwoord dat ik je gaf, je had een hele uiteenzetting nodig. Dus als ik op mijn beurt uit jouw antwoorden niets kan opmaken, houd dan ook een lang betoog, maar als ik het wel kan, laat het dan. Dat is niet meer dan billijk.
- Welnu, als je iets aan dit antwoord hebt, ga je gang.
- Polos:* Wat beweert gij dan? Dat retorica vleierij is?
- Sokrates:* Een onderdeel van vleierij, zei ik eigenlijk. Je bent nog zo jong en je herinnert je dat niet meer, Polos? Wat moet dat later worden?
- Polos:* Ge vindt dus dat goede redenaars als waardeloze vleiers zijn te beschouwen?
- b *Sokrates:* Is dit een vraag of het begin van een betoog?
- Polos:* Ik stel een vraag.
- Sokrates:* Volgens mij tellen ze helemaal niet mee.
- Polos:* Hoezo, niet meetellen? Zijn zij dan niet de mensen met de meeste macht in de steden?
- Sokrates:* Nee, tenminste niet als je macht beschouwt als iets dat goed is voor de machthebbers.
- Polos:* Maar dat bedoel ik juist.
- Sokrates:* Wel, dan vind ik dat de redenaars de minste macht hebben in de stad.
- c *Polos:* Wat? Laten zij niet als tirannen mensen willekeurig ter dood brengen? Verklaren ze hun bezittingen niet verbeurd en verbannen ze hen niet uit de steden, naar het hun goeddunkt?
- Sokrates:* Werkelijk, Polos, ik weet nu niet of je vanuit jezelf spreekt en je eigen mening verkondigt, of dat je mij iets vraagt.
- Polos:* Het is een vraag aan u.
- Sokrates:* Goed, mijn beste, dan vraag je me dus twee dingen tegelijk?
- Polos:* Hoezo twee?
- d *Sokrates:* Zei je daarnet niet ongeveer dit: dat redenaars, net als tirannen, mensen willekeurig ter dood laten brengen, of hun bezittingen verbeurd verklaren en hen uit de steden verbannen, net naar het hun goeddunkt?
- Polos:* Ja.
- Sokrates:* Dan zeg ik je, dat je twee vragen stelt, en ik zal op beide antwoord geven.
- e Volgens mij, Polos, hebben zowel redenaars als tirannen heel weinig macht in hun steden. Zij doen immers niet wat ze eigenlijk willen, maar ze doen wat hun het beste lijkt.
- Polos:* Is dat dan niet hetzelfde als veel macht hebben?
- Sokrates:* Niet volgens wat jij zegt, Polos.

- Polos:* O nee? Dat is wel zo!
- Sokrates:* Lieve hemel, dat is niet waar, want je zei dat veel macht hebben goed is voor de machthebber.
- Polos:* Inderdaad.
- Sokrates:* Dus je denkt dat het goed is wanneer iemand doet wat hem het beste lijkt, zonder dat hij over werkelijk inzicht beschikt. Noem je dat veel macht hebben?
- Polos:* Ik niet.
- Sokrates:* Dus je gaat mij nu weerleggen en bewijzen dat redenaars wel inzicht hebben en dat retorica een kunst is en geen vleierij? Als je hier niets tegenin weet te brengen,
- 467 a is dat niet best voor de redenaars en de tirannen in de steden die doen wat hun invalt, want volgens jou is macht iets goeds en zonder inzicht doen wat iemand invalt, iets kwaads - daar was je het toch mee eens?
- Polos:* Ja.
- Sokrates:* Hoe kunnen redenaars of tirannen in hun steden dan veel macht hebben, tenzij Polos Sokrates ervan overtuigt dat zij doen wat zij eigenlijk willen?
- b *Polos:* Wat een onmogelijk mens zijt ge toch, Sokrates!
- Sokrates:* Ik ontken dat zij doen wat ze willen; weerleg dat maar.
- Polos:* Gaf u zojuist niet toe, dat zij doen wat hun het beste lijkt?
- Sokrates:* Zeker, en daar blijf ik bij.
- Polos:* Zij doen dus niet wat zij willen?
- Sokrates:* Volgens mij niet.
- Polos:* Als ze doen wat hun goeddunkt?
- Sokrates:* Inderdaad.
- Polos:* Maar, Sokrates, wat zijt ge hardnekkig in wat ge zegt en wat overdrijft ge.
- c *Sokrates:* Bespaar me je kritiek, Polos, om maar eens in jouw stijl te spreken; toon liever in je vraag aan dat ik lieg, of geef zelf antwoord als je niets te vragen hebt.
- Polos:* Ik wil antwoorden van u om erachter te komen wat ge bedoelt.
- Sokrates:* Hoe zit het volgens jou: willen de mensen altijd datgene wat ze doen, of willen ze datgene waar het hun om begonnen is als ze iets doen? Neem bijvoorbeeld mensen die een medicijn innemen op voorschrift van de dokter: waarom denk je dat ze dat willen? Nemen ze het in om de vieze smaak te proeven of om gezond te worden?
- d *Polos:* Om gezond te worden, natuurlijk.
- Sokrates:* Daaruit volgt dan dat ook zeevaarders en alle andere mensen die handel drijven, dat niet willen om de handeling op zich. Want wie wil varen, risico's lopen en moeilijkheden hebben? Nee, volgens mij varen ze om rijk te worden, het is om het geld dat ze varen.
- Polos:* Zeker.
- Sokrates:* En is het niet met alles zo? Als iemand iets ergens om doet, gaat het hem niet om de bezigheid zelf, maar om wat hij ermee wil bereiken.
- e *Polos:* Ja.
- Sokrates:* Is er enige andere mogelijkheid dan dat iets goed of slecht is, of neutraal, zodat het noch goed noch slecht is?
- Polos:* Zeer zeker niet, Sokrates.
- Sokrates:* En noem je wijsheid, gezondheid, rijkdom en dergelijke zaken goed, en het tegendeel daarvan slecht?
- Polos:* Ja.
- 468 a *Sokrates:* Bedoel je met niet goed en niet slecht dingen die de ene keer goed zijn en de

andere keer slecht, en soms geen van beide, zoals zitten, lopen, rennen en varen, en bij voorwerpen stenen, stokken en dergelijke? Dat bedoel je toch? Of zijn het andere dingen die jij niet goed en niet slecht noemt?

Polos: Nee, dit zijn ze.

Sokrates: Doet men dan die dingen die op zichzelf neutraal zijn, met het oog op het goede, of doet men het goede met het oog op dat wat op zichzelf neutraal is?

Polos: Ik veronderstel dat wat op zichzelf neutraal is terwille van het goede wordt gedaan.

- b *Sokrates:* Dus als wij lopen, lopen we omdat we naar het goede streven, in de mening dat het beter is, en omgekeerd, als wij blijven staan, doen we dat ook om dezelfde reden: om het goede. Of niet soms?

Polos: Ja.

Sokrates: Dus ook als wij iemand ter dood brengen, verbannen of zijn bezittingen verbeurd verklaren, menen wij dat het beter voor ons is dat te doen dan het niet te doen?

Polos: Zeker.

Sokrates: Terwille van het goede worden al die dingen gedaan?

Polos: Ja.

Sokrates: Wij waren het er toch al over eens dat wij niet iets doen omwille van de handeling, maar omwille van het resultaat?

- c *Polos:* Beslist.

Sokrates: Wij willen dus niet zomaar mensen afslachten, uit de steden verbannen en hun bezittingen verbeurd verklaren, neen, wanneer dat voordelig voor ons is willen we het doen. Is het echter schadelijk voor ons, dan willen we het niet. Want wij willen het goede, zoals jij zegt, maar wat goed noch slecht is willen wij niet, evenmin als datgene wat louter slecht is. Is het niet zo? Heb je de indruk dat ik de waarheid spreek, Polos, of niet? Waarom antwoord je niet?

Polos: Ja, ge spreekt de waarheid.

- d *Sokrates:* Dus dan zijn we het hier tenminste over eens: indien iemand, of hij nu alleenheerser is of redenaar, een ander doodt of uit de stad verbant of zijn bezittingen verbeurd verklaart, omdat hij meent dat dat beter is voor hemzelf, terwijl het juist slechter is, dan doet hij natuurlijk wat hij zelf goed vindt. Of niet?

Polos: Ja.

Sokrates: Maar is dat ook wat hij werkelijk wil, als het tenminste om iets slechts gaat? Waarom geef je me geen antwoord?

Polos: Nee, het lijkt me niet dat hij doet wat hij wil.

- e *Sokrates:* Hoe kan zo iemand dan veel macht hebben in die stad, als veel macht hebben iets goeds is? En daar was je het mee eens!

Polos: Dat kan niet.

Sokrates: Ik sprak dus de waarheid, toen ik zei dat een mens in de stad kan doen wat hij goed vindt, maar toch weinig macht heeft en niet doet wat hij eigenlijk wil.

Polos: Alsof gij dan, Sokrates, liever niet dan wel de vrijheid zoudt hebben om in de stad te doen wat ge goed vindt en de man niet zoudt benijden die gij een ander hebt zien doden, van zijn bezit beroven of in de boeien slaan, zoals het hem uitkwam.

Sokrates: Bedoel je terecht of niet terecht?

- 469 a *Polos:* Wat maakt dat uit, is hij niet in beide gevallen te benijden?

Sokrates: Foei, Polos!

Polos: Waarom?

Sokrates: Omdat het geen pas geeft te benijden wie niet te benijden is of wie ongelukkig is: medelijden is hier veeleer op zijn plaats.

Polos: Wat? Vindt ge dat men zo'n houding moet hebben tegenover de mensen over wie ik spreek?

Sokrates: Zeer zeker.

Polos: Dus iemand die een ander, wanneer hem dit goeddunkt, op rechtmatige wijze doodt, is volgens u ongelukkig en deerniswekkend?

Sokrates: Nee, maar hij is ook niet te benijden.

Polos: Zei u zojuist niet dat hij ongelukkig is?

b *Sokrates:* Nee vriend, alleen wie een ander onrechtmatig ter dood brengt, en die is nog beklagenswaardig ook. Wie rechtmatig doodt, is niet te benijden.

Polos: Maar in ieder geval is wie onrechtmatig ter dood gebracht wordt, te beklagen en ongelukkig.

Sokrates: Minder dan wie doodt, Polos, en ook minder dan wie rechtmatig gedood wordt.

Polos: Hoe kan dat, Sokrates?

Sokrates: Omdat onrecht begaan het grootste kwaad is.

Polos: Wat? Is dat het grootste kwaad? Is onrecht ondergaan niet erger?

Sokrates: Beslist niet.

Polos: Zoudt ge dan liever onrecht willen ondergaan dan onrecht begaan?

c *Sokrates:* Liever geen van beide. Maar als ik moet kiezen tussen onrecht begaan of ondergaan, dan zou ik liever onrecht ondergaan.

Polos: Dus ge zoudt niet graag alleenheerser zijn?

Sokrates: Niet als je met alleenheersen hetzelfde bedoelt als ik.

Polos: Ik bedoel, net als daarnet, dat je in de stad mag doen wat je zelf goed vindt, zelfs iemand doden of verbannen, alles naar eigen inzicht.

d *Sokrates:* Mijn beste vriend, je viel me in de rede. Stel ik loop op een volle markt met een dolk verborgen onder mijn arm en zeg tegen jou: 'Polos, zojuist heb ik op wonderbaarlijke wijze de macht van alleenheerser gekregen. Als ik vind dat een van

e de mensen die je hier ziet, ogenblikkelijk moet sterven, dan zal die persoon sterven; als ik vind dat iemands schedel moet worden ingeslagen, dan zal dat ogenblikkelijk gebeuren; als ik wil dat zijn mantel in stukken gesneden moet worden, dan gebeurt

dat. Zo groot is mijn macht in deze stad.' Als ik jou dan, omdat je het niet geloofde, de dolk zou tonen, zou je bij het zien daarvan misschien het volgende zeggen: 'Sokrates,

zo kan iedereen wel aan de macht komen, want elk willekeurig huis kan op die manier worden verwoest, ja, zelfs de Atheense werven met hun oorlogsschepen, en alle andere schepen.' Het hebben van de macht bestaat er toch niet uit zo maar te doen

waar je zin in hebt. Of wel soms?

Polos: Nee, natuurlijk niet op die manier.

470 a *Sokrates:* Kun je dan zeggen waarom je dergelijke macht afkeurt?

Polos: Ja zeker.

Sokrates: Waarom dan? Vertel eens.

Polos: Omdat iemand die zo handelt, zeker zal worden gestraft.

Sokrates: En is het niet erg om te worden gestraft?

Polos: Natuurlijk.

b *Sokrates:* We komen weer tot dezelfde conclusie, beste vriend! Als het nuttig is om te doen wat je goeddunkt, dan is dat ook goed en dan ben je inderdaad machtig, maar zo

niet, dan is het slecht en heb je geen macht. Maar laten we ook het volgende punt

beschouwen. Wij zijn het erover eens, nietwaar, dat het soms beter is te doen waar we zojuist over spraken - mensen doden en verbannen en hun hun bezittingen ontnemen - maar soms ook niet.

Polos: Zeer zeker.

Sokrates: Dat lijkt dan iets waar we het allebei over eens zijn.

Polos: Inderdaad.

Sokrates: Wanneer zeg jij nu dat het beter is die dingen te doen? Zeg eens waar je de grens trekt.

Polos: Liever zag ik dat gij zelf hier antwoord op geeft, Sokrates.

c *Sokrates:* Als je het liever van mij hoort, Polos, dan zeg ik dat het goed is als het rechtvaardig is dat iemand die dingen doet, en slecht wanneer het onrechtvaardig is.

Polos: Het is moeilijk u tegen te spreken, Sokrates. Maar een kind kan nu toch aantonen dat ge geen waarheid spreekt.

Sokrates: Dan zou ik dat kind zeer dankbaar zijn, en jou ook, wanneer je mij zou tegenspreken en dit gebeuzel zou ontzenuwen. Vermoei je toch niet met aardig zijn voor deze goede man, maar spreek hem tegen.

d *Polos:* Welaan, Sokrates, hiervoor hoef ik niet met voorbeelden van lang geleden aan te komen, want de gebeurtenissen van gisteren en eergisteren spreken u al voldoende tegen en laten zien dat vele mensen die onrecht begaan, gelukkig zijn.

Sokrates: Welke gebeurtenissen bedoel je?

Polos: Ge weet waarschijnlijk wel dat Archelaos, de zoon van Perdikkas, over Macedonie heerst?

Sokrates: Ik heb ervan gehoord.

Polos: Beschouwt ge hem als gelukkig of als ongelukkig?

Sokrates: Dat weet ik niet, Polos, want ik heb de man nooit ontmoet.

e *Polos:* Wat nu? Weet ge dat alleen als ge hem ontmoet en kunt ge niet, zonder hem te kennen, weten of hij gelukkig is?

Sokrates: Hemel nee, zeker niet.

Polos: Natuurlijk, Sokrates, gij zult nog beweren dat ge zelfs niet weet of de grote koning^a gelukkig is.

Sokrates: En dan spreek ik nog de waarheid ook, want ik weet niet hoe het staat met zijn ontwikkeling en zijn rechtvaardigheid.

Polos: Hoezo? Ligt daarin dan ons totale geluk?

Sokrates: Volgens mij wel, Polos. Want een goede en edele man of vrouw noem ik gelukkig, maar iemand die onrechtvaardig is en slecht, ongelukkig.

471 a *Polos:* Die Archelaos is dus ongelukkig volgens uw redenering?

Sokrates: Als hij onrechtvaardig is, wel, mijn vriend.

Polos: Maar hij is zo onrechtvaardig als wat! Hij heeft helemaal geen recht op de heerschappij die hij nu heeft. Hij is immers de zoon van een slavin van Alketas, de broer van Perdikkas, dus eigenlijk moest hij slaaf van Alketas zijn. Als hij dus had willen doen wat rechtvaardig is, zou hij Alketas dienen en gelukkig zijn, zegt gij.

b Maar nu is hij buitengewoon ongelukkig, omdat hij een verschrikkelijke misdaad heeft begaan. Want om te beginnen ontbood hij die man, Alketas, zijn eigen meester en oom, onder het voorwendsel dat hij hem de heerschappij zou teruggeven die Perdikkas hem had ontnomen. Gastvrij onthaalde hij hem en diens zoon Alexandros, zijn eigen neef, die ongeveer even oud was als hij, voerde hen dronken, legde hen op een kar en reed hen in het donker naar buiten. Daar vermoordde hij hen en verborg de lijken. Zelfs na deze misdaden merkte hij niet hoe ongelukkig hij was geworden en hij

- had geen spijt. En evenmin wilde hij daarna met het normaal fatsoen in het reine
- c komen door zich te belasten met de opvoeding van zijn broer - de wettige zoon van Perdikkas, ongeveer zeven jaar oud, die recht had op de troon - en aan hem de heerschappij over te dragen. Integendeel, hij smeed hem in een waterput waarin hij verdronk, en zei tegen zijn moeder Kleopatra dat hij erin gevallen was en omgekomen, toen hij een gans opjoeg.
- En omdat hij de grootste misdadiger is in Macedonië, zou hij dus nu ook de ongelukkigste van alle Macedoniërs zijn in plaats van de gelukkigste. Behalve u is er
- d vast nog wel een andere Athener te vinden die liever in de schoenen van iedere andere Macedoniër zou willen staan dan in die van Archelaos.
- Sokrates:* Luister, Polos: in het begin van ons gesprek maakte ik je een compliment, want je leek me goed geschoold in retorica, omdat je niet redetwistte. Maar is dit nu het verhaal waarmee een kind mij zou weerspreken? En zijn mijn woorden dat hij die onrecht begaat ongelukkig is, nu door deze redenering weerlegd, zoals jij veronderstelt? Hoe heb ik het nu, m'n beste? Ik ben het werkelijk op geen enkel punt met je eens.
- e *Polos:* Omdat ge het niet wilt, maar eigenlijk vindt ge het goed wat ik zeg.
- Sokrates:* Nee, beste kerel, omdat je mij probeert tegen te spreken met de retoriek die bij de rechtbank gebruikelijk is. Want daar bewijst de ene partij de schuld van de andere door vele respectabele getuigen te laten opdraven, terwijl de tegenpartij er
- 472 a maar een heeft of helemaal geen. Een dergelijke bewijsvoering is echter niets waard als het om de waarheid gaat. Want soms kan iemand door vele achtenswaardige getuigen vals beschuldigd worden.
- Als je tegen mij wilt laten getuigen dat ik niet de waarheid spreek, zal bijna iedereen, Atheners en niet Atheners, je wel bijvallen met wat je hier beweert. Nikias, zo je wilt, de zoon van Nikeratos, zal voor je getuigen, en die broers van hem, van wie de tripoden zijn die in een rij in het Dionysion staan opgesteld, of anders Aristokrates, de
- b zoon van Skellias, van wie weer dat mooie wijgeschenk in het Pythion afkomstig is, de hele familie van Perikles, als je wilt, of elke andere familie die je hiervoor zou willen uitkiezen.
- Maar ik als eenling kan niet met je instemmen, want je overtuigt mij niet; door allerlei valse getuigen aan te voeren probeer je mij af te snijden van de werkelijkheid, van de waarheid. Als ik jou niet kan overreden om te getuigen voor wat ik beweert, dan -
- c veronderstel ik - heeft onze discussie, waar die ook over gaat, mij niets opgeleverd. En jou evenmin, denk ik, tenzij ik voor jou optreed als enige getuige en jij je om al die anderen niet meer bekommert.
- Dit is nu eenmaal de manier om een ander de mond te snoeren die jij en vele anderen aanhangen. Maar er is een andere methode die meer met mijn opvatting strookt. Laten wij ze met elkaar vergelijken om te zien hoe ze van elkaar verschillen. Het zijn toch waarachtig geen kleinigheden waar ons dispuut over gaat; mij dunkt dat hier zaken aan de orde zijn waarvan de kennis zeer waardevol is, terwijl het gebrek aan die kennis heel beschamend is. In hoofdzaak komt het er immers op neer of wij al dan niet weten wie gelukkig is en wie niet.
- d Om maar meteen te beginnen met wat nu ter discussie staat: jij houdt het voor mogelijk dat een mens gelukkig is, terwijl hij onrecht pleegt en onrechtvaardig is, want jouw stelling luidt dat Archelaos onrechtvaardig is, maar toch gelukkig. We mogen toch concluderen dat dit jouw mening is, nietwaar?
- Polos:* Ja zeker.

Sokrates: Maar ik zeg dat het niet kan. Dat is nu precies ons twistpunt. Zal hij ook werkelijk gelukkig zijn, wanneer hij onrecht pleegt en daarbij straf krijgt en boete moet doen?

Polos: Nee, nee; hij zal dan juist heel ongelukkig zijn.

e *Sokrates:* Maar als hij onrecht begaat en zijn straf ontloopt, zal hij volgens jouw redenering dan gelukkig zijn?

Polos: Inderdaad.

Sokrates: Naar mijn mening, Polos, is wie onrecht begaat en onrechtvaardig is, hoe dan ook ongelukkig: het ongelukkigst wanneer hij geen boete doet en straf ondergaat voor zijn wandaden en minder ongelukkig wanneer hij wel boete doet en de straf ondergaat die hij door goden en mensen krijgt opgelegd.

473 a *Polos:* Wat een zonderlinge mening brengt ge naar voren, Sokrates!

Sokrates: Ja, en ik probeer zelfs jou zover te krijgen dat je die met mij deelt, vriend, want je bent mij dierbaar. Welnu, ons meningsverschil gaat over het volgende - houd jij dit ook goed in 't oog - : zojuist beweerde ik dat onrecht begaan erger is dan onrecht ondergaan.

Polos: Zeker.

Sokrates: Maar jij zei dat onrecht ondergaan erger is.

Polos: Ja.

Sokrates: En ik zei dat mensen die onrecht begaan ongelukkig zijn, en dat werd door jou weerlegd.

Polos: Nou en of!

b *Sokrates:* Tenminste, dat dacht je, Polos!

Polos: Ja, en met recht.

Sokrates: Misschien. Maar je zei ook dat mensen die onrecht begaan, gelukkig zijn, als ze maar niet hoeven te boeten.

Polos: Ja, natuurlijk.

Sokrates: En ik zeg dat zij dan het ongelukkigst zijn, ongelukkiger dan mensen die hun straf ondergaan. Wil je dat ook weerleggen?

Polos: Maar dat is nog moeilijker te weerleggen dan die bewering van daarnet, Sokrates.

Sokrates: Dat niet alleen, Polos, maar het is onmogelijk, want de waarheid is niet te weerleggen.

c *Polos:* Wat zegt ge? Stel, een man probeert door het plegen van misdaden de alleenheerschappij te verwerven; hij wordt betrapt en gevangen genomen, gefolterd en ontmand, zijn ogen worden uitgebrand en ten slotte wordt hij, nadat hij zelf alle mogelijke verschrikkingen heeft ondergaan en heeft moeten meemaken dat zijn vrouw en kinderen daar ook het slachtoffer van werden, gekruisigd of met pek ingesmeerd en levend verbrand. Is zo'n man gelukkiger dan iemand die de dans ontspringt en zichzelf opwerpt als tiran, en in de stad het leven leidt van een heerser die doet wat hij wil,
d door burger en vreemdeling benijd en gelukkig geprezen? Vindt ge nu nog dat uw gelijk vaststaat?

Sokrates: Jij probeert me angst aan te jagen, dappere Polos, maar je weerlegt niet wat ik zeg. Zojuist was je al getuigen aan het oproepen! Maar goed, fris mijn geheugen eens wat op. Zei je niet: 'Een man probeert door het plegen van misdaden de alleenheerschappij te verwerven?'

Polos: Ja.

Sokrates: Dan kan dus nooit de een gelukkiger zijn dan de ander, noch de man die

- e door misdaden aan de macht komt, noch de man die gestraft wordt. Van die twee ongelukkige mensen kan er niet een gelukkiger zijn dan de ander. De ongelukkigste is evenwel wie zijn straf ontloopt en de macht gegrepen heeft.
 Wat nu, Polos? Lach je? Is dat nu weer een andere vorm van weerleggen: als iemand iets zegt, lachen in plaats van tegenspreken?
Polos: Vindt ge niet dat ge voldoende aan de kaak gesteld wordt, Sokrates, wanneer ge dingen zegt die geen mens ter wereld zou aannemen? Vraagt ge het maar een van die mensen daar.
Sokrates: Polos, ik ben geen staatsman. Toen ik vorig jaar lid van de raad moest zijn, omdat mijn stam het voorzitterschap had, en ik een voorstel in stemming moest brengen, verwekte ik hilariteit omdat ik niet wist hoe dat moest. Vraag me dus niet de aanwezigheid hier te laten stemmen, maar als jij, zoals ik net al zei, met niets anders aan kunt komen dan met deze mensen, geef dan de beurt aan mij en beproef mijn methode van weerleggen. Immers, een getuige weet ik wel te verschaffen voor wat ik zeg: de man met wie ik sta te praten, maar een groot aantal interesseert mij niet, want ik weet wel hoe ik een man moet overtuigen, maar met een groot aantal discussieer ik niet.
- 474 a Kijk nu of jij bereid bent op jouw beurt mee te werken aan mijn bewijsvoering en of je antwoord wilt geven op mijn vragen. Want ik ben van mening dat zowel ik als jij, ja iedereen, onrecht begaan slechter vindt dan onrecht ondergaan, en straf niet ondergaan slechter dan straf wel ondergaan.
Polos: Ik vind van niet en geen mens vindt van wel. Maar gij zoudt liever onrecht ondergaan dan onrecht begaan.
Sokrates: Ja, net als jij en alle andere mensen.
Polos: Helemaal niet, ik niet, gij niet, niemand.
- b *Sokrates:* Je geeft dus antwoord?
Polos: Ja zeker, en ik brand van verlangen te horen wat ge te zeggen hebt.
Sokrates: Als je het weten wilt, antwoord mij dan alsof het de eerste vraag is die ik je stel. Wat vind je slechter: onrecht begaan of onrecht ondergaan?
Polos: Onrecht ondergaan.
Sokrates: En verder: is het schandelijker onrecht te begaan of onrecht te ondergaan? Antwoord.
Polos: Onrecht te begaan.
Sokrates: En als het schandelijker is, is het ook slechter.
Polos: Helemaal niet.
- c *Sokrates:* Ik begrijp het: jij denkt blijkbaar dat schoon en goed niet hetzelfde is, en slecht en schandelijk ook niet.
Polos: Dat is het zeker niet.
Sokrates: Maar hoe zit het hiermee? Alles wat mooi is, bijvoorbeeld lichamen, kleuren, vormen, klanken en gebruiken, noem je die telkens mooi zonder enige richtlijn? Neem om te beginnen mooie lichamen, noem je die niet mooi om het gebruik dat ervan gemaakt kan worden of om een zeker genot dat zij de toeschouwer verschaffen? Kun je verder nog een aspect van lichamelijke schoonheid noemen?
- d *Polos:* Nee, dat kan ik niet.
Sokrates: Dus ook de andere dingen, vormen en kleuren noem je schoon om een bepaald genot of nut of beide?
Polos: Ja.
Sokrates: En geldt dit ook niet voor klanken en alles wat met muziek te maken heeft?
Polos: Ja.
- e

- Sokrates:* En alles wat met wetten en gebruiken te maken heeft, voldoet, indien het schoon is, ook aan deze twee voorwaarden: dat ze nuttig zijn of aangenaam of beide.
- Polos:* Dat lijkt mij ook.
- 475 a *Sokrates:* En geldt dat ook voor de schoonheid van geleerdheid?
- Polos:* Zeker. En nu geeft ge een juiste definitie van het schone, Sokrates, door het aan de hand van het genot en het goede te definiëren.
- Sokrates:* Dus het schandelijke aan de hand van het tegengestelde: van pijn en van het slechte.
- Polos:* Onvermijdelijk.
- Sokrates:* Wanneer dus van twee mooie zaken de ene mooier is dan de andere, is deze mooier omdat zij uitmunt in een van beide of beide kenmerken, dus in genot of nut of beide.
- Polos:* Zeker.
- b *Sokrates:* En wanneer van twee schandelijke dingen er één schandelijker is, dan ligt dat dus aan een overmaat van pijn of kwaad; dat kan toch niet anders?
- Polos:* Nee, dat kan niet anders.
- Sokrates:* Let nu op: wat werd er zojuist beweerd over onrecht begaan en onrecht ondergaan? Zei je niet dat onrecht ondergaan slechter is, maar onrecht begaan schandelijker?
- Polos:* Dat zei ik.
- Sokrates:* Dus als onrecht begaan schandelijker is dan onrecht ondergaan, is het pijnlijker en schandelijker of door een overmaat aan pijn of omdat het slechter is, of om beide redenen. Dat moet toch wel?
- Polos:* Natuurlijk.
- c *Sokrates:* Laten we dan eerst bezien of onrecht begaan pijnlijker is dan onrecht ondergaan, en of zij die onrecht begaan, zwaarder lijden dan zij die onrecht ondergaan.
- Polos:* Dat is zeker niet zo, Sokrates.
- Sokrates:* Dus pijnlijker is het niet.
- Polos:* Nee, zeker niet.
- Sokrates:* En als het niet pijnlijker is, kan het niet meer in beide opzichten erger zijn.
- Polos:* Blijkbaar niet.
- Sokrates:* Dan blijft de andere mogelijkheid dus over.
- Polos:* Ja.
- Sokrates:* Dat het slechter is.
- Polos:* Dat blijkt.
- Sokrates:* Als dat zo is, moet onrecht begaan wel slechter zijn dan onrecht ondergaan.
- Polos:* Daar krijg ik geen speld tussen.
- d *Sokrates:* Zijn dan niet alle mensen, net als jij een ogenblik geleden, het met ons eens dat onrecht begaan schandelijker is dan onrecht ondergaan?
- Polos:* Ja.
- Sokrates:* Nu is dus gebleken dat het slechter is.
- Polos:* Ja.
- Sokrates:* Dus zou jij liever meer slechtheid en schande ondergaan dan minder? Wees niet bang om te antwoorden, Polos, want daar word je echt niet slechter van. Wees dapper en onderwerp je aan het gesprek als aan een medisch onderzoek. Antwoord met ja of nee.
- e *Polos:* Nee, dat zou ik niet willen, Sokrates.

- Sokrates:* En zou iemand anders dat willen?
- Polos:* Volgens deze redenering lijkt het me van niet.
- Sokrates:* Dan sprak ik de waarheid toen ik zei dat noch ik noch iemand anders liever onrecht zou begaan dan het te ondergaan, want dat is nu juist slechter.
- Polos:* Dat blijkt wel.
- 476 a *Sokrates:* Je ziet dus, Polos, dat deze bewijsvoering in het geheel niet lijkt op die van jou. Iedereen - behalve ik - is het met jou eens, ik daarentegen heb aan jou alleen genoeg als medestander en getuige. Voor mij telt alleen jouw stem, van de anderen zie ik af. Laten wij het dan hierop houden en op het tweede geschilpunt ingaan: of boeten voor gedaan onrecht het ergste kwaad is, zoals jij van mening was, of dat niet boeten nog erger is, zoals ik dacht. Laten we dat als volgt bekijken: is boete doen volgens jou hetzelfde als op rechtvaardige wijze gestraft worden voor gepleegd onrecht?
- Polos:* Ja zeker.
- b *Sokrates:* Vertel eens, is wat rechtvaardig is, schoon of niet? Denk goed na voor je wat zegt.
- Polos:* Jawel, Sokrates.
- Sokrates:* Kijk dan eens hiernaar: als iemand iets doet, moet er dan iets zijn dat zijn actie ondergaat?
- Polos:* Dat lijkt me wel.
- Sokrates:* En wordt de actie dan ook ondergaan zoals de handelende persoon deze verricht? Ik bedoel het volgende: als iemand slaat, moet er iets zijn dat geslagen wordt, nietwaar?
- Polos:* Ja, beslist.
- c *Sokrates:* En wanneer iemand dan hard of snel slaat, wordt het object dan ook op die manier getroffen?
- Polos:* Ja.
- Sokrates:* Dus wat het object ondergaat, komt met de aard van de slag overeen.
- Polos:* Zeker.
- Sokrates:* Bij het in brand steken moet er iets zijn dat in brand gestoken wordt.
- Polos:* Dat spreekt vanzelf.
- Sokrates:* En wanneer het een grote en felle brand is, dan brandt het zo en niet anders?
- Polos:* Zeker.
- Sokrates:* Geldt dan dezelfde redenering ook bij het snijden? Want er is iets waarin gesneden wordt.
- Polos:* Ja.
- d *Sokrates:* En als de snee groot, diep of pijnlijk is, dan komt dat omdat er op die manier gesneden wordt, nietwaar?
- Polos:* Inderdaad.
- Sokrates:* Om kort te gaan, zie eens of je kunt instemmen met wat ik zojuist zei: geldt in alle gevallen dat de handeling wordt ondergaan zoals zij wordt verricht?
- Polos:* Daar stem ik mee in.
- Sokrates:* Nu we het op dit punt eens zijn: is boete doen iets ondergaan of is het een handeling?
- Polos:* Ondergaan natuurlijk, Sokrates.
- Sokrates:* Door toedoen van iemand?
- Polos:* Ja, natuurlijk, van iemand die straft.
- e *Sokrates:* En wie juist straft, straft rechtvaardig?
- Polos:* Ja.

- Sokrates:* Doet hij dan wat rechtvaardig is, of niet?
Polos: Inderdaad.
Sokrates: Dus als een gestrafte boete doet, ondergaat hij wat rechtvaardig is?
Polos: Blijkbaar.
Sokrates: We waren het er, dacht ik, over eens dat wat rechtvaardig is, schoon is.
Polos: Zeer zeker.
Sokrates: Dus een van de twee doet wat schoon is, terwijl de ander, de gestrafte, het ondergaat.
Polos: Ja.
- 477 a *Sokrates:* Dus als het schoon is, is het dan ook goed? Want dat was aangenaam of nuttig.
Polos: Dat moet wel.
Sokrates: Dus iemand die boete doet, ondergaat iets goeds?
Polos: Dat blijkt.
Sokrates: Hij is er dus bij gebaat?
Polos: Ja.
Sokrates: Dus dat is - begrijp ik - het nut: dat zijn ziel er beter van wordt als hij rechtvaardig wordt gestraft.
Polos: Waarschijnlijk wel.
Sokrates: Dus wie boete doet, wordt bevrijd van de smet op zijn ziel.
Polos: Ja.
- b *Sokrates:* En wordt hij dan niet bevrijd van het grootste kwaad? Bekijk het eens zo: is er wat het bezit van de mens betreft een ander kwaad dan armoede?
Polos: Nee, alleen armoede.
Sokrates: En hoe is het dan met het lichaam gesteld? Zou je in dat geval kunnen zeggen dat slechtheid bestaat uit zwakte, ziekte, lelijkheid en dergelijke?
Polos: Ja.
Sokrates: Geloof je dat er ook een slechte staat van de ziel bestaat?
Polos: Dat moet wel.
Sokrates: Bestaat die niet uit onrechtvaardigheid, onwetendheid, lafheid en dergelijke?
Polos: Zeker.
- c *Sokrates:* Dus die drie, bezit, lichaam en ziel, kunnen elk in een slechte staat verkeren, respectievelijk: armoede, ziekte en onrechtvaardigheid?
Polos: Ja.
Sokrates: Welke van deze drie is nu het schandelijkst? Is dat niet onrechtvaardigheid? Dat is toch de slechte staat van de ziel?
Polos: Nou en of.
Sokrates: Het schandelijkst is ook het slechtst.
Polos: Hoe bedoelt ge dat, Sokrates?
Sokrates: Nu, iets is het schandelijkst omdat het de meeste pijn of de meeste schade of beide veroorzaakt; daar waren we het zoëven over eens.
Polos: Ja zeker.
- d *Sokrates:* En zijn we het er nu over eens dat onrechtvaardigheid dus een totale verdorvenheid van de ziel is en dus het schandelijkst?
Polos: Ja, daar zijn we het over eens.
Sokrates: Of zij is het pijnlijkst en daarmee het schandelijkst van die drie omdat zij de meeste pijn veroorzaakt, of zij veroorzaakt schade of allebei, nietwaar?

- Polos:* Dat moet wel.
- Sokrates:* Is nu onrechtvaardig, bandeloos, laf en onwetend zijn pijnlijker dan arm en ziek zijn?
- Polos:* Nee, dat denk ik niet, Sokrates, na wat we besproken hebben.
- e *Sokrates:* Dan moeten die eigenschappen dus wel zeer schadelijk en schandelijk zijn als zij, en niet de pijn, er de oorzaak van zijn dat het kwaad van de ziel al het andere kwaad overtreft en het allerergste is. Dat is namelijk wat je beweert.
- Polos:* Blijkbaar wel, ja.
- Sokrates:* Ik denk stellig dat wat de grootste schade veroorzaakt, het grootste kwaad ter wereld moet zijn.
- Polos:* Ja.
- Sokrates:* Dus onrechtvaardigheid, bandeloosheid en iedere andere smet op de ziel noemen we het grootste kwaad ter wereld.
- Polos:* Dat lijkt me wel.
- Sokrates:* Wat is nu de remedie tegen armoede? Is het niet geld verdienen?
- Polos:* Ja.
- Sokrates:* En wat helpt tegen ziekte? Is het niet de geneeskunde?
- 478 a *Polos:* Zonder twijfel.
- Sokrates:* En wat is het middel tegen slechtheid en onrechtvaardigheid? Als je het niet meteen weet, bekijk het dan eens zo: waar brengen wij zieke mensen heen, bij wie brengen we hen?
- Polos:* Bij de dokter, Sokrates.
- Sokrates:* En misdadigers en mensen die zich niet aan de regels houden?
- Polos:* Ge bedoelt zeker naar de rechter?
- Sokrates:* Om straf te krijgen.
- Polos:* Inderdaad.
- Sokrates:* En maakt men niet gebruik van een bepaalde rechtsgang om tot een juiste bestraffing te komen?
- Polos:* Dat is duidelijk.
- b *Sokrates:* Geld verdienen bevrijdt dus van armoede, geneeskunde van ziekte en rechtspraak van bandeloosheid en onrecht.
- Polos:* Blijkbaar.
- Sokrates:* Wat is nu de beste van deze drie?
- Polos:* Waar doelt ge op?
- Sokrates:* Ik bedoel geld verdienen, geneeskunde of rechtspraak.
- Polos:* Veruit het waardevolst, Sokrates, is de rechtspraak.
- Sokrates:* Heeft die dan de aangenaamste of nuttigste gevolgen of beide, als ze inderdaad het hoogste goed is?
- Polos:* Ja.
- Sokrates:* Welnu, is het ondergaan van een medische behandeling aangenaam? Genieten de patiënten daarvan?
- Polos:* Dat lijkt me niet.
- Sokrates:* Maar toch is het nuttig, nietwaar?
- c *Polos:* Ja.
- Sokrates:* Want men wordt van een groot kwaad bevrijd en daarom is het de moeite waard om de pijn te verduren en gezond te worden.
- Polos:* Natuurlijk.
- Sokrates:* In welk geval zou een mens zich nu lichamelijke het gelukkigst voelen:

onder medische behandeling of wanneer hij helemaal nooit ziek is?

Polos: Wanneer hij nooit ziek is, natuurlijk.

Sokrates: Ja, want blijkbaar is geluk niet die staat waarin een mens van kwaad wordt bevrijd, maar een staat waarin het kwaad helemaal geen vat op hem heeft.

Polos: Zo is het.

- d *Sokrates:* Goed. Als er twee mensen zijn die aan een ziekte lijden, lichamelijk of psychisch, wie is er dan slechter aan toe: hij die wordt behandeld en van zijn kwaal wordt verlost of hij die geen behandeling ondergaat en ziek blijft?

Polos: Mij dunkt, hij die niet behandeld wordt.

Sokrates: En verdwijnt de slechte staat van de ziel niet door boetedoening?

Polos: Zeker.

Sokrates: Want mij dunkt dat straf ons tot bezinning brengt en rechtvaardiger mensen van ons maakt, en dus medicijn is voor de slechte staat van de ziel.

Polos: Inderdaad.

- e *Sokrates:* Het gelukkigst is dus iemand die geen smet op zijn ziel heeft, want zo'n smet is het grootste kwaad.

Polos: Precies.

Sokrates: En daarna komt wie daarvan bevrijd wordt, zou ik zo zeggen.

Polos: Kennelijk.

Sokrates: Dat was echter de mens die vermaand en berispt wordt, en die boete doet.

Polos: Ja.

Sokrates: Terwijl wie in onrecht volhardt en daar niet van wordt bevrijd, het slechtste leven leidt.

Polos: Daar lijkt het wel op.

- 479 a *Sokrates:* En dat doet de man die door de grootste misdaden te begaan en uiterst onrechtvaardig te handelen erin geslaagd is aan vermaning, straf en boetedoening te ontkomen, wat volgens jouw zeggen Archelaos heeft klaargespeeld, net als andere alleenheersers en machthebbers. Dat is toch zo?

Polos: Je zou zeggen van wel.

Sokrates: De mensen die dat gelukt is, mijn beste, lijken volgens mij op iemand die aan de meest ernstige kwalen lijdt en erin slaagt aan zijn artsen niet de prijs te betalen voor de mankementen van zijn lichaam en zich niet te laten behandelen, omdat hij zo bang is als een kind voor branden of snijden, want dat doet pijn, of niet soms?

- b

Polos: Jawel.

Sokrates: Hij weet blijkbaar niet wat gezondheid is en een goede lichamelijke conditie. Vermoedelijk doen mensen die hun straf ontvluchten, net zoiets, Polos; dat volgt immers uit onze conclusie van zoëven. Zij zien het lijden ervan maar al te goed, maar voor het nut zijn zij blind en zij weten niet hoeveel erger het is om te lijden aan een ongezonde, corrupte, onrechtvaardige en goddeloze ziel dan lichamelijk ongezond te zijn. Daarom doen ze wat ze kunnen om maar geen boete te hoeven doen en zich van het grootste kwaad te bevrijden. Zij eigenen zich bezittingen toe, maken vrienden en leren zo overtuigend mogelijk te spreken. Maar als het waar is wat we daarnet gevonden hebben, Polos, begrijp je dan wat de slotsom is van ons gesprek? Of wil je dat we het nog eens op een rij zetten?

- c

Polos: Goed, als ge dat wilt.

Sokrates: Onze conclusie is toch dat onrechtvaardigheid en onrecht begaan het grootste kwaad is, nietwaar?

Polos: Blijkbaar, ja.

- d *Sokrates:* En verder was boete doen de bevrijding van dit kwaad.
Polos: Daar ziet het naar uit.
Sokrates: En geen boete doen betekent dat het kwaad blijft.
Polos: Ja.
Sokrates: Dus onrecht begaan is het op een na grootste kwaad, maar onrecht begaan en geen straf ondergaan is het grootste kwaad dat er bestaat.
Polos: Dat blijkt.
- e *Sokrates:* Wel, vriend, juist over dit punt waren wij het niet eens. Jij was van mening dat Archelaos, die de grootste misdaden pleegde en geen enkele straf onderging, gelukkig is, terwijl ik het tegenovergestelde vond: dat wie onrecht pleegt zonder boete te doen, of het nu Archelaos is of iemand anders, er ongelukkiger aan toe is dan alle andere mensen, omdat wie onrecht begaat, altijd ongelukkiger is dan wie onrecht ondergaat, en wie geen boete doet, ongelukkiger is dan wie dat wel doet. Was dat niet wat ik gezegd heb?
Polos: Ja.
Sokrates: Is dus nu aangetoond dat dat zo is?
Polos: Inderdaad.
- 480 a *Sokrates:* Welaan, Polos, als dat dan waar is, wat is dan het grote nut van retorica? Immers, uit het voorafgaande volgt dat een mens zich ten zeerste moet hoeden voor onrecht begaan, omdat hem daarbij nogal wat kwaad kan overkomen. Of niet soms?
Polos: Zeker.
- b *Sokrates:* Maar als hij dan onrecht pleegt, dat wil zeggen zichzelf of iemand die hem na aan het hart ligt, moet hij zich vrijwillig daarheen begeven waar hij zo snel mogelijk boete kan doen, naar de rechter dus, zoals hij ook naar een arts gaat, in de hoop dat die besmetting met onrecht niet chronisch wordt en zijn ziel ongeneeslijk ziek maakt. Wat valt er anders over te zeggen, Polos, als onze eerdere conclusies kloppen? Dan is het toch zo en niet anders?
Polos: Inderdaad, wat valt er nog over te zeggen, Sokrates?
- c *Sokrates:* Want het verdedigen van onrecht, Polos, of het nu door jezelf is gepleegd of door ouders, vrienden, kinderen of het vaderland, is niet de functie van de retorica. Integendeel, het is nodig eerst en vooral jezelf te beschuldigen en vervolgens ook je familie en wie van je vrienden er verder nog onrecht pleegt. Je moet de misdaad niet verborgen houden, maar juist aan het licht te brengen, zodat je ervoor kunt boeten en met jezelf in het reine kunt komen. Anderen moet je overtuigen van de noodzaak niet laf te zijn maar je, in het streven naar wat schoon en goed is, met de tanden op elkaar manmoedig beschikbaar te stellen, zoals voor de behandeling door een arts die moet snijden en branden, zonder je te bekommeren om de pijn. En je uit te leveren aan de stok, als je een pak slaag zou hebben verdiend. En aan de boeien, als je zou moeten worden geketend. En om de geldboete te betalen die je verschuldigd zou zijn; om in ballingschap te gaan, als je zou worden verbannen en - als het de dood moet zijn - te verkiezen om te sterven. En om zelf de eerste aanklager te zijn van jezelf en van je huisgenoten, en om voor dat doel van de retorica gebruik te maken, opdat zij, wanneer hun wandaden aan het licht zijn gebracht, worden bevrijd van het grootste kwaad, dat onrecht heet. Is dit onze stelling, Polos, of niet?
- d *Polos:* Ik vind het een wonderlijke uitspraak, Sokrates, maar gij vindt die misschien wel kloppen met wat we hiervoor bespraken.
Sokrates: Dus of dat moet teruggenomen worden of we moeten tot deze conclusie komen, nietwaar?
- e

Polos: Ja, dat moet wel zo zijn.

481 a *Sokrates:* In het omgekeerde geval echter, wanneer het nodig is iemand, een vijand bijvoorbeeld, kwaad te doen, omdat hij een ander onrecht heeft aangedaan - maar niet als wij zelf door die vijand benadeeld zijn, wat wij moeten zien te vermijden - dan moeten wij op alle mogelijke manieren, in woord en daad, zien te voorkomen dat hij straf krijgt of voor de rechter komt. En als dat toch gebeurt, moeten wij een list verzinnen waardoor de vijand kan ontsnappen en zijn straf kan ontlopen. Als hij veel geld heeft gestolen, moeten we ervoor zorgen dat hij het niet teruggeeft, maar het houdt en het voor zichzelf en de zijnen onrechtmatig en goddeloos besteedt. Als hij misdaden heeft gepleegd waarvoor hij de dood zou verdienen, moeten wij ervoor zorgen dat hij niet sterft, maar in zijn slechtheid onsterfelijk is, of als dat niet kan, dat hij zo lang mogelijk in die staat in leven blijft. Voor zulk soort doeleinden denk ik dat retorica nuttig is, Polos. Voor iemand die geen kwaad in de zin heeft, lijkt het nut ervan me niet groot, zo er al enig nut is, want dat is tot nog toe niet aan het licht gekomen.

Kallikles: Zeg, Chairephoon, is Sokrates nu serieus of maakt hij een grapje?

Chairephoon: Hij lijkt mij ontzettend serieus, Kallikles. Er zit niets anders op dan het hem te vragen.

c *Kallikles:* Inderdaad ja, dat is precies wat ik wil. Zeg, Sokrates, moeten wij u nu serieus nemen of houdt ge ons voor de gek? Want als ge serieus zijt en het waar is wat ge zegt, zou het leven van de mens op z'n kop staan en doen wij blijkbaar precies het tegenovergestelde van wat we moeten doen.

d *Sokrates:* Kallikles, als de gevoelens van de mensen, hoewel aan de oppervlakte verschillend, in wezen niet dezelfde waren, dus als ieder mens geheel andere gevoelens zou hebben dan elk ander mens, dan zou het niet gemakkelijk voor hem zijn dat eigen gevoel aan een ander duidelijk te maken. Ik zeg dit, omdat het me opgevallen is dat gij en ik nu juist in dezelfde stemming zijn. We zijn allebei minnaars van twee geliefden: ik van Alkibiades, de zoon van Kleinias, en van de filosofie, en gij van de zoon van Pylilampes en van het Atheense volk. Ik heb namelijk steeds opgemerkt dat ge, ondanks uw intelligentie, niet in staat zijt uw geliefde tegen te spreken, wat hij ook zegt en wat hij ook vindt, maar dat ge telkens als een blad aan de boom uw mening omdraait. Als het Atheense volk in de volksvergadering het niet eens is met wat ge zegt, verandert ge uw mening en zegt ge wat het wil horen.

e Hetzelfde overkomt u met die mooie jonge zoon van Pylilampes. Want ge zijt niet in staat iets tegen de adviezen en meningen van uw geliefde in te brengen, en als iemand zich verbaast over de dwaasheden die ge daardoor herhaaldelijk verkondigt, dan zoudt ge - om eerlijk te zijn - moeten zeggen dat als niemand uw liefde laat ophouden die meningen te verkondigen, gij ook niet zult zorgen dat hij daarmee ophoudt.

482 a Ge kunt erop rekenen dat ge dit soort dingen nu ook van mij te horen krijgt, en wees niet verbaasd dat ik die zeg, maar snoer mijn liefde, de filosofie, de mond. Want zij, goede vriend, zegt de dingen die ge nu van mij hoort, en ik vind haar veel minder grillig dan andere geliefden. Immers, die zoon van Kleinias zegt elke keer iets anders, terwijl de filosofie altijd hetzelfde zegt. Zij vertelt de dingen waar gij u nu over verbaast en ge stond er zelf bij, toen ze sprak. Dan moet ge nu haar woorden weerleggen, zoals ik net suggereerde, namelijk dat onrecht begaan en daar geen straf voor krijgen het ergste kwaad is dat er bestaat, of als ge dat onweerlegd laat, dan - bij de Hond, de god der Egyptenaren - zal Kallikles het zelf ook niet met u eens zijn, Kallikles, en dan zult ge uw leven lang met hem in disharmonie verkeren.

- c Ik, mijn beste, heb liever een ontstemde lier die wanklanken voortbrengt, of ben liever dirigent van een koor dat vals zingt, of sta liever tegenover een menigte mensen die het niet met mij eens is en me tegenspreekt, dan dat ik niet in harmonie zou zijn met mijn eigen wezen en mijzelf zou tegenspreken.
- Kallikles:* Uw betoog wordt wel wat overmoedig, Sokrates, zoals gebruikelijk bij een echte demagoog als gij. Gij staat daar nu zo te oreren, omdat Polos hetzelfde is overkomen als Gorgias, terwijl hij Gorgias nog wel verweet dat hij zich door u in die situatie had laten brengen. Want hij zei, geloof ik, dat gij Gorgias vroeg of hij iemand
- d die geen weet heeft van rechtvaardigheid maar wel retorica wil leren, zou willen onderwijzen. Gorgias schaamde zich toen een beetje en zei dat hij hem zou onderwijzen, omdat mensen nu eenmaal kwaad worden bij een weigering. Door dat toe te geven werd hij gedwongen zichzelf tegen te spreken en dat vond gij wel leuk. Polos dreef toen - en naar het mij voorkomt terecht - de spot met u, maar nu zit hij op zijn beurt in hetzelfde schuitje. Ik van mijn kant bewonder Polos niet, juist vanwege
- e dit punt: dat hij toegaf dat onrecht begaan slechter is dan het te ondergaan. Door dit toe te geven raakte hij verstrikt in uw argumenten en werd hem de mond gesnoerd. Hij schaamde zich te zeggen wat hij dacht. Gij zegt wel, Sokrates, dat ge streeft naar de waarheid, maar in wezen stuurt ge aan op dit soort goedkope, holle frasen, als 'niet van nature schoon, maar wel volgens de wet'. Nu zijn natuur en wet meestal
- 483 a tegenstrijdig; als iemand dus verlegen is en niet de moed kan opbrengen te zeggen wat hij denkt, wordt hij gedwongen zichzelf tegen te spreken. Dit is het foefje dat gij toepast en waarmee ge ons in de discussie onderuit haalt: als iemand zegt dat het zo is volgens de 'wet', schuift ge daar in uw vragen 'natuur' voor in de plaats, en als hij 'natuur' bedoelt, maakt ge daar 'wet' van. Zoals in de kwestie van onrecht begaan of ondergaan: Polos zei wat volgens de wet het schandelijkst van de twee is en gij zette het gesprek voort alsof hij de natuur bedoeld had.
- b Van nature is wat het ergste is, ook het schandelijkst, namelijk onrecht ondergaan, maar volgens de wet is onrecht begaan het schandelijkst. Maar dat ondergaan van onrecht is toch niets voor een vrij mens; dat is goed voor een of andere slaaf die maar beter dood kan zijn, net als trouwens iedereen die onrecht en beledigingen ondergaat en niet in staat is zichzelf of degene die hem dierbaar is, te helpen. De wettenmakers horen naar mijn mening juist tot het zwakkere soort mensen en die zijn in de
- c meerderheid. Voor zichzelf en in hun eigen belang stellen ze hun wetten op en maken uit wie lof en wie kritiek verdient. Om sterkere mensen, die meer in hun mars hebben, te intimideren, opdat die niet in een betere positie terecht komen dan zijzelf, zeggen ze dat het slecht en onrechtvaardig is om uit te zijn op meer en dat onrecht begaan juist bestaat in het proberen meer te bezitten dan je buurman. Zelf zullen ze wel tevreden zijn, denk ik, als zij zich, ondanks al hun minderwaardigheid, toch op deze manier op hetzelfde niveau staande weten te houden als de sterken. Daarom heet het in de wet
- d onrechtvaardig en schandelijk om meer te willen hebben dan anderen, en noemen zij dat onrecht begaan.
- e Ik denk echter dat de natuur zelf laat zien dat het rechtvaardig is, dat de betere meer heeft dan de mindere en de sterkere meer dan de zwakkere. Op veel plaatsen, in de dierenwereld, in de menselijke samenleving en in families, blijkt het recht te gelden dat de sterkere heerst over de zwakkere en privileges geniet. Want welk recht had Xerxes om op te trekken tegen Griekenland, of zijn vader tegen de Scythen? En zo zijn er ontelbare voorbeelden te noemen. Ik denk dat zij doen wat van nature rechtvaardig is, ja zeker, ze doen dat volgens de wet van de natuur en echt niet op

- grond van de wet die wij gemaakt hebben.
- 484 a Bij ons worden de besten en sterksten van jongs af aan getemd, net als leeuwen; we maken ze tot slaaf door ze kort te houden en hun voor te spiegelen dat ieder evenveel behoort te krijgen en dat dat schoon en rechtvaardig is. Als er een man geboren wordt met een sterke natuur, die dit alles van zich afschudt, doorbreekt en achter zich laat, onze voorschriften met voeten treedt en maling heeft aan trucjes en smoesjes en aan
- b alle wetten die tegen de natuur ingaan, dan verheft hij zich, deze slaaf van ons, en ontpopt zich tot onze meester: daar openbaart zich het natuurrecht in volle glorie. Ik geloof dat Pindaros ook aangeeft wat ik zeg, in het lied waarin hij spreekt: De wet heerst over allen, sterfelijken en onsterfelijken, en hij zegt verder:

Bestuurt met machtige hand,
de grootste dwang rechtvaardigend.
Ik roep de werken van Herakles
tot getuige, want ongekocht...

- c zo ongeveer - ik ken het lied niet precies -, maar het vertelt hoe hij de runderen van Geryones meevoerde, die hij niet hoefde te kopen of te krijgen, omdat hij het als een natuurlijk recht beschouwde dat runderen en alle andere bezittingen van een zwakker, minderwaardig mens toebehoren aan wie sterker en beter is. Dat is de kern van de zaak. Ge zult dit begrijpen, als ge eindelijk de filosofie vaarwel zegt en u richt op belangrijker zaken. Want filosofie, Sokrates, is aardig als men zich daar in zijn jeugd in bescheiden mate mee bezighoudt, maar steekt men er meer tijd in dan nodig is, dan betekent dat iemands ondergang. Als een heel begaafd persoon nog ver na zijn jeugd filosofie blijft beoefenen, moet hij toch onervaren blijven in alles
- d waarin iemand ervaren moet zijn, wil hij een goed, edel en geëerd man worden. Dan wordt hij een van de mensen die geen weet hebben van de wetten van de staat, noch van de taal die gangbaar is in het menselijke verkeer, zowel privé als in het openbaar, en evenmin van menselijke genoegens en verlangens; kortom, hij blijft volstrekt onkundig van onze beschaving. Wanneer hij zich dan mengt in een privé aangelegenheid of in een politieke kwestie, maakt hij zich belachelijk, net zoals de politici, veronderstel ik, wanneer die zich op hun beurt mengen in uw ernstige
- e bezigheden of gesprekken.
Dat stemt trouwens overeen met het gezegde van Euripides:

Ieder schittert in datgene
waartoe hij wordt gedreven;
het grootste deel van de dag
brengt hij door om zichzelf
te overtreffen.

- 485 a Dingen waarin hij zwak is, gaat hij uit de weg en hij kleineert ze, maar andere hemelt hij op uit eigenliefde, omdat hij meent dat hij zichzelf daarmee in de hoogte steekt. Maar mij lijkt het het beste om zich met allebei bezig te houden. Het is een schone zaak zich aan de filosofie te wijden in het kader van de opvoeding en het is geen schande voor een jonge man filosofie te beoefenen, maar wanneer men, ouder
- b geworden, dat nog steeds doet, wordt het belachelijk, Sokrates; bij mensen die filosofie beoefenen, heb ik dezelfde gewaarwording als bij mensen die onduidelijk en

- kinderachtig praten. Wanneer ik een kind zie, voor wie het nog passend is om zo te spreken, onduidelijk en onbeholpen, dan heb ik er plezier in en vind ik het aardig, omdat dit echt past bij de leeftijd van het kind, maar wanneer ik een klein jongetje wijsheden hoor verkondigen, vind ik dat een trieste zaak; dat doet pijn aan mijn oren;
- c het hoort meer bij een slaaf. Wanneer men een volwassen man onduidelijk hoort praten en kinderachtig ziet doen, is hij belachelijk, onmannelijk en verdient hij een pak slaag.
- Diezelfde gewaarwording heb ik nu ook bij de beoefenaars van de filosofie, want dat een jongmens zich met filosofie bezighoudt, vind ik een goede zaak, passend en een vrij man waardig; wie geen filosofie beoefent, is bekrompen en hoeft van zichzelf
- d nooit iets moois of edels te verwachten. Maar als een ouder iemand nog steeds met filosofie bezig is en zich daar niet van heeft losgemaakt, vind ik dat zo'n heerschappij een goed pak slaag verdient, Sokrates. Want, zoals ik daarnet al zei, die man kan, hoe begaafd hij ook is, nooit een kerel worden, omdat hij de centra van de steden en de markten mijdt waar mannen kunnen schitteren, zoals de dichter zegt. Hij is gedoemd de rest van zijn leven verborgen in een hoekje door te brengen, fluisterend met een stuk of wat jongetjes, en nooit zal hij iets verkondigen wat vrijmoedig, ferm en fris klinkt.
- e Nu ben ik nogal op u gesteld, Sokrates, en daarom voel ik me op het moment net als Zethos, naar wie ik al verwees, toen hij sprak tot Amphioon in het stuk van Euripides. Want ik voel me geroepen tegen u ongeveer hetzelfde te zeggen als hij tegen zijn broer: ge verwaarloost datgene waar ge u mee bezig dient te houden, en op die manier
- 486 a verbergt ge de edele aard van de ziel achter een kinderachtige buitenkant; in raadsvergaderingen zult ge niemand met het juiste woord kunnen treffen, een redelijk en overtuigend argument niet begrijpen en evenmin een ander een fris idee aan de hand doen.
- Nu dan, mijn beste Sokrates - en neem het me niet kwalijk, ik vraag dit voor uw bestwil -, vindt ge het geen schande u zo te gedragen zoals ik u en alle anderen zie doen die steeds dieper in de filosofie duiken? Als men immers u of iemand anders van uw slag gevangen zou nemen en in de gevangenis zou gooien wegens onrecht dat ge
- b helemaal niet hebt begaan, dan zoudt ge uzelf geen raad weten; ge zoudt ontsteld zijn en met de mond vol tanden staan, niet wetend wat te zeggen; moest ge voor het gerecht verschijnen en troft ge een heel slechte en onbekwame aanklager, dan zoudt ge nog sterven als hij tegen u de doodstraf zou willen eisen. Welke wijsheid, Sokrates, schuilt er toch in de kunst die zich aan de natuurlijke schoonheid van een mens vergrijpt en een minderwaardig wezen van hem maakt, onmachtig zichzelf of een
- c ander te verdedigen en uit de grootste gevaren te redden, een mens die door zijn vijanden van have en goed wordt beroofd en in de stad een volslagen verachtelijk bestaan leidt? Zo iemand kan men, plat gezegd, ongestraft een dreun voor zijn kop geven.
- Ja, mijn beste, luister naar mij, houd op met redetwisten en leg u toe op de kunst van
- d handelen; toon dat ge verstandig zijt, laat die fraaie praatjes over aan anderen; dat is toch maar gezwets of gebeuzel, waardoor ge alleen komt te staan. Bewonder toch geen mensen die zich met die kleinigheden bezighouden, maar wel die bezit hebben en van hun aanzien en vele andere goede zaken genieten.
- Sokrates:* Als ik nu eens een ziel had van goud, Kallikles, denkt ge dan niet dat ik blij zou zijn om een van die stenen te vinden waarmee men goud keurt, en liefst nog de beste? En als ik mijn ziel aan die steen zou toetsen, en die zou bevestigen dat mijn ziel

- e in een schone staat verkeerde, zou het dan niet goed zijn haar zo te houden, of zou ik nog een andere steen nodig hebben?
Kallikles: Waarom stelt ge eigenlijk deze vraag, Sokrates?
Sokrates: Dat zal ik u vertellen. Ik heb zojuist onverwacht het geluk gehad u tegen het lijf te lopen.
Kallikles: Wat bedoelt ge?
- 487 a *Sokrates:* Ik bedoel dit: ik weet zeker, als ge instemt met wat mijn ziel vermoedt, dat dat dan waar is. Ik bedoel dat iemand die goed wil toetsen of een ziel oprecht leeft of niet, over drie dingen moet beschikken, die gij allemaal hebt: kennis, welwillendheid en de moed om vrijuit te spreken. Ik kom namelijk veel mensen tegen die niet in staat zijn mijn ziel te toetsen, omdat zij niet zo wijs zijn als gij. Anderen zijn wel wijs, maar willen mij de waarheid niet zeggen, omdat ze zich niet zo om mij bekommeren als gij.
- b Ook onze twee gasten hier, Gorgias en Polos, zijn wijs en mij welgezind, maar zij zijn niet openhartig genoeg en bovendien overdreven bescheiden. Hoe kan het ook anders? Zij hebben hun bescheidenheid zo ver doorgevoerd dat zij zichzelf durven tegenspreken ten overstaan van een menigte en dan nog wel in zaken van het grootste belang. Gij daarentegen hebt al die eigenschappen die de anderen missen. Gij hebt een passende opvoeding genoten, zoals vele Atheners zullen bevestigen, en gij zijt mij vriendelijk gezind. Welk bewijs ik hiervoor heb? Dat zal ik u vertellen.
- c Ik weet, Kallikles, dat gij met uw vieren een filosofisch genootschap hebt gevormd, gij, Tisandros uit Afidnai, Androon, de zoon van Androtioon, en Nausikydes uit Cholarges. Ooit heb ik u horen debatteren over de vraag in hoeverre wijsheid moet worden beoefend en ik weet dat ge toen zo ongeveer deze mening had, dat men niet
- d tot het uiterste moet filosoferen en ge raadde elkaar dringend af overmatig wijs te worden en daardoor ongemerkt te gronde te gaan. Wanneer ik nu hoor dat gij mij dezelfde raad geeft als aan uw meest intieme vrienden, is dat voor mij het beste bewijs dat ge mij werkelijk goed gezind zijt. En voorts, dat ge vrijmoedig en zonder schaamte kunt spreken, beweert ge zelf en dat wordt ook bevestigd door de toespraak die ge daarnet ten beste gaf.
- e De stand van zaken op dit moment is dus duidelijk: wanneer gij het in de loop van de discussie over enig punt met mij eens zijt, dan is het door u en mij voldoende getoetst en is het niet nodig datzelfde punt nog eens op een andere manier te onderzoeken. Want ge zoudt er nooit mee instemmen uit gebrek aan wijsheid of uit bescheidenheid, en evenmin zoudt ge mij willen bedriegen en misleiden: ge zijt immers mijn vriend, dat zegt ge zelf. Als wij het dus ergens over eens worden, moet dat wel de hoogste waarheid zijn. En het meest verheven onderzoek, Kallikles, is dat naar de onderwerpen waarover gij mij zojuist verwijten hebt gemaakt: wat de kwaliteiten van
- 488 a een man moeten zijn, wat hij moet nastreven en in welke mate, zowel in zijn jeugd als op latere leeftijd.
 Als ik in mijn eigen leven in enig opzicht verkeerd handel, weet dan goed dat ik niet met opzet een fout bega, maar uit onwetendheid. Tik mij steeds op de vingers, net als in het begin, en toon mij in alle duidelijkheid wat ik moet nastreven en hoe ik dit kan bereiken. Als ge nu vaststelt dat ik het met u eens ben, maar daar later niet naar blijf te leven, beschouw mij dan maar als een echte domkop en vermaan mij in het vervolg nooit meer, omdat ik dat volstrekt niet waard ben.
 Vertel nog eens vanaf het begin wat gij en Pindaros bedoelen met 'recht van de natuur': is het dat de sterkere zich met geweld meester maakt van het bezit van de zwakkere, dat de meerdere heerst over de mindere en dat de gegoede mens meer heeft
- b

- dan een arme drommel? Hebt ge iets anders bedoeld, of herinner ik het mij zo goed?
Kallikles: Inderdaad, dit zei ik en daar blijf ik bij.
- c *Sokrates:* Zijn het volgens u dezelfde mensen die sterker zijn en die de meerdere zijn? Daarstraks kon ik namelijk ook al niet begrijpen wat ge bedoelde. Noemt ge mensen die sterker zijn beter en moeten de zwakkeren hen gehoorzamen? Zoiets beweerde gij, meen ik, ook al toen ge zei dat grote staten krachtens een soort natuurrecht kleine mogen aanvallen, omdat zij sterker en machtiger zijn. Dit mag dan op grond van het feit dat sterker en machtiger hetzelfde is als beter. Is het mogelijk beter te zijn en tegelijk minder en zwakker, sterker te zijn en tegelijk ellendiger, of is de definitie van d beter en sterker dezelfde? Dat moet ge mij eens duidelijk maken: is sterker, beter en machtiger hetzelfde of is er verschil?
Kallikles: Dat zeg ik u duidelijk: hetzelfde.
Sokrates: Is de massa volgens de natuur sterker dan de enkeling? Die massa stelt immers ook de wetten vast voor de enkeling; dat zei ge zoëven zelf.
Kallikles: Vanzelfsprekend.
Sokrates: Dan zijn dus de regels van de massa die van de sterksten.
Kallikles: Zeker.
- e *Sokrates:* En dus ook van de besten? Want de sterksten waren volgens uw opvatting veruit de besten.
Kallikles: Ja.
Sokrates: Dus zijn hun regels van nature goed, omdat ze sterkere mensen zijn.
Kallikles: Dat beweer ik.
- 489 a *Sokrates:* Maar vindt de massa, zoals ge daarnet al zei, het niet rechtvaardig dat iedereen evenveel krijgt en beschouwt ze onrecht begaan niet als een grotere schande dan onrecht ondergaan? Is dat zo of niet? En laat u ditmaal niet betrappen op valse schaamte. Vinden de meeste mensen het rechtvaardig dat iedereen evenveel krijgt en de een niet meer dan de ander, en is onrecht begaan volgens hen schandelijker dan onrecht ondergaan? Ontzeg mij uw antwoord hierop niet, Kallikles, zodat ik mij, als ge het met mij eens zijt, gesterkt zal voelen, omdat de instemming komt van een man die in staat is tot het maken van onderscheid.
Kallikles: Zo denkt de massa.
Sokrates: Dan is het dus niet alleen volgens de wet zo dat onrecht begaan schandelijker is dan onrecht ondergaan, en dat het rechtvaardig is als iedereen evenveel krijgt, maar ook volgens de natuur. Zo lijkt het erop dat ge daarnet niet de b waarheid sprak en mij ten onrechte beschuldigde, toen ge zei dat de wet en de natuur tegenstellingen zijn, die ik met opzet verkeerd gebruik door als het over de natuur gaat, het gesprek in de richting van de wet te sturen, en als het over de wet gaat, het juist over de natuur te hebben.
- c *Kallikles:* Die man blijft maar leuteren! Zeg eens, Sokrates, schaamt ge u niet op uw leeftijd om iemand op zijn woorden te willen vangen, en als hij zich vergist in een uitdrukking, dat als een buitenkansje te zien? Denkt ge dat ik met 'sterker' iets anders bedoel dan 'beter'? Ik zeg toch al de hele tijd dat 'beter' hetzelfde is als 'sterker'? Of denkt ge dat ik bedoel, dat wanneer een stelletje slaven bijeenkomt en mensen van allerlei slag die nergens voor deugen behalve misschien voor zwaar werk en zij iets beweren, dat zoiets dan als regel moet gelden?
Sokrates: Wel, zeer verstandige Kallikles, meent ge dat?
- d *Kallikles:* Ja zeker.
Sokrates: Ach, wonderlijke vriend, ik vermoedde ook al lang dat ge iets dergelijks

bedoelde met 'sterker', maar ik blijf vragen stellen, omdat ik het graag precies wil weten. Want mij dunkt, ge houdt twee niet voor beter dan een, of uw slaven, die meer spieren hebben, voor beter dan uzelf. Vertel me dus nog eens vanaf het begin, wie ge bedoelt met de beteren, want dat zijn toch duidelijk niet de sterkeren, maar toon wat meer begrip bij uw onderricht aan mij, anders houd ik op uw lessen te volgen.

e *Kallikles:* Ge spot, Sokrates.

Sokrates: Bij Zethos, die ge zojuist nog ten tonele voerde om met mij de draak te steken, nee, Kallikles. Vooruit, vertel wie volgens u de beteren zijn.

Kallikles: Zij die voortreffelijker zijn, natuurlijk.

Sokrates: Ziet ge nu wel, dat ge zelf woorden gebruikt zonder iets duidelijk te maken? Wilt ge niet zeggen dat de beteren en sterkeren volgens u verstandiger zijn, of iets anders?

Kallikles: Bij Zeus, wis en waarachtig bedoel ik dat.

490 a *Sokrates:* Dikwijls is dus één verstandig mens sterker dan duizend onverstandigen, als uw bewering juist is. Hij behoort de leiding te krijgen en zij moeten zich laten leiden. En wie leidt, krijgt meer dan wie geleid wordt. Dat is toch wat ge bedoelt te zeggen - ik wil u niet op uw woorden vangen -: dat één sterker is dan duizend anderen?

Kallikles: Ja, dat is precies wat ik bedoel. Want ik zie het als een natuurlijk recht dat iemand die beter en verstandiger is, de leiding heeft over de zwakkeren en meer krijgt dan zij.

b *Sokrates:* Wacht eens even. Wat bedoelt ge nu eigenlijk? Als wij eens, zoals nu, met een groot gezelschap waren en er was veel te eten en te drinken, en ons gezelschap bestond uit allerlei mensen, sterke en zwakke, en een van ons was arts met meer verstand van deze dingen, maar misschien sterker of zwakker dan anderen, dan moet hij op het gebied van geneeskunde toch wel beter en sterker zijn, omdat hij daar meer van afweet dan wij?

Kallikles: Zeker.

c *Sokrates:* Komt hem dan meer voedsel toe dan ons, omdat hij beter is, of moet hij als leider alles verdelen en heeft hij daarbij geen recht om meer te besteden voor eigen gebruik - als hij dat later tenminste niet op zijn brood wil krijgen -, maar krijgt hij soms meer en soms minder dan anderen? Als hij toevallig de zwakste van allemaal is, Kallikles, is dan het allerkleinste stukje voor hem, ook al is hij de beste? Is het dan zo, goede vriend?

d *Kallikles:* Ge hebt het over eten en drinken en dokters en dergelijke onzin, maar dat bedoel ik niet.

Sokrates: Bedoelt ge dan dat iemand die meer verstand heeft, ook beter is? Ja of nee?

Kallikles: Ja.

Sokrates: Maar moet iemand die beter is, niet meer krijgen?

Kallikles: Geen eten en drinken!

Sokrates: Dat begrijp ik; maar misschien wel kleren. Moet de beste wever de grootste mantel hebben en rondlopen in de duurste en mooiste kleren?

Kallikles: Wat praat ge nu weer over kleren?

e *Sokrates:* Schoenen dan; het is toch duidelijk dat wie daar het meeste van afweet en ze het beste kan maken, daar voordeel van mag hebben. Dan mag de schoenmaker wel in de mooiste schoenen rondlopen.

Kallikles: Wat hebben schoenen ermee te maken? Ge blijft maar doorgaan met die onzin.

Sokrates: Maar als ge zo iets niet bedoelt, dan misschien het volgende: een boer

bijvoorbeeld, die alles afweet van grond en daarin uitblinkt, die moet misschien meer zaaigoed krijgen en mag daarvan zoveel gebruiken voor zijn eigen land als hij wil.

Kallikles: Ge zegt steeds hetzelfde, Sokrates.

Sokrates: Dat niet alleen, Kallikles, maar ook nog over dezelfde onderwerpen.

491 a *Kallikles:* Mijn hemel, ge weet van geen ophouden; ge hebt het steeds over schoenmakers en wolkammers, bakkers en dokters, alsof ons gesprek over hen gaat.

Sokrates: Vertelt gij dan maar eens waaruit dat 'meer' bestaat waar verstandiger mensen recht op hebben. Of is het zo dat ge niets van mij wilt aannemen, maar zelf ook niet met iets wilt komen?

b *Kallikles:* Maar dat doe ik de hele tijd al. In de eerste plaats bedoel ik met sterkere mensen niet de schoenmaker of de bakker, maar mensen die verstand hebben van staatszaken en deze goed weten aan te pakken; die niet alleen verstandig maar ook moedig zijn, in staat zijn hun plannen volledig ten uitvoer te brengen en die het er niet bij laten zitten door een slappe mentaliteit.

Sokrates: Ziet ge, beste Kallikles, dat ge mij niet hetzelfde tegenwerpt als ik u? Gij beweert dat ik steeds hetzelfde zeg en dat keurt ge af. Ik verwijt u echter het tegendeel, namelijk dat ge over een onderwerp nooit hetzelfde zegt: eerst vond ge mensen met meer kracht sterker en beter, dan weer waren het mensen met meer verstand en nu komt ge met nog iets anders aandragen en worden mensen met meer moed door u sterker en beter genoemd. Kom, goede vriend, houd eens op met dit gepraat; wie vindt ge nu eigenlijk beter en sterker en waarom?

d *Kallikles:* Maar ik heb toch gezegd: mensen die verstand hebben van staatszaken en moedig zijn; want zij horen de steden te besturen. En rechtvaardigheid bestaat eruit dat zij meer krijgen dan anderen, dus de leiders meer dan wie geleid wordt.

Sokrates: Hoezo? Meer dan zichzelf, mijn vriend?

Kallikles: Wat bedoelt ge?

Sokrates: Ik bedoel dat iedereen leider is van zichzelf; of hoeft men geen leider te zijn van zichzelf, maar wel van anderen?

Kallikles: Wat bedoelt ge met iemand die leider is van zichzelf?

e *Sokrates:* Niets bijzonders, wat bijna iedereen daarmee bedoelt: iemand die maat weet te houden, zichzelf in de hand heeft en meester is over zijn lusten en begeerten.

Kallikles: Kletspraat, Sokrates. Slappelingen, dat zijn die matige mensen van u!

Sokrates: Hoezo? Niemand zal toch denken dat ik dat bedoel?

492 a *Kallikles:* Natuurlijk wel, Sokrates, hoe kan een mens nu gelukkig zijn, als hij iemands slaaf is? Nee, het kenmerk van schoonheid en rechtvaardigheid is dit - ik zeg het u onomwonden -: wie juist wil leven moet zijn hartstochten helemaal de vrije teugel laten en ze juist niet intomen. Wanneer ze op hun hevigst zijn, moet hij er gevolg aan geven en alle begeerte steeds bevredigen, want dat is moedig en verstandig. Maar ik denk dat de meesten daartoe niet in staat zijn. Zij schamen zich daarvoor en dus geven zij af op mensen die dat wel doen, om hun eigen onmacht te verbergen. Ze beweren dat losbandigheid schandelijk is en - zoals ik daarnet al zei - ze houden daarmee mensen die van nature sterker zijn, onder de duim. Omdat ze zelf geen kans zien hun lusten te bevredigen, prijzen ze matigheid en rechtvaardigheid vanuit hun eigen gebrek aan moed.

b Er zijn bijvoorbeeld mensen die het geluk hebben als koningszoon te worden geboren of die een karakter hebben dat hen in staat stelt een leiderspositie te bemachtigen als alleenheerser of samen met anderen. Bestaat er voor zulke mensen nog iets schandelijkers en slechters dan zelfbeheersing en rechtvaardigheid? Mensen die zich

- kunnen veroorloven van de goede dingen te genieten zonder dat hun een strobreed in de weg wordt gelegd, zouden die zichzelf een beperking opleggen in de vorm van de wet, de roddel en de afkeuring van de massa? Zouden die mensen niet doodongelukkig worden door die prachtige rechtvaardigheid en matigheid, wanneer ze hun vrienden niet eens kunnen bevoordelen, en dat nog wel terwijl ze in hun eigen stad aan de macht zijn?
- c Nee, Sokrates, in waarheid - en gij zegt daarnaar op zoek te zijn - zit het zo: zolang weelderigheid, bandeloosheid en vrijheid gesteund worden door de sterke arm, zijn deze deugd en geluk. De rest is franje, menselijke afspraken die tegen de natuur indruisen, waardeloze praatjes.
- d *Sokrates:* Ge toont in ieder geval karakter, Kallikles, door de openhartige manier waarop ge spreekt. Ge spreekt tenminste duidelijke taal. Anderen denken het, maar durven het niet te zeggen. Ik vraag u dan ook het onder geen voorwaarde op te geven, opdat werkelijk volkomen duidelijk wordt hoe er geleefd moet worden. Vertel me: ge zegt dat hartstochten niet moeten worden beteugeld, als je jezelf wilt zijn. Nee, het gaat erom die hartstochten op hun toppunt hoe dan ook te bevredigen, en dat is deugd, nietwaar?
- e *Kallikles:* Ja, dat zeg ik.
- Sokrates:* Dan hebben mensen ongelijk, als ze zeggen dat iemand die niets nodig heeft, gelukkig is.
- Kallikles:* Ja, want anders zouden stenen en zelfs lijken buitengewoon gelukkig zijn.
- 493 a *Sokrates:* Anderzijds is het leven iets vreemds, zoals ge zelf ook zegt. Het zou me echt niet verbazen, als Euripides de waarheid spreekt, wanneer hij zegt: 'Wie weet of leven niet sterven is en sterven leven', en wij in werkelijkheid misschien wel dood zijn. Een van onze wijzen heb ik eens horen zeggen dat wij in feite nu dood zijn, dat het lichaam ons graf is en dat het deel van de ziel waar de wensen zich bevinden, de neiging heeft van gedachten te veranderen en van hot naar her te rennen. Een of andere mythenschrijver, een slimme vent, misschien wel een Siciliaan of een Italiaan, heeft dat deel van de ziel ter vergelijking de naam 'kruik' gegeven, omdat het zo gemakkelijk opneemt en zo licht te vullen is. De onwetende mens noemt hij onverzadigbaar. Bij de onverzadigbaren, of anders gezegd: de niet-ingewijden, vergeleek hij dat zieledeel waar de hartstochten zich bevinden - dat ongeremde en niet te bevredigen deel - met een lekke kruik, die ook niet te vullen is. In strijd met uw opvatting, Kallikles, laat deze man zien dat van allen die de onzichtbare Hades bewonen, de niet-ingewijden er het slechtst aan toe zijn. Want ze moeten water dragen naar een lekke kruik, in een zeef die net zo lek is. Met de zeef bedoelt hij volgens mijn zegsman de ziel van de niet-ingewijden. En hij vergelijkt die ziel met een zeef, omdat deze doorlaatbaar is en niets vast kan houden door wantrouwen en vergeetachtigheid. Dit lijkt allemaal absurd, maar het geeft wel precies weer wat ik u wil tonen. Als het me lukt u van gedachten te laten veranderen, zult ge in plaats van een onverzadigbaar en ongeremd leven een geregeld leven kiezen, waarin ge altijd tevreden zijt met wat zich voordoet. Denkt ge dat ik een kans maak u ervan te overtuigen dat mensen met een geregeld leven gelukkiger zijn dan de losbandigen? Of kan geen mythe u van gedachten doen veranderen?
- b *Kallikles:* Dat laatste komt er dichterbij, Sokrates.
- c *Sokrates:* Dan zal ik u toch nog een verhaal vertellen in dezelfde geest. Kijk maar eens of ge na dat verhaal nog steeds dezelfde opvatting hebt over het leven van de matige en dat van de losbandige mens. Stel er zijn twee mannen die ieder een aantal
- d
- e

- kruiken hebben. De kruiken van de een zijn gaaf en gevuld met wijn, honing, melk en nog allerlei andere zaken. De bron van die voorraden vloeit maar mondjesmaat en is moeilijk toegankelijk. Ze kan alleen met veel moeite en inspanning bereikt worden. De ene man hoeft, als hij zijn kruiken gevuld heeft, niets meer toe te voegen en zich niet meer druk te maken; hij heeft daarom rust. De andere man kan net als de eerste de
- 494 a bron bereiken, hoewel deze moeilijk toegankelijk is, maar zijn vaten zijn lek en gescheurd en hij is gedwongen ze dag en nacht te blijven vullen of anders diepe ellende te lijden. Als dat de vooruitzichten van die twee soorten leven zijn, zegt ge dan nog dat het leven van de losbandige gelukkiger is dan dat van de matige mens? Kan ik u met mijn verhaal overtuigen dat een aan maat gebonden leven beter is dan het losbandige, of niet?
- Kallikles:* Ge overtuigt me niet, Sokrates. Die man die zijn behoefte vervuld heeft, heeft immers geen plezier meer. Dat is juist wat ik zoëven 'leven als een steen'
- b noemde: wanneer iemand bevredigd is, ervaart hij geen plezier of verdriet meer. Maar een plezierig leven hangt af van zoveel mogelijk overvloed.
- Sokrates:* Als er overvloed ontstaat, moet er dan ook niet veel wegvloeien en moeten de openingen voor dat uitstromen dan niet groot zijn?
- Kallikles:* Zeker.
- Sokrates:* Ge bedoelt dus een soort leven als dat van de plevier^b, niet dat van een lijk of een steen. Zeg eens, bedoelt ge zoiets als honger hebben en dan eten?
- Kallikles:* Ja.
- c *Sokrates:* En drinken als je dorst hebt?
- Kallikles:* Inderdaad, en verder alle verlangens bevredigen die je hebt en daardoor gelukkig leven.
- Sokrates:* Goed zo, mijn waarde, ga zo door en laat u niet intimideren. Me dunkt dat ik ook geen blad voor de mond moet nemen. Vertel om te beginnen eens of iemand met schurft, die zich wil krabben en onbelemmerd zijn gang kan gaan, al krabbend zijn leven gelukkig kan doorbrengen?
- d *Kallikles:* Wat een onmogelijk mens zijt ge toch, Sokrates. Een rasechte praatjes-maker.
- Sokrates:* Daarom heb ik Polos en Gorgias ook kunnen overtroeven en met de mond vol tanden laten staan, Kallikles. Maar dat zal u niet overkomen, want gij staat uw mannetje. Kom, geef antwoord.
- Kallikles:* Dan zeg ik dat ook de man die zich krabt, een plezierig leven zal leiden.
- Sokrates:* En als het plezierig is, is hij dan ook gelukkig?
- Kallikles:* Zeker.
- e *Sokrates:* Alleen als hij zijn hoofd krabt, of moet ik nog verder naar beneden gaan? Pas nu op met antwoorden, Kallikles, als ik u vragen stel die daar logisch uit voortvloeien, met als climax of het leven van de seksmaniak niet vreselijk beschamend en droevig is. Of wilt ge beweren dat die gelukkig is, als hij zijn verlangens ongeremd kan bevredigen?
- Kallikles:* Schaamt ge u niet, Sokrates, om het gesprek in die richting te voeren?
- Sokrates:* Wat krijgen we nu, doe ik dat of degene die op de man af zegt dat wie plezier heeft, wat voor plezier dat dan ook is, gelukkig is, en die geen onderscheid
- 495 a maakt tussen plezier van de goede en van de verkeerde soort? Kom, vertel me nu eens: beweert ge dat 'plezierig' hetzelfde is als 'goed' of dat er plezier bestaat dat niet goed is?
- Kallikles:* Ter wille van een consequente redenering zeg ik niet dat het iets anders is,

maar dat het hetzelfde is.

Sokrates: Ge komt niet na wat ge u eerst hebt voorgenomen, Kallikles, en ge zijt niet langer de juiste metgezel om met mij te zoeken naar de waarheid, als ge spreekt in strijd met uw eigen overtuiging.

b *Kallikles:* Dat doet gij toch ook, Sokrates?

Sokrates: Als dat zo is, doen wij het allebei niet goed, gij niet en ik niet. Maar, mijn beste, is plezier zonder meer misschien het goede? Wat denkt ge? Als dat namelijk zo is, dan volgt daaruit dat de beschamende conclusies waarop wij zoëven zinspeelden, juist zijn, en daar blijft het niet bij.

Kallikles: Dat zegt gij, Sokrates.

Sokrates: Houdt gij dit echt staande, Kallikles?

c *Kallikles:* Ja.

Sokrates: Dat moeten we dus als uw eerlijke mening beschouwen?

Kallikles: Dat zou ik maar doen.

Sokrates: Goed, als de zaken er zo voorstaan, geef dan hier eens antwoord op: is er zoiets als kennis?

Kallikles: Ja.

Sokrates: Hebt ge zojuist niet gezegd dat kennis gepaard gaat met een zekere moed?

Kallikles: Dat heb ik gezegd, ja.

Sokrates: Maar moed is voor u iets anders dan kennis en daarom hebt ge ze beide apart genoemd.

Kallikles: Inderdaad.

d *Sokrates:* Goed. Is plezier hetzelfde als kennis?

Kallikles: Natuurlijk niet; wat wilt ge weer slim zijn!

Sokrates: En is moed hetzelfde als plezier?

Kallikles: Natuurlijk niet.

Sokrates: Mooi zo, dat moeten we onthouden. Kallikles uit Acharnai heeft gezegd dat 'plezierig' hetzelfde is als 'goed', maar kennis en moed zijn niet hetzelfde en het goede verschilt van die twee.

Kallikles: Maar dat is Sokrates uit Alopeke niet met hem eens, of wel soms?

e *Sokrates:* Hij is het er niet mee eens en Kallikles vast en zeker ook niet, als hij eens goed naar zichzelf kijkt. Vertel me eens: mensen die gelukkig zijn, voelen toch het tegenovergestelde van wat ongelukkige mensen voelen?

Kallikles: Inderdaad.

Sokrates: Maar als hun gevoelens tegengesteld zijn, is er dan niet van dezelfde situatie sprake als bij gezondheid en ziekte? Want een mens is natuurlijk niet tegelijkertijd gezond en ziek en raakt ook niet tegelijkertijd zijn gezondheid en zijn ziekte kwijt.

Kallikles: Wat bedoelt ge?

496 a *Sokrates:* Neem maar een willekeurig lichaamsdeel. Bestaat er bijvoorbeeld een oogziekte die oogontsteking heet?

Kallikles: Ja zeker.

Sokrates: Dan zijn de ogen dus niet gezond.

Kallikles: Inderdaad.

Sokrates: En als je van zo'n oogontsteking geneest, genees je dan ook van de gezondheid van je ogen, zodat je ten slotte van beide bent verlost?

Kallikles: Natuurlijk niet.

Sokrates: Want dat zou toch wel al te zot zijn, nietwaar?

b *Kallikles:* Inderdaad, ja.

Sokrates: Dus dan wisselen die twee elkaar af.

Kallikles: Dat klopt.

Sokrates: En zo is het ook met kracht en zwakte.

Kallikles: Ja.

Sokrates: En ook met snelheid en traagheid.

Kallikles: Zeker.

Sokrates: Dus voorspoed en een gelukkig leven worden afgewisseld door tegenslag en een ongelukkig leven, nietwaar?

Kallikles: Natuurlijk is dat zo.

c *Sokrates:* Geen mens kan dus in een situatie komen te verkeren die zowel goed als slecht is. Zijn we het daarover eens? Denk goed na voor ge een antwoord geeft.

Kallikles: Zeker, zeker, dat ben ik met u eens.

Sokrates: Waar zijn we het daarstraks ook al weer over eens geworden...? Was honger naar uw mening aangenaam of onaangenaam? Ik heb het enkel en alleen over honger.

Kallikles: Dat is onaangenaam. Maar honger maakt eten wel aangenaam.

d *Sokrates:* Dat begrijp ik. Maar honger op zichzelf is onaangenaam, of niet soms?

Kallikles: Dat klopt.

Sokrates: Dorst ook, nietwaar?

Kallikles: Natuurlijk.

Sokrates: Moet ik nog verder vragen of zijt ge het er ook mee eens dat het hebben van een behoefte of een verlangen onaangenaam is?

Kallikles: Ik ben het ermee eens, ge hoeft niet verder te vragen.

Sokrates: Goed. Als je dorst hebt, is het aangenaam om te drinken, nietwaar?

Kallikles: Inderdaad.

Sokrates: Maar iemand die dorst heeft, zal daar natuurlijk onder lijden.

e *Kallikles:* Ja.

Sokrates: Drinken daarentegen is het bevredigen van een behoefte en je geniet ervan.

Kallikles: Ja.

Sokrates: Je bent blij, omdat je kunt drinken, nietwaar?

Kallikles: Nou en of.

Sokrates: Want je hebt dorst.

Kallikles: Dat klopt.

Sokrates: En daar lijd je onder.

Kallikles: Ja.

Sokrates: Kijk eens aan wat er nu gebeurt! Ge zegt dat iemand tegelijkertijd kan lijden en blij zijn, namelijk als de dorst wordt gelest. Die twee gevoelens vertonen zich op dezelfde plaats en tijd, en of dat zich nu in het lichaam of in de ziel afspeelt, dat maakt niets uit, denk ik. Is het zo of niet?

Kallikles: Zo is het.

Sokrates: Maar ge zegt ook dat het niet tegelijkertijd goed en slecht met een mens kan gaan.

Kallikles: Dat zeg ik, ja.

497 a *Sokrates:* Maar toch kan iets onaangenaams met blijdschap samengaan, daar zijt ge het mee eens.

Kallikles: Daar lijkt het wel op.

Sokrates: Dus als je blij bent, wil dat nog niet zeggen dat het goed met je gaat, en als er iets onaangenaams gebeurt, hoeft dat nog niet slecht te zijn. Met andere woorden: het goede is één ding en het aangename een ander.

- Kallikles:* Die slimmigheden kan ik niet volgen, Sokrates.
- Sokrates:* Ge kunt het wel volgen, maar ge wilt het niet, Kallikles. We zullen nog eens
- b een stapje verder gaan, tot ge uw gezond verstand gaat gebruiken en zelf inziet hoe verstandig we met elkaar van gedachten kunnen wisselen. Is de dorst niet gelest, zodra we genieten van het drinken?
- Kallikles:* Ik begrijp niet wat ge bedoelt, Sokrates.
- Gorgias:* Ho ho, Kallikles, ook wij willen dat ge antwoord geeft, zodat de discussie door kan gaan.
- Kallikles:* Maar Sokrates speelt telkens hetzelfde spelletje, Gorgias. Hij stelt je allerlei onnozele vragen en zet je vervolgens schaakmat.
- Gorgias:* En wat dan nog? Uw eer staat toch niet op het spel, Kallikles? Laat Sokrates u maar schaakmat zetten op de manier die hem belieft.
- c *Kallikles:* Goed, vraag maar weer van die futiliteiten, Gorgias wil het zo.
- Sokrates:* Wat zijt ge toch een gelukkig mens, Kallikles, dat ge vol kunt zijn van grote dingen en het kleine kunt negeren. Dat is tegen de regels van het spel, dacht ik. Maar waar waren we ook weer gebleven...? Vertel eens of het waar is dat de dorst is gelest, zodra je geniet.
- Kallikles:* Dat klopt.
- Sokrates:* Dus ook bij honger en dergelijke houden het gevoel van begeerte en dat van genot gelijktijdig op?
- Kallikles:* Dat is zo.
- Sokrates:* Dan komt er dus tegelijkertijd een eind aan kwellingen en genoegens?
- d *Kallikles:* Ja.
- Sokrates:* Maar goed en kwaad is men niet op hetzelfde moment kwijt, daar was ge het mee eens. Vindt ge dat nu nog?
- Kallikles:* Ja zeker, en wat dan nog?
- Sokrates:* Dan komt het erop neer, mijn vriend, dat goed niet hetzelfde is als aangenaam en slecht niet hetzelfde als onaangenaam. In het ene geval ruimen beide factoren tegelijkertijd het veld en in het andere niet, dus zijn ze verschillend. Hoe zouden aangename dingen dan hetzelfde kunnen zijn als goede en onaangename hetzelfde als slechte?
- Laten we het, als ge wilt, nog eens op de volgende manier bekijken, hoewel ik denk
- e dat ge het dan toch niet met me eens zult zijn. Ga eens na, noemt ge goede mensen niet goed om hun goede kwaliteiten, net zoals men mensen schoon noemt om hun schoonheid?
- Kallikles:* Ja.
- Sokrates:* Zijn goede mensen volgens u dwaas en laf? Zoëven hebt ge hen nog dapper en verstandig genoemd, of is dat niet wat ge bedoelt met goede mensen?
- Kallikles:* Ja, helemaal.
- Sokrates:* Hebt ge wel eens een dom kind gezien dat blij was?
- Kallikles:* Ja.
- Sokrates:* Hebt ge wel eens een domme volwassene gezien die blij was?
- Kallikles:* Ik denk het wel, maar waar slaat dat op?
- Sokrates:* Nergens op, antwoord alleen maar.
- Kallikles:* Zo iemand heb ik wel eens gezien.
- 498 a *Sokrates:* En hebt ge wel eens een verstandig mens bedroefd of blij gezien?
- Kallikles:* Ja.
- Sokrates:* Wie zullen eerder blij of bedroefd zijn: verstandige mensen of dwaze?

- Kallikles:* Volgens mij maakt dat niet veel verschil.
Sokrates: Daar laten we het even bij. Hebt ge in oorlogstijd wel eens een lafaard gezien?
Kallikles: Natuurlijk wel.
Sokrates: Wie verheugen zich meer, als de vijand de aftocht blaast: de lafaards of de dapperen?
- b *Kallikles:* Allebei evenveel, denk ik, of anders scheelt het weinig.
Sokrates: Dat is niet belangrijk. Dus ook lafaards kunnen zich verheugen?
Kallikles: In hoge mate zelfs.
Sokrates: En dwazen blijkbaar ook.
Kallikles: Ja.
Sokrates: Als de vijand eraan komt, zitten dan alleen de lafaards in de rats, of de dapperen ook?
Kallikles: Allebei.
Sokrates: Evenveel?
Kallikles: Misschien.
- c *Sokrates:* Dus pijn en genoeg worden volgens u door dwazen en verstandigen, lafaards en dapperen even sterk ervaren, hoewel door de lafaards misschien iets sterker dan door de dapperen.
Kallikles: Inderdaad.
Sokrates: Maar verstandige en dappere mensen zijn toch goed en lafaards en dwazen slecht?
Kallikles: Ja.
Sokrates: Dus pijn en genoeg worden door goede en slechte mensen ongeveer even sterk ervaren.
Kallikles: Inderdaad.
Sokrates: Zijn goede en slechte mensen dan ongeveer even goed en even slecht? Of zijn goede mensen in hogere mate goed dan slechte mensen slecht?
- d *Kallikles:* Mijn hemel, ik begrijp niet wat ge bedoelt.
Sokrates: Herinnert ge u niet meer dat ge gezegd hebt dat goede mensen goed zijn om hun goede kwaliteiten en slechte mensen slecht om hun slechte kwaliteiten? En dat goede kwaliteiten genoegens geven en slechte leed veroorzaken?
Kallikles: Zeker.
Sokrates: Dus zolang mensen zich verheugen, zijn er goede kwaliteiten, namelijk genoegens, aanwezig.
Kallikles: Natuurlijk.
Sokrates: Dus omdat er goede kwaliteiten aanwezig zijn, zijn blije mensen goed?
Kallikles: Ja.
Sokrates: Maar zolang men lijdt, heeft men te maken met slechte kwaliteiten, namelijk met kwellingen.
Kallikles: Inderdaad.
- e *Sokrates:* En ge beweert dat een slecht mens slecht is, omdat er slechte kwaliteiten aanwezig zijn. Of zegt ge dat niet meer?
Kallikles: Ja zeker.
Sokrates: Dus wie blij is, is goed en wie lijdt, is slecht?
Kallikles: Precies.
Sokrates: Naarmate men ontvankelijker is, is men beter of slechter. Als men minder ontvankelijk is, dan is men minder goed of minder slecht. Mensen die ongeveer even

ontvankelijk zijn, zijn ongeveer even goed of slecht.

Kallikles: Ja.

Sokrates: Maar zegt ge niet dat verstandigen en dwazen, lafaards en dapperen genoeg en kwelling ongeveer even sterk ervaren, of lafaards juist meer?

Kallikles: Dat laatste.

- 499 a *Sokrates:* Laten we dan nu de conclusies trekken uit alles waarover we het eens zijn. Want ge kent het gezegde toch dat het een goed ding is iets moois tweemaal, ja zelfs driemaal te vertellen. Laten we het nagaan. We noemen iemand goed als hij verstandig en moedig is, nietwaar?

Kallikles: Ja.

Sokrates: En een dwaas en lafaard is slecht?

Kallikles: Juist.

Sokrates: Maar ook iemand die zich verheugt, is goed.

Kallikles: Ja.

Sokrates: En wie lijdt, is slecht.

Kallikles: Dat moet wel.

Sokrates: Ondergaat een goed mens lijden en genoeg in even grote mate als een slecht mens, hoewel de slechte misschien iets meer?

Kallikles: Ja.

- b *Sokrates:* Dus komt het erop neer dat een slecht mens zodoende even goed wordt als een goed mens of misschien nog wel beter ook? Volgen dit en wat we zojuist besproken hebben niet uit de veronderstelling dat aangename en goede dingen hetzelfde zijn? Is dit niet de noodzakelijke conclusie, Kallikles?

Kallikles: Terwijl ik naar u sta te luisteren, Sokrates, en ja sta te knikken, heb ik het gevoel dat ge pakt en vasthoudt wat men u voor de grap aanreikt, net als een kleine jongen. Het lijkt wel of ge denkt dat ik of wie dan ook vind dat het ene genoeg niet beter is dan het andere.

- c *Sokrates:* Ho, ho, Kallikles, gij schurk, om mij te behandelen als een kind; de ene keer zegt ge dat de dingen zus zijn en de andere keer zo, zeker om mij op een dwaalspoor te brengen. Dat ge erop uit zijt mij te bedriegen, daar had ik eerst niet op gerekend; ik was toch uw vriend. Nu ik bedrogen ben, lijkt er niets anders voor me op te zitten dan volgens het oude spreekwoord van de nood een deugd te maken en te aanvaarden wat ge me biedt. Kan ik nu uit uw woorden inderdaad opmaken, dat sommige genoegens goed zijn en andere slecht? Of niet?

Kallikles: Jawel.

- d *Sokrates:* Zijn nuttige genoegens dan goed en schadelijke slecht?

Kallikles: Zeker.

Sokrates: En hebben de nuttige iets goeds tot gevolg en de slechte iets slechts?

Kallikles: Dat klopt.

Sokrates: Bedoelt ge die lichamelijke genoegens waar we het daarnet over hadden: eten en drinken? Als ze gezondheid voor het lichaam, kracht of andere lichamelijke genoegens tot gevolg hebben, zijn ze dan goed, en zijn genoegens met het tegenovergestelde gevolg slecht?

Kallikles: Precies.

- e *Sokrates:* En is het met lijden net zo? Zijn sommige vormen van lijden zinvol en andere juist niet? Is dat zo?

Kallikles: Ja, dat is zo.

Sokrates: Dan moeten mensen dus die vormen van pijn aanvaarden en die vormen van

plezier kiezen die zin hebben, en daar moeten ze naar handelen.

Kallikles: Zeker.

Sokrates: En de verkeerde moeten ze mijden.

Kallikles: Dat spreekt vanzelf.

500 a *Sokrates:* Wij waren immers tot de conclusie gekomen, Polos en ik, als ge u dat nog herinnert, dat alles gedaan moet worden ter wille van het goede. Denkt ge daar ook zo over, dat het goede het doel is van al onze handelingen en dat alle dingen met het oog daarop gedaan moeten worden, en niet andersom? Stemt gij als derde ook met ons in?

Kallikles: Ja.

Sokrates: Dan moeten wij dus alle handelingen, ook de aangename, ter wille van het goede doen, maar niet het goede ter wille van het aangename.

Kallikles: Zeker.

Sokrates: Zeg eens, is het ieder mens gegeven precies uit te zoeken welke vormen van plezier goed zijn en welke slecht, of moet je in alle gevallen deskundig zijn?

Kallikles: Dat laatste.

b *Sokrates:* Laten we ons dan nog eens een paar punten in herinnering brengen die ik Polos en Gorgias heb voorgelegd. Misschien herinnert ge u nog dat ik zei dat er handelingen verricht worden enkel en alleen met het oog op plezier, zonder te kijken naar goed of slecht, terwijl men bij andere handelingen wel goed en kwaad onderkent: onder de eerste rangschikte ik het koken - en koken noemde ik geen kunst - en onder handelingen die het goede beogen rangschikte ik de geneeskunde. En, Kallikles, uit naam van ware Vriendschap vraag ik u uw grappen over mij nu even achterwege te laten, niet lukraak te antwoorden in strijd met uw mening en ervan uit te gaan dat ik c de boel niet voor de gek houd. Ge ziet toch dat ons gesprek gaat over iets dat een mens heel ernstig moet nemen - zelfs iemand die een beetje dom is - en wel: hoe we moeten leven. Gij raadt ons aan te doen wat mannen doen: spreken in de volksvergadering, het beoefenen van de retorica en op uw manier politiek bedrijven. Of moeten we een filosofisch leven leiden? Maar dan willen wij weten wat het d verschil is tussen die twee. Misschien is het wel het beste wat ik zoëven al probeerde: ze los van elkaar te bekijken. Als dat gedaan is en wij het er met elkaar over eens zijn geworden dat het werkelijk gaat om twee verschillende levenswijzen, laten we dan bekijken wat de verschillen zijn en welk leven wij het beste kunnen leiden. Maar misschien begrijpt ge nog niet wat ik bedoel.

Kallikles: Ik heb er geen flauw benul van.

Sokrates: Dan zal ik duidelijker zijn. We zijn het erover eens dat er zoiets als 'goed' en zoiets als 'aangenaam' is en dat die twee niet hetzelfde zijn. Verder dat beide levenswijzen een zekere oefening en voorbereiding vergen. In het ene geval het zoeken naar wat aangenaam is en in het andere geval naar wat goed is. Zeg nu eerst e eens of ge daarmee instemt of niet. Zijt ge het met mij eens?

Kallikles: Dat ben ik.

501 a *Sokrates:* Goed. En was het waar, wat ik zojuist tegen die twee heb gezegd? Ik had het erover dat koken me geen kunst leek, maar eerder een soort handigheid, in tegenstelling tot de geneeskunde. Want daarin wordt ook naar het karakter van de patiënt gekeken en naar de oorzaak van de symptomen, en dat moet allemaal wetenschappelijk worden verklaard. Maar bij het koken is het enkel en alleen om genot begonnen en dat is het enige wat men belangrijk vindt. Men kijkt niet naar de aard van het plezier of naar de oorzaak ervan, maar als een kip zonder kop, zonder ergens rekening mee te houden, gebruikt men gewoonten en handigheden om de

- herinnering op te wekken aan het genoegen dat men al kent en dat is de manier om
- b jezelf aan genot te helpen. Zijt ge het daarmee eens?
Kijk dan bovendien of er in de wereld van de ziel ook zoiets valt te onderscheiden. Aan de ene kant een houding die het beste wil in de wereld van de ziel en aan de andere kant een houding die daar weinig om geeft en die, net als bij het lichaam, alleen uit is op genot voor de ziel, ongeacht de vraag van goed of slecht, en die alleen
- c op zelfbevrediging uit is. Zo is het, Kallikles, en dat noem ik het strelen van lichaam of ziel of van wat dan ook, zonder te letten op goed of slecht. Zijt ge het daarmee eens of hebt ge er nog iets tegen in te brengen?
Kallikles: Nee, ik ben het ermee eens, dan kunnen we tenminste doorgaan en is Gorgias ook weer tevreden.
Sokrates: Geldt dit alles voor een enkele ziel of ook voor twee of meer?
Kallikles: Ook voor twee of meer.
- d *Sokrates:* Dus het is ook mogelijk een menigte zielen tevreden te stellen zonder dat je kijkt naar wat het beste is, nietwaar?
Kallikles: Volgens mij wel.
Sokrates: Kunt ge me vertellen met welke middelen je dat voor elkaar krijgt? Of nee, laat mij maar wat opnoemen, als ge het niet erg vindt, en dan zegt gij wel of het een geschikt middel is of niet. Neem eerst het fluitspel. Is dat een geschikt middel om
- e genot na te jagen, Kallikles, zonder je verder ergens druk om te maken?
Kallikles: Volgens mij wel.
Sokrates: En zo heb je er wel meer. Ga maar naar een muzikfestival.
Kallikles: Dat is zo.
Sokrates: Hoe zit het met toneel en voordrachtskunst? Daar is het toch net zo? Of dacht ge dat het Kinesias, de zoon van Meles, ook maar iets interesseerde of zijn woorden de toehoorders tot betere mensen maakten? Zou hij niet veel liever het
- 502 a applaus van het theaterpubliek hebben?
Kallikles: Natuurlijk, Sokrates, dat geldt zeker voor Kinesias.
Sokrates: En zijn vader Meles dan? Wilde hij het beste, als hij op de harp speelde? Van hem hoefde het nog niet eens aangenaam te zijn, want zijn concerten waren een kwelling voor de toehoorders. Maar goed, zoudt ge niet denken dat het harpspel en de voordrachtskunst enkel en alleen zijn uitgevonden omwille van het genot?
Kallikles: Ik wel.
- b *Sokrates:* En wat te zeggen van die eerbiedwaardige en bewonderenswaardige vorm van poezie, de tragedie, wat is daar de bedoeling van? Wat vindt ge, zijn de moeite en inspanning daarbij uitsluitend gericht op het genoegen van de toeschouwers en zal zij verzwijgen wat slecht is voor de toeschouwers, hoe prettig en aangenaam het ook moge klinken, maar wel noemen en bezingen wat heilzaam voor ze is, ook al is het onaangenaam en vinden ze dat niet prettig? Waarop legt de tragedie zich volgens u toe?
- c *Kallikles:* Het is duidelijk, Sokrates, dat het alleen om het genoegen en het plezier van de toeschouwers gaat.
Sokrates: En hebben we dat daarnet niet 'strelen' genoemd, Kallikles?
Kallikles: Zeker.
Sokrates: Welnu, als ge die dichtkunst zoudt ontdoen van melodie, ritme en maat, dan blijven er toch alleen maar woorden over?
Kallikles: Dat kan niet anders.
Sokrates: Woorden die gericht zijn tot een grote menigte, tot het volk.

Kallikles: Ja.

Sokrates: Die dichtkunst is dus een soort spreken in het openbaar?

d *Kallikles:* Daar lijkt het wel op.

Sokrates: Openbare redenaarskunst dus, want dichters maken voor het theater toch gebruik van de redenaarskunst, denkt ge niet?

Kallikles: Ik denk van wel.

Sokrates: Dan hebben we hier dus een vorm van redenaarskunst die gebruikt wordt in grote bijeenkomsten van mannen, vrouwen en kinderen, zowel slaven als vrijen, en die vinden we niet zo waardevol. We noemden het immers 'strelen'.

Kallikles: Zeker.

e *Sokrates:* Prachtig. Maar de redevoeringen die worden gehouden voor het Atheense volk of in andere staten tijdens vergaderingen van vrije mannen, wat vinden we daarvan? Spreken die redenaars volgens u altijd met het oog op het goede, willen ze de burgers door hun woorden zo goed mogelijk maken, of gaat het er hun alleen om, bij de burgers in de smaak te vallen, waarbij ze alleen aandacht voor zichzelf hebben en het algemeen belang veronachtzamen? Gaan ze om met al die mensen alsof het kinderen zijn, alleen maar uit op hun plezier, zonder zich af te vragen of die mensen er beter of slechter van zullen worden?

503 a *Kallikles:* Dat is geen gemakkelijke vraag. Want er zijn er die zich bij het spreken om de burgers bekommeren, maar er zijn er ook die zijn zoals gij hen schetst.

Sokrates: Goed dan. Als er twee soorten zijn, dan zal de ene redenaar zich bedienen van vleierij en lage volksmennerij, en de andere zal goed zijn; dat wil zeggen, deze zal zich inzetten om de mentaliteit van de mensen zo goed mogelijk te maken en voortdurend het juiste proberen te zeggen, ongeacht of het aangenaam of onaangenaam is. Maar zo'n redenaar hebt ge vast nog nooit gezien; als dat wel zo is, moet ge nu meteen vertellen wie dat is.

b *Kallikles:* Nee, jammer genoeg ken ik niemand onder de huidige redenaars die daaraan voldoet.

Sokrates: Kunt ge dan misschien een van de vroegere redenaars noemen, die ertoe heeft bijgedragen dat de Atheners betere mensen werden dan voordat hij hun toesprak? Ik zou niet weten wie dat zou zijn.

c *Kallikles:* Nee maar, hebt ge dan niet gehoord hoe goed Themistokles was en hoe goed Kimoon en Miltiades waren of Perikles, die nog niet zo lang geleden overleden is en die ge zelf hebt horen spreken?

Sokrates: In zoverre waren ze goed, Kallikles, als deugd bestaat in het bevredigen van eigen en andermans begeerten, zoals ge daarstraks al hebt gezegd. Maar als dat niet zo is - en in ons gesprek hierover konden we niet anders dan dat toegeven -, dan moeten alleen de verlangens vervuld worden waar iemand beter van wordt. En als hij er slechter van wordt, moeten ze niet worden vervuld. Dan pas is er sprake van een kunst, en ik zou niemand kunnen noemen die die kunst verstaat.

Kallikles: Maar als ge goed zoekt, zult ge er een vinden.

d *Sokrates:* Laten we dit eens rustig bekijken en zien of een van hen deze kwaliteiten bezit. Nu zal een goed mens zijn woorden zo goed mogelijk kiezen; hij zal niet zomaar wat zeggen, maar spreken met een doel voor ogen, net zo goed als elke vakman met zijn aandacht bij het werk blijft en niet zomaar wat doet, maar stap voor stap toewerkt naar de vorm die het produkt moet krijgen. Neem bij voorbeeld een schilder, een bouwmeester, een scheepsbouwer of welke vakman ge maar wilt: ieder brengt orde in het werkstuk waar hij mee bezig is, en zorgt er nauwgezet voor dat

e

- 504 a alles bij elkaar past en tot een geheel wordt, totdat er een goed afgewerkt produkt is ontstaan. En zo is het ook met die vaklui waar we het zojuist over hadden, de sportleraren en de doktoren, die het lichaam verzorgen. Zij brengen orde en regelmaat in het lichaam. Zijn we het daarover eens of niet?
Kallikles: Vooruit dan maar.
Sokrates: En als er orde en regelmaat in een huis is, zal het goed gaan met het huis, maar zonder dat zal het slecht gaan.
Kallikles: Inderdaad.
Sokrates: En met een schip is het evenzo.
- b *Kallikles:* Ja.
Sokrates: En dat kunnen we ook van onze lichamen zeggen?
Kallikles: Zeker.
Sokrates: En hoe is het met onze ziel; verkeert die in goede staat, als er wanorde is of als er sprake is van orde en regelmaat?
Kallikles: De conclusie is duidelijk: we moeten met het laatste wel instemmen.
Sokrates: En wat betekent orde en regelmaat voor het lichaam?
Kallikles: Misschien gezondheid en kracht.
- c *Sokrates:* Ja. En wat als er sprake is van orde en regelmaat in de ziel? Probeer daar eens een naam aan te geven.
Kallikles: Waarom zegt ge het niet zelf, Sokrates?
Sokrates: Als ge dat prettiger vindt, zal ik het doen. Maar dan moet gij zeggen of ik gelijk heb. En zo niet, dan moet ge er tegenin gaan. Ik denk dat harmonie in het lichaam de basis voor gezondheid is en voor de andere goede lichamelijke eigenschappen. Zo is het toch?
Kallikles: Ja, dat is zo.
- d *Sokrates:* En orde en regelmaat in de ziel komt neer op het volgen van wet en regels. Daardoor gaan mensen een discipline volgen en krijgen ze zelfbeheersing. Dat noemen we rechtvaardigheid en matigheid. Of beweert ge van niet?
Kallikles: Dat zal wel.
Sokrates: Als onze redenaar een vakman is en tevens een goed mens, houdt hij dit doel voor ogen, wanneer hij zijn woorden kiest tijdens zijn toespraken. Ook zullen al zijn handelingen daarop gericht zijn, als hij iemand een geschenk geeft dan wel iets ontnemt. Steeds zal hij in gedachten houden hoe hierdoor bij mensen rechtvaardigheid in de ziel kan ontstaan en onrechtvaardigheid kan worden uitgebannen, hoe matigheid kan worden opgewekt en losbandigheid kan verdwijnen, hoe in het algemeen deugd kan ontstaan en ondeugd verdreven kan worden. Zijt ge het daarmee eens of niet?
- e *Kallikles:* Daar ben ik het mee eens.
Sokrates: Wat baat het dan, Kallikles, om een ziek lichaam dat er ellendig aan toe is, een overvloed van de smakelijkste spijzen of dranken of wat dan ook voor te zetten, als dat per slot van rekening niet meer nut zal hebben dan het omgekeerde of zelfs nog meer nadeel? Heeft dat enige zin?
- 505 a *Kallikles:* Dat zal wel niet.
Sokrates: Ik denk dat een mens weinig heeft aan een ellendig lichaam; dan moet zijn leven ook ellendig zijn. Of niet soms?
Kallikles: Jawel.
Sokrates: Nu keuren de doktoren over het algemeen wel goed dat je je behoeften bevredigt, als je gezond bent: je mag bijvoorbeeld zoveel eten als je wilt als je honger

hebt, of drinken als je dorst hebt. Maar een zieke staan ze vrijwel nooit toe zijn verlangens te bevredigen. Zijt ge het daar ook mee eens?

Kallikles: Ik wel.

- b *Sokrates:* En geldt voor de ziel niet dezelfde regel, mijn beste vriend? Zolang die ziel in een slechte staat is, onwetend, onmatig, onrechtvaardig en goddeloos, moeten wij die ziel dan niet beperken in het koesteren van verlangens en haar alleen die dingen laten doen waarvan zij beter wordt? Vindt ge dat ook niet?

Kallikles: Zeker.

Sokrates: Want dat is toch beter voor de ziel?

Kallikles: Natuurlijk.

Sokrates: Is iemand afhouden van zijn begeerte hetzelfde als hem aan banden leggen?

Kallikles: Ja.

Sokrates: Dan is aan banden gelegd worden dus beter voor de ziel dan bandeloosheid; dat is wat ge nu denkt.

Kallikles: Ik begrijp er niets meer van, Sokrates, vraag het maar aan iemand anders.

- c *Sokrates:* Deze man kan kennelijk niet verdragen dat men hem een dienst bewijst en hij nu zelf aan den lijve ondervindt wat het onderwerp van gesprek is, namelijk aan banden gelegd worden.

Kallikles: Dat onderwerp van u kan me gestolen worden; ik geef die antwoorden alleen maar om Gorgias een plezier te doen.

Sokrates: Goed. Wat doen we dan nu? Ophouden midden in het gesprek?

Kallikles: Dat moet gij weten.

- d *Sokrates:* Er wordt toch gezegd dat ook verhalen niet halverwege afgebroken moeten worden, maar dat er een kop op moet, zodat ze niet zonder hoofd rondtollen.

Antwoord dus ook op de rest van de vragen, dan kan ons betoog tenminste een hoofd krijgen.

Kallikles: Wat een doordrijver zijt ge toch, Sokrates. Luister nu eens naar mij; laat het hele betoog schieten of zoek een ander voor uw betoog.

Sokrates: Wie dan? We kunnen het betoog toch niet onafgerond laten?

Kallikles: Kunt ge het verhaal niet zelf afmaken? Voer maar een gesprek met uzelf; dien uzelf maar van repliek.

- e *Sokrates:* Om met Epicharmos te spreken: 'wat eertijds twee mannen zeiden', doe ik nu alleen af. Het ziet er trouwens naar uit dat het uit pure noodzaak wel zo zal moeten. En als dat zo gebeurt, dan moeten wij allemaal, denk ik, ons uiterste best doen om erachter te komen wat in ons betoog waar is en wat onwaar; het is immers voor ons allemaal van evenveel belang dat dat duidelijk wordt. Ik zal nu de redenering op mijn manier voortzetten, maar als iemand van u denkt dat ik ten onrechte met mezelf instem, dan moet ge ingrijpen en mij tegenspreken. Want heus, wat ik zeg, zeg ik niet omdat ik het zo goed weet, maar ik ben samen met u op zoek, en ik zal de eerste zijn om toe te geven, als iemand anders het bij het rechte eind blijkt te hebben. Ik zeg dat, omdat ik ervan uitga dat ook gij het gesprek zult willen afronden. Maar als ge dat niet wilt, laten we dan afscheid nemen en onzes weegs gaan.
- 506 a

- b *Gorgias:* Als ge het mij vraagt, Sokrates, ik denk dat wij nog niet uiteen moeten gaan maar het betoog moeten voortzetten. Het lijkt mij dat de anderen er ook zo over denken. Ik wil trouwens ook horen hoe ge de rest in uw eentje klaart.

Sokrates: O, maar ik zou zelf nog graag met Kallikles van gedachten gewisseld hebben, Gorgias, op de manier van Amphioon en Zethos^c. Maar Kallikles, al wilt ge het betoog niet met mij afmaken, ge moet wel blijven luisteren en tik me vooral op de

- c vingers, als ik iets niet goed zeg. Als ge het bij het rechte eind hebt, zal ik u dat niet kwalijk nemen, zoals gij dat mij wel deed, integendeel, ge zult bij mij te boek staan als mijn grootste weldoener.
- Kallikles:* Ga maar door, mijn beste, en maak het alleen af.
- Sokrates:* Luister dan ook hoe ik de redenering vanaf het begin opbouwde.
- Zijn het aangename en het goede hetzelfde?
 - Niet hetzelfde, vonden Kallikles en ik.
 - Moet het aangename gedaan worden ter wille van het goede of het goede ter wille van het aangename?
 - Het aangename ter wille van het goede.
- d - En wat aangenaam is, geeft plezier, terwijl het goede maakt dat wij goed zijn, nietwaar?
- Zeker.
 - Wij zijn goed en ook alle andere dingen zijn goed dankzij de deugd. Dat kan volgens mij niet anders, Kallikles.
 - Het is wel zeker dat niets vanzelf deugt, zelfs gereedschap niet of een lichaam, of een ziel van een levend wezen. Nee, de deugd van ieder ding komt niet zomaar in volmaakte vorm aanwaaien, maar ontstaat door een ordening, een richtlijn en een systeem dat aan ieder van die objecten is toebedeeld. Zo is het toch?
 - Ik vind van wel.
 - Elk object deugt dus, als het in een ordelijke en regelmatige staat verkeert.
- e - Dat lijkt me wel.
- Als er orde geschapen wordt op een manier die overeenkomt met de aard van het object, dan wordt het dus iets goeds?
 - Volgens mij wel.
 - Als er in een ziel orde geschapen is op een manier die met de ziel overeenkomt, dan is deze dus beter af dan een ziel die in wanorde verkeert.
 - Dat moet wel.
 - Als er orde geschapen is, is die ziel dus ordelijk.
 - Dat kan niet anders.
- 507 a - En als de ziel ordelijk is, is ze evenwichtig.
- Dat moet wel.
 - Een evenwichtige ziel is ook goed.
- Tegen deze redenering kan ik niets inbrengen, beste Kallikles. Als gij dat wel kunt, steek dan van wal.
- Kallikles:* Nee, ga maar verder, beste man.
- Sokrates:* Goed.
- Als een evenwichtige ziel goed is, is de ziel die in de tegenovergestelde staat verkeert, dus slecht, en dat is de onevenwichtige, onbeheerste ziel.
 - Inderdaad.
 - Een evenwichtig mens zal zijn plicht doen tegenover goden en mensen. Dus wie zijn plicht niet doet, kan niet evenwichtig zijn.
 - Dat moet wel zo zijn, ja.
- b - Wie zijn plicht doet tegenover zijn medemens, is fatsoenlijk, en wie dat doet tegenover de goden, is godvrezend. Wie zich dus fatsoenlijk en godvrezend gedraagt, moet wel fatsoenlijk en godvrezend zijn.
- Dat is zo.
 - Maar zo iemand zal ook moedig zijn. Een evenwichtig mens zal zich niet

buitensporig gedragen en hij zal zich door de noodzaak laten leiden om situaties, mensen, geluk en verdriet al dan niet tegemoet te treden, en in deze houding zal hij volharden.

c Dus een evenwichtig mens moet wel eerlijk, moedig en godvrezend zijn, Kallikles. Het komt er dan op neer dat zo iemand volkomen goed is. Wie goed is, verricht zijn handelingen op een goede en grootmoedige wijze, en wie goed handelt, is gezegend en gelukkig. Maar wie zijn handelingen op een slechte en kleinzielige wijze verricht, is ongelukkig. Zo iemand is natuurlijk het tegengestelde van een evenwichtig mens, en dat is nu die onbeheerste mens die gij zo aanprijst.

d Dit is wat ik te zeggen heb, wat ik voor waar houd. Als het inderdaad waar is, moet iemand die gelukkig wil zijn, dus proberen evenwichtig te worden en hij moet daar zijn best voor doen. Onbeheerstheid moet hij ten koste van alles vermijden, zodat hij nimmer tot de orde geroepen hoeft te worden. Als hijzelf of een van zijn huisgenoten dat echter verdient, of ook een medeburger of de staat, dan moet hij zeggen waar het op staat en de betrokkenen tot de orde roepen, want dat is een voorwaarde om gelukkig te zijn. Dit lijkt me het richtsnoer voor ons leven en alles moet daaraan worden afgemeten. Zowel onze eigen zaken als het openbaar belang moeten we zo behartigen, omdat eerlijkheid en evenwichtigheid voorwaarden zijn voor wie gelukkig wil worden.

e We moeten dus niet toegeven aan begeerten en niet trachten die te bevredigen zonder onszelf te beheersen, want dat geeft een eindeloze ellende en je leidt dan het leven van een dief. Wie zo is, maakt zich noch bij God, noch bij de mensen geliefd. Saamhorigheid is dan onmogelijk, want waar niet gedeeld wordt kan geen vriendschap zijn.

508 a De wijzen, Kallikles, zeggen dat hemel, aarde, goden en mensen verbonden zijn door saamhorigheid, vriendschap, ordelijkheid, bezonnenheid en eerlijkheid. Daarom noemen ze het universum ook de wereldorde, beste vriend, en niet de wereldwanorde of de wereldbandeloosheid. Met hun mening hebt ge geen rekening gehouden, denk ik, en hoe wijs ge ook zijt, het is u ontgaan dat het principe van juiste maatvoering veel macht heeft over goden en mensen. Gij vindt echter dat men naar overmaat moet streven en ge laat u niets gelegen liggen aan de meetkunde.

b Hoe het ook zij, of we moeten aantonen dat het niet waar is dat gelukkige mensen gelukkig worden dank zij hun eerlijkheid en evenwichtigheid en dat ongelukkige mensen ongelukkig worden omdat ze niet deugen, of we nemen aan dat dit wel waar is en kijken wat daaruit volgt. Daaruit, Kallikles, volgen al die uitspraken van zoëven, toen gij mij nog vroeg of ik wel in alle ernst sprak. Ik zei dat ge uzelf, uw zoon en uw vriend dient aan te klagen bij het begaan van een misdaad en dat de redenaarskunst daarvoor gebruikt moet worden.

c En wat Polos volgens u uit valse schaamte toegaf, is toch waar: naarmate een misdaad gemener is, is het ook erger hem te begaan dan er slachtoffer van te worden. Iemand die een goed redenaar wil worden, zal zelf eerlijk moeten zijn en hij dient te weten wat eerlijkheid inhoudt.

d Laten wij nu uw verwijten aan mijn adres eens in ogenschouw nemen en kijken of ze waar zijn of niet. Ge zegt dat ik mezelf niet kan helpen, en ook mijn vrienden en huisgenoten niet, hoe gevaarlijk de situatie ook mag zijn. Ik zou zo'n gebrek aan eergevoel hebben dat ieder die er zin in heeft, mij - om uw stoere taal te bezigen - een oorvijs kan geven, mijn spullen kan afpakken, me uit de stad kan gooien en me zelfs van kant kan maken. Iemand die dat laat gebeuren, is niets waard, beweert ge. Maar ik zeg wat ik al zo vaak heb gezegd, en er is niets op tegen om het nog eens te herhalen:

- e een onverdiende oorvijg is niet de grootste schande, Kallikles, evenmin als een messteek in mijn lichaam of het korten van mijn inkomen, maar wie mij en het mijne onrechtvaardig slaat of steekt, is minderwaardig - ja, ook wie steelt, mensenroof pleegt, inbreekt of in één woord mij en het mijne welk onrecht dan ook aandoet, is minderwaardiger en is er als misdadiger slechter aan toe dan ik als slachtoffer. Wat
- 509 a een poosje geleden in ons gesprek naar voren kwam, wordt volgens mij - om een wat vreemde uitdrukking te bezigen - bijeengehouden en vastgeketend met ijzeren of stalen redeneringen, althans daar lijkt het op. En als gij of een nog flinkere vent die boeien niet kan verbreken, kan niemand ooit de waarheid spreken, als hij niet zegt wat ik beweert. Het is met mij namelijk steeds hetzelfde liedje: ik weet niet hoe de dingen in elkaar zitten, maar als ik bij een gelegenheid als deze met iemand in gesprek kom, is hij niet in staat met mij van mening te verschillen zonder zichzelf belachelijk te
- b maken. Dus ik beweert dat mijn gehele betoog juist is. Als dat zo is, dan is onrechtvaardigheid het ergste kwaad voor de misdadiger en het is zo mogelijk nog erger als hij niet wordt gestraft. Maar welke hulp zou een mens dan werkelijk moeten bieden, wil hij zich niet belachelijk maken? Hij moet dan toch in staat zijn ons tegen het ergste kwaad te beschermen? Natuurlijk, het is de grootst mogelijke schande, als je jezelf, je vrienden en je huisgenoten niet daartegen kunt beschermen, het is de op een na grootste schande, als het gaat om het op een na ergste kwaad, de op twee na
- c grootste schande, als het gaat om het op twee na grootste kwaad, enzovoort. Hoe erger een bepaald kwaad is, des te beter is het, als je in staat bent daartegen bescherming te bieden en des te erger is het, als je dat niet kunt. Zo is het toch, Kallikles, of niet soms?

Kallikles: Zo is het.

- Sokrates:* Dus van deze twee, onrecht begaan en onrecht ondergaan, noemen we het eerste het grootste en het laatste het minste kwaad. Waarover zou een mens dan moeten beschikken om zich het dubbele voordeel te verschaffen dat hij geen onrecht
- d begaat en evenmin onrecht ondergaat? Over kracht of wil? Ik bedoel dit: kan een mens vermijden onrecht te moeten verduren alleen door het te willen of zal hem geen onrecht overkomen, als hij de kracht ontwikkelt dat af te weren?

Kallikles: Hij heeft kracht nodig natuurlijk.

- Sokrates:* En hoe zit het dan met onrecht begaan? Is het voldoende om alleen maar geen onrecht te willen begaan; zal dat dan ook niet gebeuren, of moet een mens zich bovendien een bepaalde kracht en vaardigheid eigen maken, omdat hij zonder die te
- e leren en te oefenen toch onrecht zal begaan?

Ge moet me beslist op dit punt antwoord geven, Kallikles: is het volgens u terecht of niet dat Polos en ik eerder in dit gesprek tot dezelfde overtuiging kwamen, toen we het erover eens waren dat niemand onrecht wil begaan, maar dat ieder die onrecht begaat, dat tegen zijn wil doet?

- 510 a *Kallikles:* Neem maar aan dat het zo is, Sokrates, dan kunt ge doorgaan met uw betoog.

Sokrates: Dan moeten we dus blijkbaar ook een zekere kracht bezitten en een bepaalde vaardigheid verwerven om geen onrecht te begaan.

Kallikles: Zeker.

Sokrates: Wat is dan de vaardigheid die ervoor zorgt dat we geen of zo min mogelijk onrecht ondergaan? Kijk eens wat ge ervan vindt. Volgens mij moet men of zelf in de regering zitten en zelfs alleen de macht in handen hebben of aanhanger zijn van het heersende bewind.

- b *Kallikles:* Merkt ge, Sokrates, hoe bereid ik ben u te prijzen als ge iets goeds zegt? Ik vind dat ge prachtig hebt gesproken.
Sokrates: Kijk dan of deze uitspraak u even mooi in de oren klinkt: vrienden zijn mensen die zoveel mogelijk op elkaar lijken. Dat bedoelen oude en wijze mensen als ze zeggen: soort zoekt soort. Denkt ge dat ook?
Kallikles: Ik wel.
Sokrates: Stel er is ergens een ruwe en onbehouwen tiran aan de macht en iemand in die stad is veel beter dan hij, dan is die tiran, dunkt me, bang voor die man en dan kan hij nooit van ganser harte met hem bevriend raken, nietwaar?
- c *Kallikles:* Dat is zo.
Sokrates: Maar dat gaat met een man die veel slechter is dan hij, ook niet; de tiran zou hem minachten en hem nooit een vriendendienst bewijzen.
Kallikles: Ook dat is waar.
Sokrates: De enige die voor zo iemand overblijft om de naam van vriend te verdienen, is iemand die hetzelfde karakter heeft en die, omdat hij dezelfde dingen afkeurt of prijst, bereid is zich te laten leiden en zich te onderwerpen aan zijn gezag. Die man zal grote macht hebben in de stad en niemand zal het wagen hem de voet dwars te zetten.
- d Is dat niet zo?
Kallikles: Ja.
Sokrates: Als dus een van de jonge mannen in die stad zou denken: 'Op wat voor manier kan ik grote macht hebben zonder dat iemand mij kwaad doet?', dan lijkt het of dit de weg voor hem is, om zich van jongs af aan te wennen dezelfde dingen prettig en niet prettig te vinden als zijn heer en meester en zich voor te nemen zoveel mogelijk op hem te lijken. Is dat niet zo?
Kallikles: Ja.
- e *Sokrates:* Dan zal hij het dus voor elkaar hebben geen onrecht te hoeven ondergaan en tegelijk grote macht te hebben in de stad, geheel volgens jullie redenering.
Kallikles: Zeker.
Sokrates: Zal hij dan ook geen onrecht begaan, of juist wel? Zal hij zijn als zijn meester, die niet rechtvaardig is en op wie hij grote invloed zal hebben? Wat ik denk is, dat hij juist alles in het werk zal stellen om zoveel mogelijk kwaad te doen en zijn straf voor dat kwaad te ontlopen. Of niet?
Kallikles: Mogelijk wel.
- 511 a *Sokrates:* Hem zal dus het grootste kwaad geschieden en dat is: minderwaardig en verminkt van ziel zijn, omdat hij zijn heerser nadoet en macht heeft.
Kallikles: Het is mij een raadsel, Sokrates, hoe ge telkens uw betoog in een andere richting weet te draaien. Weet ge niet dat die navolger van zijn meester, als hij dat wil, iedereen die diens voorbeeld niet navolgt, ter dood brengt en hem zijn bezittingen afneemt?
- b *Sokrates:* Ja, dat weet ik, beste Kallikles. Ik ben niet doof. Ik heb het al zo vaak gehoord van u en Polos en van bijna ieder ander in de stad. Maar ik hoop dat gij mij ook hoort: hij doodt, als hem dat zint, maar dan doodt de slechte man de edele en goede.
Kallikles: En is dat niet precies wat slecht te verdragen is?
Sokrates: Niet voor iemand die redelijk denkt, zoals ons betoog aangeeft. Of vindt ge dat een mens ernaar moet streven zo lang mogelijk te leven en dat hij die
- c vaardigheden moet ontwikkelen die ons altijd voor gevaren vrijwaren, zoals bijvoorbeeld die kunst die gij mij ter beoefening aanbeveelt, de redenaarskunst, die

ons voor het gerecht het leven kan redden?

Kallikles: Ja, en dat is een goede raad, daar sta ik voor in.

Sokrates: Maar zeg eens, m'n beste, wat vindt ge van zwemmen? Is dat ook een indrukwekkende vaardigheid?

Kallikles: Bij God, nee.

Sokrates: En toch redt ook die vaardigheid mensen van de dood, wanneer zij in een situatie raken waarin ze nodig is. Maar als ge dat te alledaags vindt, zal ik een beter voorbeeld geven: de stuurmanskunst, die niet slechts zielen, maar ook lichamen en bezittingen uit de grootste gevaren redt, net als de redenaarskunst. En toch is het een eenvoudige en bescheiden vaardigheid die niet pretendeert iets buitengewoon verhevens tot stand te brengen; maar in ruil voor het uitvoeren van dezelfde dienst die ook de strafpleiter je bewijst, worden, als ik het goed heb, twee obolen gevraagd als iemand veilig uit Aigina hierheen wordt gebracht, en vanuit Egypte of Pontos is het tarief voor het afzetten in de haven, als het veel is, twee drachmen - en dat voor zo'n grote weldaad als het veilig overbrengen, wat ik net zei, van jezelf, je kinderen, je bezittingen en de vrouwen. Hij die die kunst beheerst, stapt daarna aan wal en kuiert zonder enige ophef rond in de buurt van zijn schip.

Want hij kan zich volgens mij bedenken dat het helemaal geen uitgemaakte zaak is of er onder de opvarenden wel mensen zijn aan wie hij een dienst heeft bewezen door ze niet te laten verdrinken, noch of daaronder mensen zijn aan wie hij geen dienst bewees, omdat ze bij het uitstappen geen haar beter waren dan toen ze instapten, naar lichaam noch naar ziel. Hij kan wel nagaan dat als een van de passagiers een ongeneeslijk ziek lichaam heeft en niet verdrinkt, het dan pech is dat hij niet sterft. Zo iemand is dus niet geholpen door de schipper. En de schipper weet ook dat als een passagier ongeneeslijk ziek is in zijn ziel, die nog veel kostbaarder is dan het lichaam, het niet baat zo iemand te redden uit de zee. Of hem zijn straf of welk kwaad dan ook te doen ontlopen, want een slecht mens is niet beter af als hij leeft, omdat zijn leven niet anders dan slecht kan zijn.

Daarom is het niet gebruikelijk dat de schipper zich op de borst slaat, ook al bezorgt hij ons een behouden vaart. En evenmin geldt dat voor de ingenieur, die soms niet minder dan de veldheer, om maar niet van de schipper te spreken, zorgt voor ons behoud. Want soms redden zij hele steden van de ondergang. Gij stelt die echter waarschijnlijk niet op één lijn met advocaten. Maar toch, Kallikles, als zij, net zoals jullie, hoog van hun vak willen opgeven, dan zouden ze u met een woordenvloed overspoelen, om u ervan te overtuigen dat je alleen maar ingenieur kunt worden omdat al het andere niets waard is. De ingenieur zou meer dan genoeg argumenten hebben. Maar gij denkt desalniettemin geringschattend over hem en zijn vak en gebruikt het woord ingenieurs op een smalende manier. Ge zoudt uw dochter ook niet aan zijn zoon ten huwelijk willen geven, noch zijn dochter de vrouw van uw zoon willen laten worden.

Maar toch, na al wat ge lofprijzend over uw eigen beroep hebt gezegd, wat voor geldig argument kunt ge aanvoeren voor uw minachting voor de ingenieur of voor al die andere vaklui die ik daarnet noemde? Ik weet wel dat ge vindt dat ge beter zijt en van betere komaf. Maar als gij met 'beter' niet hetzelfde bedoelt als wat ik eronder versta en als gij onder 'deugd' verstaat het behoeden van jezelf en je bezittingen, ongeacht de manier waarop, dan is het belachelijk als ge afgeeft op een ingenieur of een arts of een andere vakman, die hun vak juist beoefenen om iets te behoeden. Stelt u zichzelf eens de vraag, mijn beste, of het nobele en het goede iets anders is dan

behoeden en behoed worden.

- e
513 a
b
c
d
e
514 a
b
- Want hoe lang het leven zal duren, daar hoeft een waarachtig mens zich niet om te bekommeren. Dat laat hij over aan de goden en hij gelooft de vrouwen die zeggen dat niemand aan zijn lot ontkomt. Vervolgens richt hij zijn aandacht op de vraag hoe hij de tijd die hij zal mogen leven, zo goed mogelijk kan besteden: dat is door middenin de gemeenschap te leven waar hij woont. Voor u betekent dat nu dus dat ge u in het geheel niet afscheidt van de andere Atheners, als ge bij hen geliefd wilt zijn en veel in de stad tot stand wilt brengen. Bezie of dit voor u en mij gunstig is, opdat ons, mijn beste, niet de blindheid treft van de Thessalische heksen die de maan naar beneden halen. Anders zouden wij voor de macht in de stad alles opgeven wat ons het meest dierbaar is.
- Als ge denkt dat iemand u een tactiek aan de hand kan doen om politieke invloed te krijgen zonder dat ge u hoeft aan te passen aan de gemeenschap, of dat nu ten goede is of ten kwade, dan hebt ge het mis, Kallikles. Doen alsof is niet genoeg, ge moet u echt aanpassen als ge u geliefd wilt maken bij het Atheense volk en natuurlijk ook bij Demos, de zoon van Pyrilampes^d. Dus wie u het best kan leren u aan te passen, die maakt van u de politicus en redenaar die ge wilt zijn. Want iedereen hoort het liefst woorden die zijn eigen ideeën bevestigen, en als dat niet gebeurt, raakt men geïrriteerd. Of denkt ge daar anders over, mijn beste vriend? Valt daar iets tegen in te brengen, Kallikles?
- Kallikles:* Ik weet niet waarom, maar het klinkt goed, Sokrates. Toch vergaat het mij als de meesten: ik kan u nauwelijks geloven.
- Sokrates:* Uw verlangen om het Atheense volk te beheersen, staat u in de weg, Kallikles. Maar misschien gelooft ge me, als we er nog eens wat dieper op ingaan. Ge herinnert u toch dat we zeiden dat er twee manieren zijn om ergens mee om te gaan, zowel op het gebied van het lichaam als op dat van de ziel? Je kunt je overgeven aan de genoegens en je kunt je richten op het beste, voortdurend, zonder een moment te verslappen. Hebben wij dat niet reeds vastgesteld?
- Kallikles:* Zeker.
- Sokrates:* Je overgeven aan genot, dat is toch karakterloos en niets anders dan slapheid, of niet?
- Kallikles:* Als gij dat vindt, is dat zo.
- Sokrates:* Maar je kunt ook het beste nastreven, zowel voor het lichaam als voor de ziel.
- Kallikles:* Zeker.
- Sokrates:* Ook bij het regeren over de stad en de burgers moet ons oogmerk zijn het karakter van de mensen zoveel mogelijk te verbeteren. Wij hebben immers daarnet al ontdekt dat zonder dat oogmerk een goede handeling niet mogelijk is: de instelling van degene die z'n zinnen heeft gezet op rijkdom, gezag of enig ander goed, moet zuiver en oprecht zijn. Zijn we het daarover eens?
- Kallikles:* Zeker, als ge dat wilt.
- Sokrates:* Als wij zouden afspreken, Kallikles, om samen de openbare werken op ons te nemen, zoals het bouwen van muren, werven, tempels en nog meer van dergelijke enorme constructies, zouden wij dan niet eerst moeten vaststellen of wij wel voldoende van de bouwkunst weten en zo ja, van wie we dat dan wel hebben geleerd? Zou dat niet moeten?
- Kallikles:* Zeker.
- Sokrates:* Zouden wij ons vervolgens niet moeten afvragen of we ooit wel op eigen

- verantwoording gebouwen hebben neergezet voor vrienden of voor onszelf, en of die deugen of niet? Als dan zou blijken dat we bekwame en bekende leermeesters hebben gehad en dat we al een aantal mooie bouwwerken hebben neergezet onder leiding van onze leermeesters, en ook zelfstandig na onze leertijd, dan zouden wij zo ervaren zijn dat we ons met de openbare werken mogen bezighouden. Maar als wij niet naar een leermeester kunnen verwijzen, noch naar bouwwerken van onze hand of alleen naar een stel waardeloze bouwsels, dan zou het dwaas zijn ons met openbare werken te gaan bezighouden of elkaar daartoe aan te zetten. Is dit juist of niet?

Kallikles: Zeker.

- Sokrates:* Met alle andere ondernemingen is het net zo. Ook als wij bijvoorbeeld officieel gingen praktiseren als erkende dokters en elkaars hulp inriepen, zouden we vast eerst naar elkaar informeren, ik naar u en gij naar mij: 'Hoe staat het nu eigenlijk met de lichamelijke gezondheid van Sokrates zelf? En is al eens iemand anders, een slaaf of een vrij burger, door Sokrates' toedoen van een ziekte bevrijd?' En ik denk dat ik over u ook zulke inlichtingen zou inwinnen. Als we er dan achter komen dat door ons toedoen nooit iemand lichamenlijk gezonder is geworden, geen vreemdeling of medeburger, geen man of vrouw - bij God, Kallikles, zou het niet ronduit belachelijk zijn als mensen in hun dwaasheid zo ver zouden gaan dat zij, zoals het spreekwoord zegt, 'willen leren pottenbakken en beginnen met een wijnvat', dat zij zelf als erkend pottenbakker beginnen en anderen die dat ambiëren, daartoe uitnodigen, en dat alles voordat zij voor zichzelf veel geoefend hebben en met vallen en opstaan het vak voldoende hebben geleerd? Zoudt ge het niet dom vinden zo te werk te gaan?

Kallikles: Ik wel.

- 515 a *Sokrates:* En moeten wij ook nu niet naar elkaar informeren, m'n allerbeste, nu ge zelf op het punt staat een officiële functie te gaan bekleden en ook mij daartoe uitnodigt en het me kwalijk neemt dat ik dat niet doe? Laten we eens kijken, heeft Kallikles al iemand van de burgers beter gemaakt? Is er iemand die eerst slecht was, oneerlijk, onbeheerst en onevenwichtig, door toedoen van Kallikles edel geworden en goed, een vreemdeling of een burger van deze stad, een slaaf of een vrij man?
- b Zeg eens, Kallikles, als iemand u dat vraagt, wat zal dan uw antwoord zijn? Van welk mens kunt gij zeggen dat ge hem beter hebt gemaakt door de omgang met u? Aarzelt ge soms om antwoord te geven op de vraag of door u in kleine kring al wat werk is verricht voordat ge in het openbaar gaat optreden?

Kallikles: Ge zoekt ruzie, Sokrates!

- Sokrates:* Nee, ik zoek geen ruzie, maar ik stel die vraag omdat ik echt wil weten hoe ge van plan zijt op te treden als een van onze officiële bestuurders. Of hebt ge met uw intrede in de politiek soms iets anders op het oog dan ons, de burgers, tot zo goed mogelijke mensen te maken? Waren wij het er niet steeds over eens dat dat het werk moet zijn van de politicus? Ja of nee? Geef antwoord. Ik zal dan maar voor u antwoorden: daar waren wij het over eens. Als het dat is wat een goed man voor zijn eigen stad moet bewerkstelligen, fris dan mijn geheugen eens op en zeg of ge nog steeds vindt dat die mannen waar wij kort geleden over spraken, goede burgers waren, dus Perikles, Kimoon, Miltiades en Themistokles.

Kallikles: Ik vind van wel.

Sokrates: Als zij goed waren, dan spreekt het dus vanzelf dat zij de burgers eerder beter maakten dan slechter, of niet soms?

Kallikles: Ja.

Sokrates: Dus toen Perikles aan het begin stond van zijn politieke loopbaan, waren de

Atheners slechter dan aan het eind ervan?

Kallikles: Misschien.

e *Sokrates:* Nee, beste man, niet misschien, maar zeer zeker, want dat volgt uit wat we besproken hebben, tenminste als we ervan uitgaan dat hij een goed burger is geweest.

Kallikles: Wat wilt ge daarmee zeggen?

Sokrates: Niets. Vertel me alleen nog even dit: vinden de mensen dat de Atheners een beter karakter hebben gekregen dank zij Perikles, of juist dat hij hun karakter heeft bedorven? Ik hoor namelijk wel eens zeggen dat Perikles van Atheners luie, laffe, roddelende en gierige mensen heeft gemaakt door als eerste vergoedingen uit te betalen voor het bekleden van openbare ambten.

Kallikles: Dat hoor je alleen van de mensen die vaak een draai om de oren krijgen, Sokrates^e.

516 a *Sokrates:* Ik heb trouwens nog iets gehoord, iets dat ge net zo goed weet als ik, namelijk dat Perikles aanvankelijk in hoog aanzien stond en dat de Atheners hem nooit met een gerechtelijk vonnis hebben vernederd in de tijd dat ze een slecht karakter hadden. Maar toen ze dank zij hem grootmoedige en goede mensen waren geworden, tegen het einde van Perikles' leven dus, veroordeelden ze hem wegens verduistering bijna ter dood, en wel omdat ze hem voor een schurk hielden.

Kallikles: En wat dan nog? Was Perikles daarom een slecht mens?

b *Sokrates:* Ge zoudt een verzorger van ezels, paarden of koeien wel degelijk slecht vinden, als zijn dieren hem niet schoppen, aanstoten of bijten op het moment dat hij ze krijgt, maar wel vals zijn op het moment dat hij ze aflevert. Een verzorger die een levend wezen tam ontvangt en wild aflevert, deugt toch niet? Dat zijt ge toch met me eens?

Kallikles: Als ik u daar een plezier mee doe, zeker.

Sokrates: Doe me dan nog een plezier en beantwoord de volgende vraag ook: een mens is toch ook een levend wezen?

Kallikles: Dat spreekt vanzelf.

Sokrates: Had Perikles niet de zorg over mensen?

Kallikles: Ja.

c *Sokrates:* Goed. We zijn het er zo pas over eens geworden dat die mensen onder zijn bewind eerlijker hadden moeten worden, niet oneerlijker. Ze waren immers aan de hoede van een goed politicus toevertrouwd.

Kallikles: Zeker.

Sokrates: Nu zijn eerlijke mensen, om met Homeros te spreken, 'tam'. Wat zegt ge daarop? Is dat waar?

Kallikles: Ja.

Sokrates: Maar hij leverde hen wilder af dan hij ze ontvangen heeft, en ze keerden zich nog tegen hem ook, wat wel het laatste was dat hij wilde.

Kallikles: Moet ik het met u eens zijn?

Sokrates: Als ge denkt dat het waar is, ja.

d *Kallikles:* Goed, vooruit dan maar.

Sokrates: Wilder betekent ook: oneerlijker en slechter, nietwaar?

Kallikles: Mij best.

Sokrates: Dan was Perikles dus geen goed politicus. Dat volgt hieruit.

Kallikles: Dat zegt gij.

Sokrates: Wat!?! Gij ook, want ge hebt overal mee ingestemd. Maar licht me dan eens in over Kimoon. De mensen die aan zijn zorg waren toevertrouwd, hebben hem toch

- afgezet om tien jaar lang zijn stem niet te hoeven horen? Ook Themistokles overkwam dit en die werd nog verbannen ook. Miltiades, de overwinnaar van
- e Marathoon, werd veroordeeld om in de put te worden gegooid en als de opperrechter het niet verhinderd had, was het nog gebeurd ook. Maar als die mensen zo goed waren als gij beweert, dan was hun dat allemaal niet overkomen. Het kan niet dat goede wagenmenners aan het begin van hun loopbaan niet uit de bak vallen en er later, als ze hun paarden hebben getraind en zij zelf betere wagenmenners zijn geworden, wel uitvallen. Zoiets is onbestaanbaar, of het nu de wagenrennen of een andere activiteit betreft. Of vindt ge van wel?
- Kallikles:* Nee, dat kan niet.
- Sokrates:* Dan was het dus toch waar wat we zojuist zeiden: voor zover wij weten
- 517 a heeft deze stad nog nooit een goed politicus voortgebracht. Gij zijt het daarmee eens, als het om de huidige stand van zaken gaat, maar vroeger was het in uw ogen anders en ge hebt mannen uit die tijd tot voorbeeld genomen. Maar die bleken geen haar beter te zijn geweest dan de politici van nu, dus als het redenaars zijn geweest, beoefenden ze niet de redenaarskunst in de ware zin des woords, anders zouden ze niet ten val zijn gebracht. En de kunst van het volksmennen verstonden ze ook al niet.
- Kallikles:* Maar Sokrates, wat de politici van nu voor elkaar krijgen, haalt toch niet bij
- b wat zij stuk voor stuk tot stand hebben gebracht?
- Sokrates:* Beste man, ik val hen ook niet aan als ambtenaren, want ik vind hen betere ambtenaren dan de huidige politici, omdat ze er beter in zijn geslaagd datgene voor elkaar te krijgen wat de mensen graag wilden. Maar het veranderen van die wil in plaats van het toegeven daaraan, door gebruik te maken van argumenten of van
- c geweld, met het doel van de burgers betere mensen te maken, daar brachten zij precies even weinig van terecht als de huidige politici. En dat is nu juist de enige taak die een goed burger te vervullen heeft. Ja, schepen, muren, werven enzovoorts, daar konden ze veel beter in voorzien dan de leiders van nu, dat ben ik met u eens.
- Maar wat staan u en ik toch te kletsen. Al die tijd dat we praten, draaien we maar om de hete brij heen en begrijpen niet wat de ander bedoelt. Naar ik meen hebt ge
- d meermalen ingezien en toegegeven dat de verzorging van lichaam en ziel twee kanten heeft. Om te beginnen is er de ondersteunende kant die ervoor zorg draagt dat er eten is als het lichaam honger heeft, drinken als het dorst heeft, kleding, dekens en schoeisel als het kou lijdt, en noem de behoeften van het lichaam verder maar op. Ik haal met opzet weer dezelfde voorbeelden aan, dan kunt ge me beter volgen. In deze behoeften wordt voorzien door de winkelier, de groothandelaar en de vakman die de artikelen maakt, zoals de bakker, de kok, de wever, de schoenmaker en de leerlooier.
- e Het is geen wonder dat het lijkt of dit soort mensen het lichaam dient, maar dan zien we wel over het hoofd dat de sportleraar en de arts er ook nog zijn. Met deze mensen is het lichaam pas werkelijk gediend, dus het is niet meer dan billijk dat zij boven alle andere vaklui staan en gebruik maken van hun produkten, waarbij ze onderscheid
- 518 a maken tussen voedsel of drank die goed is en die slecht is voor het lichaam. Die anderen weten dat niet en daarom spelen zij een ondergeschikte, ondersteunende en afhankelijke rol bij de verzorging van het lichaam. De sportleraar en de arts daarentegen zijn met recht en reden de baas.
- Voor de ziel geldt hetzelfde, zoals ik u heb gezegd. Ja, ge hebt u er zelfs mee eens verklaard, alsof ge begrepen hebt wat ik bedoel. Maar als ge dan komt met het verhaal dat deze stad goede politici heeft voortgebracht en ik vraag u wie dat dan wel geweest mogen zijn, noemt ge een stel ambtenaren op. In dat geval zoudt ge ook, als het niet

- b om de politiek ging maar om de gymnastiek, en ik had willen weten welke mensen het lichaam vroeger of tegenwoordig op een goede manier hebben gediend, vol enthousiasme moeten antwoorden: 'Thearion, de bakker, want die bakt zulk heerlijk brood, Mithaikos, die een boek over de Siciliaanse kookkunst heeft geschreven, want
- c die kookt zo lekker, en Serambos, de winkelier met die goede wijn, dat zijn pas goede verzorgers van het lichaam.' Misschien zoudt ge wel heel boos op me worden, beste man, als ik dan tegen u zou zeggen: 'Mijnheer, ge hebt helemaal geen verstand van gymnastiek. De lieden die ge noemt zijn dienaren van de smaakpapillen, die van goed voedsel geen enkel benul hebben. Als zij de kans krijgen, stoppen zij de lichamen van de mensen helemaal vol, waarvoor ze door hen geprezen worden, en ze maken het
- d lichaam nog zieker dan het al was. De smulpapen weten echter niet dat de bereiders van de feestmaaltijden de schuld zijn van hun ziekten en van de afbraak van hun lichaam, en daarom zullen ze, als ze eenmaal na lange tijd ziek worden van al dat volstoppen zonder aan de gezondheid te denken, de mensen die toevallig in de buurt zijn en hen helpen, de schuld geven en hen uitschelden. Ze zullen hun zoveel kwaad doen als ze kunnen, maar die anderen, de aanstichters van alle ellende, zullen ze blijven prijzen.'
- e Gij doet nu net zoiets, Kallikles, want ge prijst mannen die de burgers hebben onthaald op smulpartijen, zoveel ze wilden. En de mensen zeggen dat deze mannen de staat groot hebben gemaakt, maar ze zien niet in dat zij alleen maar hebben bijgedragen aan een opgepoetste buitenkant die innerlijk bedorven is. Onbezonnen en
- 519 a zonder gevoel voor wat redelijk is hebben ze de stad overspoeld met havens, scheepswerven, muren, belastingen en meer van dergelijke onzin. Maar als het tij keert, zullen de mensen de raadgevers van dat moment de schuld geven, en Themistokles, Kimoon en Perikles zal geen enkele blaam treffen, hoewel zij dit kwaad op hun geweten hebben. Zo zullen ze zich waarschijnlijk ook tegen u keren, als ge niet op uw hoede zijt, en ook tegen mijn vriend Alkibiades, wanneer ze niet alleen
- b moeten missen wat ze net hebben gekregen, maar ook nog verliezen wat ze al van vroeger hadden. En van deze tegenspoed zijt gij dan niet de schuldige, maar hoogstens een medeverantwoordelijke.
- Het is echt heel dwaas wat ik tegenwoordig zie gebeuren en wat ik hoor over die mannen uit het verleden. Als een staat zijn politieke leiders aanklaagt vanwege hun oneerlijkheid, worden ze heel boos en protesteren luid tegen het onrecht dat hun wordt aangedaan; na al het goede dat ze voor de staat gedaan hebben, is het toch onrechtvaardig dat ze worden geruïneerd, zo ongeveer luiden hun woorden. Maar het is allemaal een leugen, want de leider van een staat zal nooit ten onrechte veroordeeld
- c kunnen worden door de staat waarvan hij aan het hoofd staat. Er lijkt een grote overeenkomst te bestaan tussen de zogenaamde politici en degenen die zich sofist noemen. Want met de sofisten is er met al hun geleerdheid iets heel vreemds aan de hand. Zij zeggen dat zij onderwijzers zijn in deugdzaamheid, maar dikwijls beschuldigen zij hun leerlingen ervan dat zij hun onrecht doen, want die betalen het honorarium niet en geven stank voor dank, terwijl ze het toch zo goed bij hen hebben gehad. Wat kan er onlogischer zijn dan dat? De leerlingen zijn goede en eerlijke
- d mensen geworden, alle slechtheid is er door hun meester uitgehaald en vervangen door rechtschapenheid, en dan zijn ze toch oneerlijk tegen hem, hoewel ze dat helemaal niet meer zouden moeten kunnen. Vindt ge dat niet vreemd, beste vriend? Gij hebt eigenlijk een nogal lange uiteenzetting van mij uitgelokt, Kallikles, omdat ge geen antwoord wilde geven.

- Kallikles:* En gij kunt niet spreken, tenzij iemand u antwoord geeft?
- e *Sokrates:* Dat blijkt. Nu rek ik mijn woorden alleen maar, omdat gij weigert te antwoorden. Vertel mij daarom alleen maar uit vriendschap, mijn beste, of ge het niet vreemd vindt als zij zeggen dat ze iemand deugd hebben bijgebracht en toch boos zijn, omdat degene wie zij deugd hebben bijgebracht, ondeugend is.
- Kallikles:* Ja, dat is vreemd.
- Sokrates:* En dat hoor je dan van mensen die beweren dat zij mensen opvoeden tot deugdzaamheid.
- 520 a *Kallikles:* Ja, maar wat moet je verder ook zeggen over zulke waardeloze mensen?
- Sokrates:* Wat moet je zeggen van mensen die beweren dat ze een staat besturen en ervoor zorgen dat deze zo goed mogelijk is, en vervolgens, als het hun uitkomt, erover klagen dat hij zo verdorven is. Ziet ge enig verschil tussen deze mensen en die anderen? Er is geen verschil tussen sofisten en redenaars, mijn beste, althans bijna
- b geen verschil, zoals ik ook al tegen Polos zei. Maar gij zijt onnozel genoeg om het ene, de redenaarskunst, heel mooi te vinden, terwijl het andere niets waard zou zijn. Maar in werkelijkheid zijn sofisten beter dan redenaars, evenals wetgevers beter zijn dan rechters, en sportleraren beter dan artsen. Volgens mij is het aan openbare redenaars en sofisten als enigen niet toegestaan te klagen als de mensen hun kwaad doen, want dat is het resultaat van het onderricht dat ze zelf hebben gegeven. Dezelfde klacht kunnen ze dan net zo goed tegen zichzelf richten, want zij zijn tekort geschoten op dat terrein waarop ze zich naar eigen zeggen nuttig kunnen maken. Is dat niet zo?
- c *Kallikles:* Zeker.
- Sokrates:* Bovendien moeten zij volgens mij als enigen hun diensten verlenen zonder enige beloning te bedingen, als het waar is wat zij zeggen. Bij andere beroepen is de situatie anders. Als bijvoorbeeld een sportleraar iemand leert hardlopen, dan zou de leerling onder de beloning uit kunnen komen, als de sportleraar zich had aangeboden
- d zonder met hem af te spreken dat de beloning zal worden uitbetaald op het moment dat hij hem hardlopen heeft geleerd. Mensen zijn namelijk niet oneerlijk omdat ze langzaam lopen, maar uit oneerlijkheid, of niet soms?
- Kallikles:* Ja.
- Sokrates:* Als iemand die oneerlijkheid dus kan wegnemen, hoeft hij niet bang te zijn ooit oneerlijk behandeld te worden, want dat gevaar loop je niet, als je werkelijk in staat bent mensen goed te maken. Is het niet zo?
- Kallikles:* Daar ben ik het mee eens.
- Sokrates:* Daarom is het, lijkt me, niet erg om geld aan te nemen voor je advies, als het om andere zaken gaat, zoals bij de bouw van een huis of bij andere technische aangelegenheden.
- e *Kallikles:* Daar lijkt het op.
- Sokrates:* Maar als het dit soort dingen betreft, de manier om zo goed mogelijk te worden of om het eigen huis of de staat zo goed mogelijk te besturen, dan wordt het een schande gevonden als iemand alleen tegen betaling raad geeft, of niet soms?
- Kallikles:* Ja.
- Sokrates:* De reden hiervoor is natuurlijk, dat dit de enige soort dienstverlening is waarbij de ontvanger graag een wederdienst bewijst. Daarom wordt het een goed teken geacht, indien de dienstverlening met een even goede dienst wordt terugbetaald, en als dat niet gebeurt, vindt men het geen goed teken. Is het niet zo?
- 521 a *Kallikles:* Ja, zo is het.
- Sokrates:* Leg mij dan duidelijk uit, tot welke soort dienstverlening aan de staat gij mij

uitnodigt. Moet ik mij, zoals een dokter, echt inspinnen voor de Atheners om ze zo goed mogelijk te maken, of moet ik ze op hun wenken bedienen en hun wensen vervullen? Vertel mij de waarheid, Kallikles, zoals ge ook begon met vrijuit tegen me te spreken. Dat is goed, ge moet daarmee doorgaan en mij zeggen wat ge denkt. Spreek dus nu frank en vrij.

Kallikles: Dan zeg ik dat ge hen op hun wenken moet bedienen.

b *Sokrates:* Moet ik me dan als een vleier gedragen, mijn beste?

Kallikles: Als een onderkruipsel, zo ge wilt. Want als ge dat niet doet...

c *Sokrates:* Nee, niet nog eens zeggen wat ge al zo vaak gezegd hebt, dat ieder die dat wil me zal doden, dan hoef ik niet te herhalen dat dan een schurk een rechtschapen mens doodt. En zeg ook niet dat iemand me zal bestelen, als er bij mij iets te stelen is. Dan hoef ik niet te herhalen dat de dief niet zal weten wat hij met zijn buit moet doen. Het was fout dat hij het nam en dus zal hij het fout gebruiken. En als hij het fout gebruikt, misbruikt hij het, en als hij het misbruikt, gebruikt hij het slecht.

Kallikles: Ge schijnt erop te vertrouwen dat dat u niet zal overkomen, Sokrates, alsof ge ergens ver weg woont en er niet een of andere onverlaat zou kunnen zijn die u wellicht voor het gerecht sleept.

d *Sokrates:* Ik zou een echte dwaas zijn, Kallikles, als ik dacht dat in deze stad niet iedereen van alles zou kunnen overkomen. Maar één ding weet ik heel zeker, als ik ooit voor de rechtbank moet verschijnen en een van de gevaren riskeer die ge noemt, dan zal het een slecht mens zijn die me aanbrengt. Geen fatsoenlijk mens zou iemand die geen kwaad doet voor de rechter brengen. Het zou me ook niets verbazen als het mij mijn leven kostte. Zal ik u vertellen waarom ik dat verwacht?

Kallikles: Heel graag.

e *Sokrates:* Ik denk dat ik een van de weinige Atheners ben, om niet te zeggen de enige, die zich toeleggen op de ware staatsmanskunst en dat ik van de mensen van tegenwoordig de enige ben die politiek bedrijft. Maar omdat bij alles wat ik zeg mijn woorden niet bedoeld zijn om in de smaak te vallen, maar gericht zijn op het beste in plaats van het aangenaamste, en omdat ik weiger me te bedienen van de spitsvondigheden die gij aanprijst, zal ik niet weten wat ik voor de rechtbank moet zeggen. Op mij is hetzelfde verhaal van toepassing als ik aan Polos vertelde: ik word gevonnist door een rechtbank van kinderen, net als een dokter die wordt aangeklaagd door een kok.

522 a *Sokrates:* Want bedenk eens wat zo'n man na zijn gevangenneming voor een verweer heeft, als de beschuldiging tegen hem luidt: 'Kinderen, deze man heeft jullie stuk voor stuk veel kwaad gedaan, de jongsten onder jullie richt hij zelfs te gronde met snijden en branden; hij maakt je zwak door je te laten vermageren en half te laten stikken; de bitterste drankjes geeft hij je en hij laat je honger en dorst lijden. Nee, neem dan mij, die jullie gul op allerlei lekkers heeft getrakteerd!' Wat denk je dat de arts in die netelige situatie kan zeggen? Als hij de waarheid spreekt en zegt: 'Kinderen, ik heb al die dingen voor jullie bestwil gedaan', verwacht ge toch zeker een daverend hoongelach van zulke rechters, of niet soms?

Kallikles: Allicht, dat is te verwachten.

b *Sokrates:* Dus ge neemt aan dat hij totaal niet weet wat hij moet zeggen?

Kallikles: Inderdaad.

Sokrates: Nu, ik kan u verzekeren dat mij ook zo'n lot beschoren zou zijn als ik voor de rechtbank gedaagd word. Want ik zal hun niet kunnen vertellen dat ik hun de genoegens verschaft heb die zij als weldaden en voordelen beschouwen; ik benijd

- trouwens de scheppers van deze genoegens niet en de ontvangers evenmin. En als men zegt dat ik de jongeren te gronde richt door ze in verlegenheid te brengen of de ouderen slecht behandel door scherpe woorden, in besloten kring of in het openbaar, kan ik onmogelijk de waarheid vertellen en zeggen: 'Heren rechters, het is terecht dat ik dit alles zeg, want het gaat om uw bestwil,' maar iets anders kan ik ook niet zeggen.
- c Dus zal ik vermoedelijk voor mijzelf pleiten met wat me maar invalt.
- Kallikles:* Denkt ge nu, Sokrates, dat een man een goed figuur slaat in de ogen van de mensen, als hij in de situatie verkeert dat hij niet voor zichzelf kan opkomen?
- d *Sokrates:* Wel in dat ene speciale geval - zoals ge dat herhaaldelijk hebt toegegeven - dat hij zich heeft verdedigd zonder goden of mensen in woord of daad te krenken. Want deze vorm van zelfverdediging is de beste, dat hebben we al vaker gezien. Als men mij dan zou veroordelen omdat ik niet in staat ben mijzelf of iemand anders op deze manier bij te staan, zou ik mij schamen, om het even of ik veroordeeld word in het bijzijn van veel mensen, van weinig mensen of zonder dat er iemand bij is. Als die onmacht de reden was dat ik moest sterven, zou ik dat heel erg vinden. Maar als ik aan mijn eind zou komen door een gebrek aan vleierende retoriek, zult ge zien dat ik mijn dood licht opvat, dat weet ik zeker. Want voor sterven op zich is niemand bang, tenzij hij totaal onredelijk en onmannelijk is, maar men schrikt wel terug van onrecht begaan: in de onderwereld aankomen met een ziel die door vele wandaden is belast, is het ergste kwaad dat bestaat. Als ge het goed vindt, zal ik u een verhaal vertellen om te laten zien dat dat zo is.
- e *Kallikles:* Wel, aangezien ge alle andere onderwerpen al hebt afgehandeld, moet ge dit ook maar afmaken.
- 523 a *Sokrates:* Leen dan uw oor, zoals dat heet, aan een prachtig verhaal, dat gij wel zult beschouwen als fantasie, maar dat voor mij werkelijkheid is; want wat ik u ga vertellen, vertel ik als zuivere waarheid.
- Zoals Homeros ons zegt, verdeelden Zeus, Poseidoon en Plutoon de heerschappij onder elkaar, nadat zij die van hun vader hadden overgenomen. Nu gold er ten tijde van Kronos voor de mensen een wet - en tot op heden houden de goden zich daaraan - dat een mens die een rechtvaardig en vroom leven heeft geleid, na zijn dood naar de Gelukzalige Eilanden gaat en daar in volmaakt geluk verblijft, buiten bereik van het kwaad. Maar wie onrechtvaardig en goddeloos heeft geleefd, gaat naar de kerker van vergelding en boete, die, zoals bekend, Tartaros wordt genoemd. De rechters over de mensen ten tijde van Kronos en ook nog in het begin van de heerschappij van Zeus waren levende mensen die rechtspraken over levenden op de dag dat zij zouden sterven. Daardoor werden verkeerde vonnissen geveld. En zo kwam het dat Plutoon en de beheerders van de Gelukzalige Eilanden naar Zeus gingen om te zeggen dat op beide plaatsen mensen aankwamen die dat niet verdienden.
- b Toen sprak Zeus: 'Ik zal een eind maken aan die toestand. Er wordt thans inderdaad slecht geoordeeld. Dat komt omdat de mensen gekleed berecht worden, want het gebeurt nog bij hun leven. Velen die een slechte ziel hebben,' zo sprak hij, 'zijn gehuld in schone lichamen en worden omringd door een aanzienlijke familie en door hun rijkdommen, en op hun oordeelsdag verschijnen er vele getuigen om te verklaren dat zij rechtvaardig hebben geleefd. De rechters worden daardoor en door het feit dat ze zelf ook gekleed zijn wanneer zij rechtspreken, misleid, omdat hun ziel wordt versluierd achter hun ogen, oren en hun hele lichaam. Dat alles, hun eigen omhulsel en dat van de geoordeelden, staat hun dan ook in de weg. Daarom,' zei hij, 'moeten we eerst een eind maken aan het feit dat de mensen het tijdstip van hun dood kennen,
- c
- d

- e zoals nu het geval is. Prometheus heeft reeds de opdracht hiertoe ontvangen. Vervolgens moeten de mensen ontdaan van alles berecht worden, dus dat moet gebeuren na hun dood. En opdat het oordeel rechtvaardig is, moet ook de rechter naakt en gestorven zijn, zodat hij met zijn eigen ziel de ziel van iedere pasgestorvene beschouwt, die niet in gezelschap is van zijn verwanten en alle opsmuk op aarde heeft achtergelaten. Welnu, omdat ik dit eerder heb ingezien dan gij, heb ik mijn eigen zoons reeds tot rechter benoemd.
- 524 a Twee komen er uit Azië, te weten Minoos en Rhadamanthus, en één uit Europa, Aiakos. Deze zullen na hun dood rechtspreken in de weide bij de driesprong, waarvandaan twee wegen verder leiden, de ene naar de Gelukzalige Eilanden en de andere naar Tartaros. Rhadamanthus onderwerpt de mensen uit Azië aan zijn oordeel, Aiakos berecht de Europeanen. Minoos krijgt het recht van de uiteindelijke beslissing, als de andere twee twijfelen, zodat het oordeel over de weg die de mensen hebben te gaan, uiterst rechtvaardig zal zijn.' Dat heb ik horen vertellen, Kallikles, en ik geloof dat het waar is. Uit dat verhaal denk ik ongeveer het volgende te kunnen opmaken. De
- b dood is in feite niets anders dan het uiteenvallen van twee dingen, de ziel en het lichaam. Wanneer die twee van elkaar gescheiden zijn, bevinden ze zich ieder nog ongeveer in dezelfde staat als toen de mens nog in leven was. Het lichaam heeft zijn eigen kenmerken en alles wat het heeft ondergaan en meegemaakt, is duidelijk
- c zichtbaar. Als iemands lichaam bijvoorbeeld van nature of door eetgewoonte of door beide groot was, dan blijft het lichaam na zijn dood ook groot, en als het dik was, blijft het dik, enzovoort. Als hij lang haar placht te dragen, dan heeft het lijk ook lang haar, en als het een vechtersbaas was met littekens op zijn lichaam van zweepslagen of van andere wonden toen hij nog leefde, dan zijn die ook na zijn dood nog op zijn lichaam te zien. Als iemands ledematen bij zijn leven gebroken of misvormd waren,
- d dan zijn diezelfde gebreken ook na zijn dood zichtbaar. Met andere woorden, de kenmerken die een lichaam tijdens het leven heeft verworven, zullen ook allemaal of voor het grootste deel na de dood enige tijd zichtbaar blijven. Hetzelfde geldt, denk ik, ook voor de ziel, Kallikles. Wanneer de ziel van het lichaam ontdaan is, blijven alle natuurlijke kenmerken en de ondervindingen die de mens heeft gehad door het geregeld toepassen van bepaalde handelingen, duidelijk aan de ziel zichtbaar.
- e Wanneer zij nu bij hun rechter zijn aangekomen, die uit Azië bijvoorbeeld bij Rhadamanthus, dan zet deze Rhadamanthus hen voor zich en bekijkt met aandacht ieders ziel, zonder te weten van wie zij is. En heus, zelfs bij het bekijken van de grote koning van Perzië of bij een andere
- 525 a koning of heerser ziet hij vaak genoeg niets zuivers aan die ziel, maar juist een ziel die aan alle kanten gestriemd is en vol littekens zit als gevolg van meineden en onrechtvaardigheden; waarop iedere daad zijn afdruk heeft achtergelaten; waarin alles verdraaid is door leugens en grootspraak en niets recht is, omdat zij is opgegroeid zonder waarheid. Hij ziet dat de ziel door mateloosheid, slapete, verwaandheid en onbeheerst handelen een wanstaltig gedrocht is geworden, en als hij dat waarneemt, stuurt hij de ziel direct weg naar de gevangenis, waar deze na aankomst de straf zal ondergaan die haar toekomt.
- b Nu gaat het erom dat iemand die door een ander terecht straf krijgt opgelegd, óf daar beter van wordt en ermee geholpen is, óf anderen ten voorbeeld strekt, zodat dezen bij het zien van zijn lijden hun leven uit angst beteren. Zij die herstelbare misstappen hebben begaan, hebben baat bij de straf die goden en mensen hun opleggen, maar ze

c gaan wel met smart en lijden vooruit, hier op aarde zowel als in de onderwereld, want er is geen andere manier om onrecht ongedaan te maken. Zij die diep gezondigd hebben en daardoor onverbeterlijk zijn, worden als waarschuwing gebruikt. Zelf schieten ze daar niets meer mee op, want ze zijn onverbeterlijk, maar anderen leren hun les, als zij zien dat deze zondaars wegens hun onrecht voor altijd het grootste, diepste en vreselijkste lijden ondergaan, gewoon als waarschuwing daar opgehangen

d in de kluisters van de onderwereld, een aanschouwelijk voorbeeld voor de onrechtvaardigen die voortdurend daar aankomen.

Als het waar is wat Polos zegt, dan denk ik, dat ook Archelaos zich onder hen zal bevinden en iedere andere tiran zoals hij. Ik denk zelfs dat de meeste van die levende waarschuwingen tirannen, koningen, alleenheersers en staatslieden zijn geweest. Omdat zij er de mogelijkheid toe hebben, begaan zij de ernstigste en zondigste

e misstappen. Ook Homeros getuigt hiervan, want degenen die voor eeuwig gestraft worden in de onderwereld, zijn bij hem altijd koningen en alleenheersers, zoals Tantalos en Sisypheos en Tityos.

Maar niemand heeft Thersites of een andere gewone burger die een schurk was, beschreven als onverbeterlijk en lijdend onder vreselijke straffen, want die had, denk ik, niet de mogelijkheid te doen wat hij wilde en was daarom fortuinlijker dan degene

526 a die dat wel had. Mensen die echt slecht zijn vind je dus juist onder machthebbers, Kallikles, maar dat neemt niet weg dat onder hen ook goede mensen voorkomen, en deze mensen verdienen bijzondere achting. Want het is niet gemakkelijk, Kallikles, en alleszins te prijzen, als iemand die de mogelijkheid heeft het recht met voeten te treden, toch een rechtvaardig leven leidt. Er zijn maar weinig van zulke mensen. Toch zijn zij er destijds geweest en ik denk dat zij er ook in de toekomst zullen zijn, in

b Athene en elders, edele en goede mensen die de kracht hebben rechtvaardig te besturen wat hun wordt toevertrouwd. Er is er een die zeer beroemd is, ook bij de andere Grieken, en wel Aristides, zoon van Lusimachos. Maar het merendeel van de machthebbers, m'n beste, is slecht. Wat ik dus al zei: wanneer Rhadamanthus zo iemand voor zich heeft, weet hij niet wie hij is of van wie hij afstamt, alleen maar dat het een slecht mens is. En als hij dat ziet, stuurt hij hem naar Tartaros met een

c merkteken om aan te geven of hij hem onverbeterlijk vindt of niet. Wanneer de ziel daar is aangekomen, ondergaat zij wat haar toekomt. Maar soms ziet Rhadamanthus een andere ziel, die godvruchtig geleefd heeft, trouw aan de waarheid, een gewone burger of iemand anders - het lijkt me zeer waarschijnlijk dat het een filosoof geweest is, Kallikles, die zich in zijn leven niet bemoeid heeft met andermans zaken. Dan is hij vol bewondering en stuurt haar naar de Gelukzalige Eilanden. Aiakos gaat net zo te

d werk. Beide rechters dragen een staf bij het rechtspreken, maar Minoos heeft als enige een gouden scepter en zit erbij om toezicht te houden. Homeros legt Odysseus de volgende beschrijving in de mond: 'Voorzien van een gouden scepter oordeelt hij over de doden.'

Wat mij betreft, Kallikles, ik geloof in die verhalen en ik ben erop bedacht mijn ziel zo zuiver mogelijk aan de rechter voor te leggen. De eerbewijzen die de meeste mensen nastreven, zeg ik dus vaarwel en ik wil proberen met de waarheid voor ogen zo goed mogelijk te zijn zolang ik leef, en wanneer ik sterf zo goed mogelijk te

e sterven. Ook alle andere mensen nodig ik daartoe uit naar mijn beste vermogen, en na uw aansporing aan mij spoor ik op mijn beurt speciaal u aan tot zo'n leven en tot die strijd, waarvan ik beweer dat hij alle andere gevechten in deze wereld te boven gaat; het is mijn beurt u te verwijten dat ge niet in staat zult zijn uzelf te helpen, wanneer de

- 527 a tijd gekomen is voor het proces en het oordeel waar ik het zojuist over had. Ge komt voor uw rechter, de zoon van Aigina^f, en wanneer hij u grijpt en wegvoert, zult ge daar met open mond staan en in opperste verwarring, niet minder dan ik voor het wereldse gerecht. Misschien geeft iemand u wel brutaal een draai om uw oren en scheldt u uit voor alles en nog wat.
- Nu zult ge misschien vinden dat dat maar oudewijvenpraatjes zijn en er uw schouders over ophalen. Het zou niet zo vreemd zijn om dat te doen, als we met al ons zoeken ergens iets konden vinden dat beter is en meer in overeenstemming met de waarheid.
- b Maar nu ziet ge dat gij drieën, die toch de wijste van de Grieken zijt, gij, Polos en Gorgias, niet kunt aangeven wat voor ander leven je kunt leiden dan zo'n leven, dat ook in die andere wereld van nut blijkt. Van alles wat gezegd is, blijft alleen de conclusie overeind dat men meer beducht moet zijn voor onrecht begaan dan voor onrecht ondergaan, en bovenal moet een man zich oefenen in goed zijn en niet in goed schijnen, in zijn privé-leven zowel als in het openbaar.
- c Als iemand in enigerlei opzicht de slechte kant opgaat, dan moet hij gestraft worden: als tweede goed na rechtvaardig zijn komt namelijk rechtvaardig worden en boete doen door straf te ondergaan. Ook moet hij iedere vorm van vleierij mijden, van hemzelf zowel als van anderen, van enkelen zowel als van velen; de retorica en iedere andere vaardigheid moet hij gebruiken om altijd het rechtvaardige te dienen.
- d Volg mij dus in vertrouwen daarheen waar ge volgens ons betoog na aankomst gelukkig zult zijn, in dit leven en daarna. En laat iedereen u maar verachten als een dwaas en u bespotten, als hij dat wil, en bij God, laat u ook die beledigende klap maar welgevallen, want u zal niets vreselijks overkomen, als ge werkelijk edel en goed zijt en de deugd nastreeft. En dan, als wij ons samen zo geoefend hebben, kunnen wij ons te zijner tijd in de politiek begeven, als dat dienstig lijkt, of advies geven in wat ons ook maar goed lijkt, omdat wij daar dan beter voor toegerust zijn dan nu. Want het is een schande als wij in de staat waarin wij nu blijken te zijn, met veel bravoure zouden optreden alsof wij iets waren, terwijl we nooit dezelfde mening hebben over bepaalde kwesties, zelfs niet over de belangrijkste. Zo ernstig schieten wij in ontwikkeling tekort. Laten wij daarom als leidraad het argument nemen dat ons nu geopenbaard is.
- e Het zegt ons dat de beste manier van leven is ons bij leven en sterven te oefenen in rechtvaardigheid en in al de andere deugden. Laten wij die levenswijze dus volgen en alle andere mensen daartoe aansporen, en niet de manier van leven waarop gij vertrouwt en waartoe gij me wilt brengen. Die heeft immers geen enkele waarde, Kallikles.

^a De koning van Perzië.

^b De plevier is een vogel die erom bekend stond dat hij zoveel at.

^c Zie 485e.

^d Het Griekse woord voor 'volk' is 'demos'. We hebben hier dus te doen met een woordspeling

^e Een woordspeling op de Spartanen, de traditionele tegenspelers van de Atheners. De Spartanen deden veel aan boksen.

^f Dat wil zeggen: Aiakos.